

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

5.

Nap útja, Hold útja

„A szélességet az ég derekán keresztül
méltán nevezhetjük tehát Napútnak”

(Fazekas Mihály)

B2-páholy

„A Contergan nevű gyógyszert 1957-ben dobta piacra a német Grünenthal cég. A recept nélkül kapható készítmény nyugtató hatással bírt, valamint enyhítette a fejfájást és a hányingert is. Mindemiat a gyártó a kismamáknak kifejezetten ajánlotta is a Contergant. A gyógyszer hamar népszerű lett, külföldi piacokra is szállították Thalidomide néven (a gyógyszer hatóanyaga a thalidomid, innen eredt a név). 1958 második felétől viszont kirobbant a botrány.

A megszületett babák között korábban nem látott mértékben nőtt a végtag nélkül vagy csak sorvadtt végtagokkal születettek száma, valamint a halva születések száma is emelkedett. Ezen kívül érzékszervi károsodást is tapasztaltak. Első lépésben csak vénykötelessé tették a gyógyszert, majd miután egy kutatóorvos (Widukid Lenz) egyértelműen kimutatta a thalidomid és a születési rendellenességek közötti összefüggést, betiltották a Contergant. Lényegében a thalidomid a magzatban az új erek fejlődését, kialakulását akadályozta meg. A Contergan-bébiák száma tíz- és húszezer közé tehető.” (l. h. Wikipédia, rendkívül magyartalanul megfogalmazott, de talán épp ezért megbízható szócikk...)

Az idők során, talán említettem már, profi háttértévés lettem. Filmeket, híradókat, vitaműsorokat vagyok képes végignézni munka közben (tíz ujjal, vakon gépelek...), miközben teljességgel koncentrálok arra, ami a laptopomon, asztali gépemen alakul. Most mégis elvonja valami a figyelmem. A Classicán, ami egy német komolyzenei csatorna, és amelynek az előfizetését a feleségemtől kaptam meg karácsonyra (a Fishing & Hunting csatornával egyetemben, melyek közül csak a fishinghez van gyomrom...), egy furcsa férfi énekel, még nem tudom, mi a furcsa benne, de rá fogok jönni, az elhangzó mű a Winterreise Schuberttől, Daniel Barenboim vezényli a Berlini Filharmonikusokat. De ki lehet ez a zseniálisan jó bariton, és miért tűnik nekem furcsának a megjelenése? Azután rádöbbenek, hogy énekesem nem áll a mikrofon mögött, hanem – ül. Ami különös. Arca nyugodt, hangja kongeniális a szólamához, de valami furcsa, valami furcsa van benne az ülésen kívül is.

Amikor vége a darabnak, csak akkor tágít nagyobb totálra a kamera, a bariton meglepetésemre egy növésben visszamaradt kis emberke (aki azért ült a magas széken, hogy látszódjék), keze két kis korcs, zakója mellett söprögetnek. Hiszen ez törpe, csúszik bele a tudatomba a mondat, amit el is szégyellek. Bár nem mondhatom, hogy óriás, noha a teljesítménye azzá tette tudatomban, hiszen ennek ellenére is irónia, netán gúny lenne a végső kicsengése a szónak. De hát, hogyan lehet egy törpét máshogy hívni, még akkor is, ha a világ egyik híres bassz-baritonja, mint hogy törpe? A fene egye meg, hogy nekünk nincsenek természetes nyelvi eszközeink az ilyen fejlődésbeli anomáliákra!

Az embert, ezt a remek művészt Thomas Quasthoffnak hívják. Utánanézek. 1959. november 9-én született. Thalidomid által okozott születési rendellenességgel látta meg a napvilágot, 1,24 m magasságig vitte (4' 4 3/4"), és mindehhez phocomelia, „fóka-végtag” csatlakozik.

Az ember ilyen adottságokkal feladja, legrosszabb esetben öngyilkos lesz. Vagy elmegy egy rossz cirkuszba vidámságot mímelő boldogtalan, rossz bohócnak. A fiatal Thomas zenei pályán próbálkozott mégis – az egyetlen, zeneszerszám nélkül megszólaltatható zenei eszköz a hang –, de fizikai lehetetlenségei miatt (nem tudott például zongorázni) Hannoverben eltanácsolták a zenei pályáról. Most ugorjunk egy nagyot! Előbb Dietrich Fischer-Dieskau karolja fel, amikor megnyeri az ARD nemzetközi zenei versenyt Münchenben, 1995-ben Oregon Bach Fesztivál és Helmuth Rilling; 1998-ban

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XIX. évfolyam 5. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány kiadványa. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),
Balázs Géza (nyelv-művelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Elek Szilvia** (zene), **Hlavacska András** (műbírálat),
Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (örökös szerkesztő), **Sebeők János** (környezet),
Szondi Bence (történelem), **Toót-Holló Tamás** (próza), **Wenner Tibor** (művészet).
Napút-kör: **Báthori Csaba**, **Bereményi Géza**, **Csáji László Koppány**, **Doncsev Toso**,
Gráfik Imre, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncz Gábor**, **Radinóti Zsuzsa**,
Rakovszky Zsuzsa, **Szakolczay Lajos**, **Szörényi László** (tiszteletbeli konzulensek).
Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.
Szerkesztőség: 1136 Budapest, Pannónia u. 6.

Teléfono: (1) 247-6657 • (30) 511-3762 • E-mail: szonyi@gmail.com • Honlap: www.naputonline.hu
A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

B2-páholy

Zalán Tibor tárcája borítóbelsők

Vasadi Péter: Az ember háztartása 3

Hangírás

Egybecseng
(Vasadi Péterrel Végh Attila beszélget) 4

Mustra

Oravecz Imre: Ókontri 9

Karádi-Héder Enikő: Irén kalendáriuma 14

Marno János: Saturnus unokahúga 18

Báthori Csaba: Három szonett 21

Sárándi József: Ráktérkép;

Képben maradni; Különbség 23

Lázár-Horváth Zsuzsa: Színek 96

Téka

Tamási Orosz János: Lappangó (?) kéziratok

Kannás Alajos tollából 26

Dokumentum

Prágai Tamás: Láthatatlan testek anatómiája. . 29

Derzsy-Ben Ond: Évszakok 31

Hetedhét

A 6. Dalai Láma versei
(Somlai György fordításai) 43

Önszóciikk

Jász Attila 47; Kamocsay Ildikó 47;

Szöcs Géza 48

Tizennegyedmagunkban

Sztojcsjev Szvetoszláv: Ikersötétség;
Illusztráció; Impromptu; Spleen 49

Miért

Diószeghy Ádám: Forgácsok
nyolc évtizedből 51

Karsai János: A végzet; A legenda őrzői . . . 61

Tárlat

Nagy Judit gobelinjei színes melléklet
Dvorszky Hedvig: Hosszú úton
a Predestinatióig 65

Gaál Melinda: Valaki másé; Zeng a csend . . . 66
 Légrádi Gergely: Sorok között;
 Puzzle-darabok 69

Évnap

Egyetlen mondatba sűrítendő felismerés
 (Kovács katáng Ferenc interjúja
 Szabó Magdával) 73
 Sziklavári Károly: Hány János kalandozásai
 Garaytól Kodályig 79

Németh Erzsébet hat verse 87
 Basa Viktor: Androméda; Nyolc haiku 89
 Bíró József: Finally; Hzmhzmhzm; Önazonos 91
 Katona Dóra: Őrzöm neked a csendet 93
 Csontos Márta: Sáncmunka; Védtelenül 94
 Juhász Péter: Vár; A tavirózsák. 96
 Kiss Anna: Nap útja, Hold útja. 97

Ablak

Füleki Gábor: Zengőkövek
 (Toót-Holló Tamás: Üsse kő) 99
 Vasy Géza: Győri László 111
 Alföldy Jenő: A költői ihlet természete
 és háttere (Utassy József költészete) . . . 114
 M. Fehérvári Judit: „Peer 42” 120

Prágai Tamás-díj

Kállay Kotász Zoltán: A biciklis matróz 134
 Hegyi Zoltán Imre: A Hatodik Tellihold fényénél 136

Tunyogi Bendegúz: Óriások a ködben;
 A fák között; Fátyolos; Éhség. 140
 Botos Árpád: Amikor a forma fontosabb,
 mint a tartalom, 141
 Maretics Érika: Fekete gyöngy 142
 E számunk szerzői. 144

Illusztrációk

Szentkirályi Fittler József haikui,
 Lengyel Zsüliett grafikái
 20, 60, 64, 72, 97, 133, 139, 141, 143

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 115.

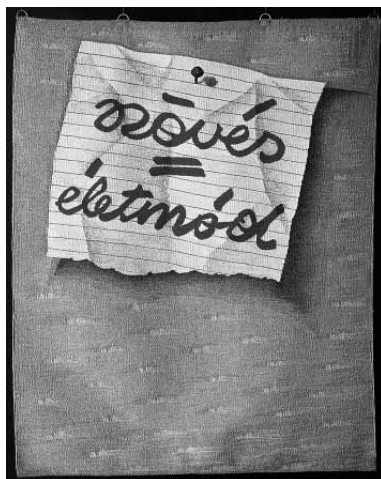
Laura Simeoni: Válogatott elbeszélések
 (Kamer András fordításában)

NAPÚT

Irodalom, művészet,
 környezet

XIX. évfolyam 5. szám

Nap útja, Hold útja

E számunk képzőművész vendége, Nagy Judit a történelmi kultúrákban évezredek óta jelképpé szublimálódó mítoszok szimbólumait sajátos elbeszélő nyelvezetként használja... Más gobelinjeinek megszövése mellett egyre inkább ez a világ foglalkoztatja, míg végül arra az elhatározásra jut, hogy megszövi a tíz darabból álló – a tízparancsolat eszmeiségéhez kötődő –, azonos méretű, vörös, arany és fehér színekre épülő, hatalmas Predestinatio című sorozatát. (Dvorszky Hedvig)

Vasadi Péter
Az ember háztartása

Miután bent a tények
kissé még fészkelődve
helyükre térnek,
kint már hullani kezd
a héjuk, mi tűzrevaló;
hadd szórja szét a
hamut az idő. A többi,
a benti beépül. Lassan,
zümmögve forog, át-
melegít. Ezentúl termel
a sok, apró dinamó.
Azt termeli, aminek
neve sincs, vagy alig van,
csillagégnyi tömeg:
titkos, bőr alatti mozgás,
mit önnön, hiábavaló
vágyakozása izgat szün-
telenül a tudatosságra,
a sejtközi erőátvitel
értelem-kvantumokat
mímél s tolakszik velük
a húsba, a testbe erőszakosan;
micsoda fájdalom ez a haladás,
mert nem csak előrenyomul,
széthullámoztatja magát
körkörösén, túlömlik,
visszacsatol a selyem-
lengésű tény-fények
imbolygó kísértetiességével,
föl-fölbukkannak benne
a szavak okozta sebek,
bűntudat, harag, harc,
kitörő öröm is – s nem
tart szünetet addig, amíg
el nem tűnik a tények
hömpölygése; s végre meg-
jelenik a Valóság.
Egyedül, önfényben.
Áthatolhatatlan a Van.

Egybecseng*

Szentmártoni János: Nagy szeretettel köszöntök mindenkit a Magyar Írószövetség nevében, és mindenekelőtt magát a mestert, Vasadi Pétert. Nagyon köszönöm, hogy elfogadtad a meghívásunkat, és aki mellette ül, Végh Attila költő barátom, aki a műsor közben szóra fogja bírni Pétert, őt is nagy szeretettel köszöntöm.

Végh Attila: *Valamikor úgy tíz évvel ezelőtt megjelent egy dialóguskötetünk, A kígyó bőre, melynek az volt a szerkezete, hogy különböző témakörök, költői szabadság, hagyomány, ilyeneket dobtunk föl és beszélünk meg. Arra gondoltam, hogy ha valaki most 90 éves lesz, akkor talán annak van értelme, hogy az időről beszéljünk.*

Vasadi Péter: Vagy nincs.

– *Jó, hát minek van? Menjünk haza. Hát... ilyen kígyóbőrösen. Úgy vezetném föl, hogy amikor gondolkodtam a kocsiban azon, hogyan vezetném föl dialógusunkat, eszembe jutott a Piramis együttes – kb. 1976-ból –, akik azt énekelték, hogy az idő nekünk dolgozik. Aztán utána, mikor punk lettem, akkor nem így gondoltam már ezt, és szerencsére jött is Nagy Feró, aki azt énekelte az Ős-Bikinigél, hogy az idő nem nekünk dolgozik, csak megöregít. Na most én gyanítom, hogy az idő se nem nekünk dolgozik, se nem csak megöregít. Szerinted mit csinál?*

– A csodálkozástól egyfolytában eltáncolom a számot, ha lehetne. Mondtam neked, hogy az egyik legszebb születésnapi ajándékom az volt, hogy miután kimostam a zoknimat, ki akartam teríteni valami jó helyre, ahol meg is szárad, és láttam, hogy a szürke kuka teteje ilyen hely. És akkor odamentem, poros volt, letöröltem, és elállt a lélegzetem, mert megpillantottam a szürkében egy tűhegynyi, alig nagyobb egy tűhegynél, egy piros pókocskát. Piros lábakkal. Elkezdett futni. És nem botlott el. Aztán körbejárt valamit. Fölemelt... fölemelt egy majdnem akkora porszemet, mint ő maga. Eldobta. Megkülönböztet. Nem kell. Megy tovább. És amikor már bátorítottam fölébe hajolni, mert nagyon féltem, hogy elszáll, elugrik: hát hogyan? Mi van benne? S ami benne van, hogyan került oda? Miért piros? Mit akar? Kinek? Tudja rá valaki a választ? Nyitottak vagyunk a csodálkozásra? Akkor élünk. Ha nem vagyunk nyitottak, akkor minek élünk? Továbbra is az egyetlen igazi kérdés: miért élünk? Amiért a pók. Hát ennyit az időről.

– *Erről meg az jut eszembe, hogy egyszer elmentem hozzád, akkor azzal fogadtál, gyere, mutatok egy csodálatos dolgot. Mondtam, jó. És akkor elvezettél a kerted végébe, átmutattál a szomszédba: Nézd meg! S átnéztem, és semmi nem volt ott. Tehát ilyen sufnik voltak, a szomszéd garázsa, meg ilyenek, és akkor mondom, hogy de mire gondolsz így konkrétan? Hát nem látod? Nézd meg! Még jobban megnéztem, megint nem láttam semmit. S akkor közölted, hogy az a csodálatos, hogy a szomszéd narancssárgára*

* A költő 90. születésnapja alkalmából tartott írószövetségi est beszélgetésének szerkesztett változata (2016 június)

festette a sufnijának az ajtaját, hogy micsoda gyönyörű ez a narancssárga! Kijövök reggel, és ezt látom. Hát már egy ajándék! És akkor én, mint valami cinikus, valami olyasmit mondtam, hogy tudni kell örülni a kis dolgoknak is, gratulálok hozzá, vagy valami ilyesmit, de azért titokban magamban azóta és folyamatosan csodálom ezt a lelkesedést, úgyhogy nem is csodálkozom azon, hogy nem érdekel az idő, vagy hogy nem tudsz róla semmit, mert... na, most mondjál valamit.

– Itt a valóságról van szó. Engem a valóság érdekel, és csak az. A valóság. Tehát azt mondanám, hogy ellene vagyok mindenfajta képzelgésnek és képződményeknek művészet ürügyén. A művészet az egy hallatlan csillagvizsgáló, erős nagyító a dolgok fölé tartva. Ez azt jelenti, hogy itt mindenki, ahogy a Presser Gábor énekl, mindenki, mindenki, mindenki érdekelt! Nem lehet az embert elhagyni, fölládozni! Nem lehet! Nem lehet, hogy ennek a pofának a végére járok, mondtam. Mi a fene, ez kivégzőosztag-parancsnok volt? Nem. Az én voltam majdnem. Tehát... és ez le is foglal. Nem érdekel, hogy ezzel egyetértek, azzal meg nem értek egyet. Miközben nem értek egyet, figyelem. Milyen érdekes! Mint a pók. Nem kell másként figyelni. Tehát az élet hallatlan, fölfoghatatlan ajándék, és mindenkinek az élete. Azért nem lehet közhelyesíteni azt a szót, hogy szeretet. A szeretet nem az, hogy folyton simogatok valakit. Ki se bírná, ha nekem volna. Hanem az, hogy figyel, van, látom. Egyszer úgy volt, hogy egy nyomozó, miután megvárakoztatott a forradalom után jó másfél-két órát, géppisztolyos fegyveresek álltak a folyosó ablakmélyedéseiben, és hát ott elég csúnyán voltunk együtt, mert én mozogtam, ők meg meg se mozdultak, de a szemük az járt, és egyszer csak végre föllobbant a lámpája és zöld lett, mehetek. Megszólal a legközelebb álló hozzám, hogy: *Menjen! Nem látja?!* Hát tudtam, mit kell látni, a zöldet láttam, az nem azt jelenti még, gondoltam, majd kiszól. Bementem. Semmi, egy hang el nem hangzott, viszont észrevettem, hogy éles metszésű, világos, nagyon jó arca van. Attól fogva nem érdekelt más. Válaszolgattam, de hát ez ösztönös volt, és hát jóindulat is csengett a hangjában, és a végén nagyot káromkodott: – a fene egye meg – de hát ő nem így mondta: *Az én gyerekeimnek ki mondja ezt meg?!* Mondom: én... *Mi?!* Megmeredt. Megmondom szívesen. *Vannak itt nehézségek.* Nem baj, leülök a parkba, várom őket, és majd jönnek. Nézett rám. *Maga örült?...* Odaült az írógéphez: *Mondja, mit írjak!...* Beült a gépbe. Mondtam, hogy a Tömő utcai templomban nem ellenforradalomra biztattam, azért sem, mert a jelen lévő fiatalok csupa szexualitással kapcsolatos kérdést tettek föl. *Mi?! A szent helyen?!* Mondom: bizony ott, ott kell igazán, mert olyasmiket kérdeztek, amik nekik voltak fontosak. És akkor beírta, hogy semmi köze az elvtársnak a szervezéshez, semmi rendkívülit nem találtam, hanem... és így tovább. És akkor azt mondtam, százados elvtárs, menjek a parkba? *Menjen, innen menjen.* Ezzel el is intéztük. Nem... Olyan érdekes, hogy elfogadták tőlem ezeket a dolgokat, amire én jöttem mindig rá a végén, hogy provokatívnak is fölfoghatók lettek volna, de azt is megérezték, hogy nem annak szántam. Azt nem lehet visszafogni, hogy az én gyerekeimnek ki a franc fogja elmondani?!... Hát én! Na most, ez olyan, mint a kis pók. Evidens, hogy csak én mondhatom a gyerekeinek, és hogyha lehetett volna, akkor mondtam volna is, hogy jó, várjon ott, és hármat fognak füttyülni és leülnek, hogy beszélgessenek. És kész. Ez az élet. Üljenek le és

beszélgessenek. Az Univerzum ezt teszi. Beszélgetni kell. Szívből. Úgy, ahogy az a szívünkben van. Már eleve. Mint vágy, mint remény, hogy ez lehetséges. Voltaképpen nagyon primitív, nem heideggeri módon látom az életet, de primitíven ugyanazt jelenti, mint heideggerien. A legmagasabb életértelmezési filozófia egybecseng a legtermészetesebb és legkevésbé műveltnek tetsző kijelentésekkel és gondolatokkal. Nagy dolog embernek lenni. Pedig hát, mondjuk a fiatalkorom éppen elég ellenkező példát is mutatott, hogy az elvadultság korszakában nem voltak ezek jó gondolatok, de nem is akkor termettek meg, hanem jóval később.

– *Mindenesetre, hogyha nem is jó szempontból, de abban igaza volt annak az embernek, hogy te örült vagy.*

– Igen, így is lehet mondani.

– *Mert a múltkor, mikor elmentem hozzád, ezzel a mondattal fogadtál, hogy örülnék kell lenni. És én ezt így mélyen beláttam, tehát én is így gondolom. Amit én örületnek nevezek, az persze nem az, mert amit te is, az nem az örület, tehát nem az elmebetegség...*

– Épp az nem.

– *...hanem az érzékenységnek egy végső felfokozottsága. És erről meg az jut eszembe, hogy amikor ezt a könyvet csináltuk, akkor beszélgettünk, egyszer elmeséltem neked, hogy előző nap mentem az utcán, és belenéztem egy pocsolójába, a pocsolójában tükröződtek, tükröződött valami ház vagy égbolt, és annyira megható volt ez a kép, hogy elkezdtem bőgni a pocsolója láttán. És amikor ezt normális embereknek elmondtam, mindegyik azt mondta, hogy én elmebeteg vagyok szerintük, és tudtam, hogyha neked elmondom, akkor te nem fogod ezt mondani, és nem is mondtad ezt, nem tudom, mit mondtál...*

– Ez talán nem fontos, de nem azt.

– *...biztos valami egyetértő, de mégis más szintre emelő dolgot, nem tudom, de most ebből viszont engem az érdekel, hogy amikor ennek az érzékenységnek egyszer a Barna T. Attilával 42 sör után fölfejtettük a túloldalát, ami a halálfélelem, hogy ugyanis ha az ember felfokozottan átérzi az élet intenzitását meg a szépségét, akkor annak az az ára, hogy a sötétséget is sokkal mélyebben átérzi, és ez például nálam úgy jelenik meg, hogy éjszakánként fölriadok, és tudom, hogy... hogy ez hülyeség, vagy nem tudom, hogy mondjam, mindenesetre magamnál vagyok, tehát nem félálom vagy ilyesmi, és mindig eszembe jut az az utolsó nap, hogy az mennyire iszonyatos lesz. És egy ilyen brutális halálfélelem rám tör, és nincs is talán olyan hét, hogy ne lenne egy ilyen éjszaka. És a Barna T.-nek ezt elmondtam, és azt mondta, hogy ő is ugyanígy van ezzel, és akkor rájöttem, hogy ennek ez az ára. Na te hogy vagy ezzel a halálfélelemmel?*

– Valóságként. Hát ugye most nálam ez úgy van, hogy minden mély és fontos benyomás, amely cselekedetek ezreinek lesz a rugója, az valamilyen módon annyira a valóságból jön, hogy mindehhez történeti képek fűződnek, viszont ez lehetetlenné teszi ezeknek a steril elmondását. Egyszer megéreztem, hogy hiába volt biztosítva a menetünk, a menetoszlop, különleges feladatot kaptunk öten egy kiváló főhadnagy vezetésével, és megálltunk, hogy na, most pihenünk. És mondtam, főhadnagy úr, nem lesz ez itt jó. *Miért nem?* Itt nagyon

egyértelműen ki vagyunk szolgáltatva, két oldalról is belőhetnek. Odanézett. Azt mondja: *mit lát maga?* Mondom, ott, azt, főleg azt a részt látom olyannak, hogy az mesterséges is, és onnan jöhet valami meglepetés. Akkor odapörkölt a pisztolyával egyet-kettőt, mocorgás lett a következménye, semmi egyéb, és mikor arra mentünk, ő ment előre, *maradjanak itt*, és azt mondta, *igaza volt*. Hát azért ezen elgondolkodtam, hogy a csudába, se nem láttam, se nem hallottam mást, mint azt, hogy ott valami nem stimmel. Tehát a valóságnak fogható, nagyon is fogható momentumai is vannak, de a valóság ezzel nem fejeződik be. Nemcsak a költők, és főleg nem az áruba bocsátottak érzékenyek, ezek abszolút nem is érdekelnek; arról beszélek, amit minden ember, minden egyes ember átél, szerintem még a haldoklófélben lévő is, bár más nyelven beszél, sőt még a megzavarodott elméjű is, az igenis csodálatos. Most nagyon mély közelségben vagyok egy ilyen emberrel, aki csúszik lefelé, súlyos Alzheimer-kórból kifolyólag, és kezdem fölfedezni, hogy a hangzóinak is van értelmük. Pillantása nem merev és szinte szuggeráló, ki kell várni, amíg megérkezik az a szem és kinyílik, az értelemmel együtt. Nem adom föl. Nem azért nem adom föl, mert ilyen nagy vagyok, vagy pedig hős, hanem azért, mert rájöttem, hogy a dolgoknak nincs végük ott, ahol én azt hiszem, végük van. Nem hiszem, hogy van végük, ezért nem hiszem azt sem, hogy a halál a vég. Semminek nincs vége. De nem minden kezdődik majd újra, ám ez már a teológiának az osztályrésze. A lényeg az, hogy öröklétre van kiszemelve az ember. És azt hiszem, hogy nemcsak az embernek, a környezetének is nagyon értékelhető és kellőképpen nem értékelt számtalan változása van, a változás maga törvényszerű. Van egy szép kertem, ott egyetemes jelenlét van, ami bámulatos... Nem lehet megszokni a tavaszt! Nem szabad megszokni semmit. Szerelem és szerelem. A szeretett lénynek a közelsége az idő maga.

– *Az előbb, mikor arról beszéltél, akit ápolni kell, akkor a feleségedről szóltál. Egy jó ideje már napjaid nagyrészt az ő ápolásával telnek, és ma délután azt mondtad erről, döbbenetes, hogy a feleségednek mennyire újabb rétegei nyílnak meg előtted az ápolás során. S én erre azt mondtam, és neked is mind újabb rétegeid nyílnak meg saját magad előtt az ápolás során. Tehát biztosan van olyan második léted, akit, mielőtt ez a betegség el nem hatalmasodott a feleségeden, nem tudtál elképzelni. Ezekről a kapukról vagy átjárókról beszélnél?*

– Voltaképp tanonc vagyok ebben is, akárhogyan is van, de ugyanolyan benyomásaim vannak, ha érvényesek, érvényesek voltak 15 éves koromban is. Ami nagyon erős impulzus-sorozatot jelent nálam, az az, hogy katonai környezetben éltem, hivatásra készülve, és rögtön szembetalálkoztam egy olyan kerettel, amelyről tudtam, hogy semmi közöm nem lesz hozzá, ugyanakkor az ellenkezőjét is tudtam, hogy ezt örömmel fogom csinálni. Nem értettem ezt a kettősséget, és aztán elhallgattam róla, és kezdtem csinálni. Azt, hogy kezdtem csinálni, az önmagában föltűnést keltett, mert úgy csinálhattam valószínűleg, ahogyan azt a tehetséges katonáknál láttam. Van ilyen tehetséges katona. Aki-ről beszélek, minden ízében katona volt, tehát nem átlagos, nem szögletes, nem tipikus. Kiváló emberek voltak, akiktől sokat tanultam. Többek között egy evangélikus lelkésztől, aki katonapap volt, és aki egyszer leszólitott, hogy: *Növendék, álljon meg!* Megálltam, odaperdültem, hadnagy volt, odajön hozzám,

rám néz: *Maga hisz?* Mondtam: igen. *Jó, majd még találkozunk.* Azzal elment. Ez kemény volt. Belülről vissza is utasítottam, aztán mégis tudtam szeretni ezt az embert. Kitűnő beszédei voltak, és láttam, hogy fegyelmezett is. Az összeegyeztetés című izét el kéne felejtenünk. Nem egyeztet össze az ember ezt azzal, hanem egyszerűen azt, ami van, éli vagy nem éli. Így jönnek az új stílusok is. Új ember, új stílus. Egyszer csak jön egy 17 éves zenei tehetség, aki már a harmadik művét csinálja, leül és elmagyarázza a szimfónia szerkezetét. Mindig azt tapasztaltam, hogy az emberrel érkezik meg minden. És az emberrel is megy el. Tehát, ha embert választok, akkor azzal jön minden, ami nem ő, az is, és hogyha embert elhagyok, akkor magamat is elhagyom vele. Ezt mint bajtársiasságot, meg mint a bajtársiasság lényegét, nagyon megtanultuk. Fontos volt nekünk az az idegen gyerek is, aki bebotladozott, összevissza hülyéskedtünk vele, meg az utolsók közé tologattuk, meg szóval ilyenek a kitolások, és ebből a gyerekből egyszer csak kibontakozott egy jellem. Közöttünk. Megemelt minket. Válaszul. Megtanultunk figyelni a másokra. Nem lehet átsétálni az arcokon. Minden arc egy külön teremtett földrajz is. Ha az ember ezt gyakorolja, megismerheti a mozgatórugókat. A jó nyomozó, olyan is van, az egyik... mondtam neki... volt egy ügyészségi nyomozó, aki kiszúrt engem mint vállalati társadalmi bíróság elnökét, és bekéretett: dolgozzak vele. Mondtam, hogy ne haragudjon, nyomozó elvtárs, nem tudja, kivel... *De igen, nagyon is tudom! Jöjjön csak ide!* Képlékenynek tudhattam magamat arra, hogy új meg új benyomások érhessenek. És nem érdekelt, hogy az ellenség mondja ezt. Ez a fickó például olyan volt, hogy kétfelé állt a szeme. Ez a külső kancsalság. Az volt az ember benyomása rögtön, de a bűnüldözésben különösen, ez mindent lát. Volt is benne igazság. Gyilkossági ügyben nyomozott, és azt mondta: *Jöjjön, Péter, nézze meg, mi van ott a sarokban!* Üres volt a szoba, ott volt az eset. Odamentem, nem láttam mást, kavicsot, port, mondtam neki, hogy ez meg ez van itt. *Ott valami fénylik.* Te jó ég, szőke, őszbe hajló szőke egy-két hajszál. Odanyú... *Ne bántsa!* Visszahívott, adott egy csipeszt: *Tegyé papírra, és hozza ide!* Hogy lehet?... Mi ez? Érdekelt. Utánamentem. Magával vitt. Éjszakákon át kóboroltunk. Mondom, de hát otthon van a családom, három gyerek... *Hazaér, nyugodjon meg.* És bevont olyan dolgokba, amikben azelőtt soha nem vettem volna részt. Belecsöppentem valamibe, amibe nem akartam, mégis. Mikor már benne voltam, tájékozódnom kellett. Benne lett fontos, hogy az ember értse meg, ez csak kísérleti terep. Meg kell ismerni a kettő közti különbséget. Amikor aztán magadra maradsz, akkor bemész annak a mélyére. De ott rejtőzik, amiért érdemes. Minden lényeges el van rejtve. Nem kapunk ingyen semmit. Ezt sem. Tehát ugye ma azzal jöttem ide, hogy lesz valami köszöntésképe, de beleszólt a pillanat, és a valósága, s többet kínált föl: a test-lélek egységnek a szelleme ragasztóanyagként dolgozik, és megőríz valamit, bennem például megragadnak egyes arcok meg momentumok, meg bármi, nemcsak a Göringnek az ágya, amiben aludtam, hanem minden egyéb dolog, amiben részt veszek, onnan számítva máig. Izgalmas az élet alulról nézve is. Azzal jöttem el ide, hogy a feleségem azt mondta: isten éltesen sokáig. Hát ugye ez egy komoly mondat. És hát köszönöm is. Megyek vissza.

– *Isten éltesen sokáig. Ezzel köszönöm szépen a beszélgetést.*

– *Én is köszönöm.*

Oravecz Imre

Ókontri

Regényrészlet, *A rög gyermekei* című regénytrilógia (I. Ondrok gödre; II. Kalifornia fűj) harmadik részének egy fejezete

34. Dobruczkiéknál nagyon hajtott a kutya. Elmúlt éjfél. A lányok aludtak, csak Pál volt ébren, az istállóban. Borjazás előtt állt az egyik tehene. Felkelt ellenőrizni az állapotát. Úgy találta, hogy ma éjjel még nem lesz ellés, nem kell szólnia a komájának, Csizi Péternek, akit ilyenkor segítségül szokott hívni. Eloltotta a villanyt, és visszafeküdt a *dikóra*.

A kutya nem szűnt meg ugatni. Idegen kutya, vagy macska lehet az úton, gondolta, de aztán csak kiment megnézni.

Valakik álltak a rácsos kiskapu előtt.

– Kik maguk ott, és mit akarnak? – kérdezte a ház elejétől.

Sötét volt, de annyit látott, hogy ketten vannak és nők, mert szoknyások.

Mondtak valamit, de a kutyától nem értette, mit.

– Hallgass már, mars innen hátra! – parancsolt rá az állatra.

– Csillagék vagyunk, eresszen be bennünket, Pál! – hallotta most már tisztán.

A kapuhoz sietett.

– Csillagék?! Rákhel őnagysága!

Ismerte Csillagékat régről, mikor még Szajlán laktak, és Stern volt a nevük. Rendszeresen fuvarozott nekik, és földet is árendált tőlük.

– Az, az vagyok, én meg a lányom.

Pál gyorsan kinyitotta a kaput, és beengedte őket.

– Tessenek begyönni!

Biciglivel voltak. Betolták a gépeiket, és a ház falához akarták támasztani.

– Nem, ott nem lesz jó. Vigyék hátra, a csűrbe! – és ment előttük.

A csűrben beirányította őket az egyik sarkba, ahol koromsötét volt.

– Úgy, ni. Vigyázat, a kocsirúd! – figyelmeztette őket kifelé jövet. – Van itt villany is, de inkább nem kapcsolom fel.

Bevezette őket a házba, a konyhára.

Ott is elővigyázatos volt. Előbb gondosan befüggönyözte az ablakot, és aztán kattintotta fel a villanyt.

– Tessenek helyet foglalni! – és elhúzott két széket az asztal mellől.

Csillagék leültek.

Pál szemügyre vette őket, és megállapította magában, hogy Csillagné nagyon megöregedett. Már csak a mosolya, a hangja emlékeztet az elérhetetlen, városi ruhás szépasszonyra, akiről legénykorában társaihoz hasonlóan annyit fantáziált. A lánya viszont fiatal volt, viruló, mint egy frissen nyílt rózsza, és a kései óra ellenére cseppet sem látszott fáradtnak, ellentétben az anyjával, aki sápadt volt és elcsigázott.

– Hát, akkor ez az Aranka kisaszony, az én Juli lányom gyerekkori barátónője, akivel együtt játszott, aztán meg az angolkisasszonyokhoz járt Egerben.

– Igen.

– Sokat mesélte, hogy mint voltak, meg hogy milyen jó volt, hogy ő is ott volt, vele egy osztályban, aztán így nem volt neki mindenki idegen.

– Aranka is sokat emlegette annak idején a Júliát. Kár, hogy aztán kimaradt, és nem érettségizett le.

– Igen, ki kellett vennem. Szükség volt rá itthon.

Pál ezzel kapcsolatban még mondani akart valamit, de aztán meggon-dolta magát.

– Remélem, senki nem látta nagy-ságukat a faluban.

– Nemigen. Sehol nem volt világ, és bakterral se találkoztunk.

– Az jó.

– Bizony, lopakodunk, mint a tolvajok. Pedig ha belegondolok, szeret-tek itt minket régen, nem volt nekünk ellenségünk.

– Nem árt vigyázni.

– Hitelbe is lehetett nálunk vásárolni, és nem számítottunk fel kama-tot, ha pénzt kértek tőlünk kölcsön.

– Megváltak az idők, meg né-mely emberek is. Nem lehet már tud-ni, kiben mi lakik.

Pál még megtudakolta, éhesek-e, szomjasok-e, de mást nem kérdezett. Tudta, miről van szó, miért jöttek hoz-zájuk Csillagék e szokatlan órában. A Vörös Hadsereg már Erdélyben volt, az országot megszállták a németek, és javában folyt a vidéki zsidóság de-portálása.

Amit meg nem tudott, azt magától elmondta Csillagné.

Eszerint Csillag nagyszágos urat, a férjét, a testvéreit, az anyósát, apó-sát, de még a nagyszüleit is elvitték Erdőkövesdről. Nekik sikerült beszök-niük Egerbe, és ott egy jóakarójuknál elrejtőzniük. Onnan jöttek most Szaj-lára, az éj leple alatt, remélve, hogy itt meghúzhatják magukat. Az az illető a

rendelkezésükre bocsátott két biciglit. Este indultak, mikor a légitámadá-sok miatt elsötétítés van érvényben a városban. Így nemigen látta őket senki az utcákon, és az országúton is szerencsájük volt, mert nem találkoztak járművel. Bár Baktán majdnem lebuktak. A faluban szembejött velük két csendőr. Ott se volt közvilágítás, de látták, hogy csendőrök, megcsil-lant a szuronyukon a holdfény. Nem vették őket észre, mert nem használták a lámpájukat, meg gyorsan beka-nyarodtak egy mellékutcába, és ott megvárták, amíg elhaladnak. Ettől el-tekintve csak annyi kellemetlenségük adódott még, hogy feltörte a fenekü-ket a nyereg, azon túlmenően, hogy férfibicigliket kaptak, és a váz miatt nehéz volt szoknyában hajtani. Jobb lett volna, ha nadrágot vesznek fel, a jóakarójuk adott is volna, de csak férfinadrágja volt, és azt nem akartak felvenni, és jól is tették, hogy marad-tak a szoknyánál, mert mit szóltak volna itt Szajlán, ahol nemigen láttak még nőt nadrágban, ha, ne adj' Isten, összefutnak valakivel.

Nem kértek enni, inni viszont igen.

Pál sokáig kotorászott megfele-lő pohár után a konyhaszekrényben. A bádögbögréjük, amelyből vizet szoktak inni, ott volt az állványon a vödör mellett, de nem akart nekik abban adni.

– A konyha a lányoké, ők tudják, mi hol van. Rendet tartanak, de hát csak nem olyanok, mint a megboldo-gult feleségem volt.

– Nem lehet azt pótolni, aki el-ment – jegyezte meg Csillagné. – Ér-tesültünk szegény Panna haláláról, és együttéztünk magukkal.

Pál meglelte végre, amit keresett, és megmerítette a vödörben. Először Csillagnének nyújtotta, aztán a lá-nyának. Látták, hogy merítés közben

beleért az ujja a vízbe, de úgy tettek, mintha nem vennék észre.

– Hát, akkorák már azok a lányok? – kérdezte Csillagné, miután ő is és a lánya is megköszönte a vizet. – Azt hittem, még kisebbek.

– Megnőttek, az idősebb már eladósorban.

Nyitva maradt a szekrényajtó. Pál meglökte, és nagy zajjal csapódott be.

– Ejnye, még felferem őket. Itt alszanak a hátrulsó házban. Az anyjuk az első házban hált. No, mondtam nekik, most már *ettétek*, de nem kellett nekik. Azt mondták, hogy legyen az továbbra is az anyjuké, mintha még élne, aztán éjszaka ott aludna.

– Kár, hogy nem találkozhatunk velük – szólalt meg Aranka, aki mostanáig hallgatott.

– Így legalább nem tudják meg, hogy visszagyöttek, és nem jár el a szájuk. De itt különben se maradhatnak. Előbb-utóbb kifigyelnék a szomszédok is, aztán megtudná az egész falu. Úgyhogy kiviszem magukat a Juliékhoz Rácfalura. Tudják még, hol van Rácfalu? A Megyének, az a völgy Falunalól után, amerre Recskre kell menni. Ott laknak, ott van a tanyájuk. A vejem, a Stiff jó ember. Biztos befogadja magukat. Jobb helyen lesznek ott, mintha itt lennének.

– Nem kellene előbb mégis megkérdezni őket? – aggodalmaskodott Csillagné.

– Felesleges. Meg hogyan? Most előbb menjek ki hozzájuk? Mire visszagyövek, megvirrad, és elveszítjük az előnyt, amit a sötét ad. No, menek is a kocsit előkészíteni.

Kiment.

Nem húzta ki a csűrből a kocsit. Ott fogta be a lovakat, és szállította fel a látogatóit is.

Mielőtt kihozta volna őket a házból, körülmélt a kaputól, nem jön-e

valaki az utcán, és tanulmányozta a szemközti ház ablakait is, nem leskelődnek-e a függönyök mögül.

Nem maga mellé ültette őket a bakra. Szénát vetett a derékba, és arra fektette, majd egy pokróccal letakarta őket, azt a látszatot keltve, hogy harmatra érzékeny dolgot, lisztet szállít zsákokban. A biztonság kedvéért a hátsó saroglyára is tett egy öl szénát.

– A biciglikvel mi legyék? – kérdezte.

– Rakja el. Majd elvisszük és visszajuttatjuk Egerbe, ha vége lesz ennek az egésznek.

– Rendben.

Kinyitott, majd kihajtván, becsukta a nagykaput.

– Azért kidughatják a fejüket, hogy rendesen kapjanak levegőt. De húzzák a fejükre a pokrócot, ha szólok, ha kocsi jön szembe, amiről belátni. Lószagú, de az ellen nem tehetünk semmit.

– Így is jól vagyunk – hangzott a takaró alól. Nem lehetett tudni, ki válaszolt, a takaró azonosíthatatlanná tompította a hangot. A szaggal kapcsolatos észrevételre nem reagáltak, pedig erős volt, olyan erős, hogy nem szagnak, hanem bűznek érezték.

– Isten segíts! – mondta Pál, mint indításkor mindig, és az ostorral meglegyintette az egyik ló farát.

Falunalólon kocsilámpást látott világítani előttük, de nem szembejött, és nem is előzte meg őket senki.

Steve-et nem a kutya ébresztette, hanem az apósa zörgetése. A kutya, az új, egy Morzsa névre hallgató, zsemleszínű, kis korcs még csak nem is ugatott. Megismerte Pált, és örvendezve kísért a hálószobaablakhoz, miután az leszállt a kocsiról és bejött a kiskapun. Tudniillik, előtte ő volt a gazdája, ő adta a fiataloknak, miután

megmérgezték a két kuvaszt. Júlia már akkor szerette volna magával hozni, mikor kiköltöztek, mert a kedvenc kutyája volt – a legnyeszlettebb lévén az alomban, még cumiztatta is –, de Steve lebeszélte, érvelvén, hogy ilyen kis termetű kutya nem való tanyára, oda nagy, erős, tekintélyt parancsoló kell. Most viszont jobb híján és átmenetileg megfelelt.

Gyorsan felöltözött, kijött a portikuszra, és bevezette a vendégeket a nappaliba. Lámpát gyújtott, majd felébresztette a feleségét.

Júlia kábultan követte. Olyan álmos volt, hogy először nem is értette, miről van szó, miért kellett felkelnie. De Arankát látva egyből magához tért, és volt nagy öröm, összeborulás. Könny szökött a szemébe, úgy meghatódott, hogy viszontlátja barát-nőjét, és nem is akárhol, hanem itt, az otthonában, mert eljött hozzá, az ő fészükbe. Régen nem találkoztak. Miután maga kimaradt az angolkis-asszonyoktól, leveleztek egy darabig, sőt Aranka még a lakodalmukra is eljött, de aztán megkritkultak a levélváltások, majd egészen megszakadt a kapcsolat. Csak akkor szomorodott el, döbbent meg, mikor megtudta, mi járatban vannak, mi készítette őket arra, hogy idejöjjenek.

– Jaj, Istenem, hát, ez borzasztó – szörnyedt el, és mindkettőjüket magához ölelte, mintha meg akarná védeni őket.

– Hát, akkor igaz, hogy ezt csinálják veletek! De miért, Istenem? Hallottuk, de nem akartuk elhinni. Hát, ide jutottunk! Ezt teszi a magyarral!

– A németek vannak emögött, állítólag a kormányzót is letartóztatták – mondta Steve.

– Akkor is felháborító – vélte Júlia.
– De ne féljeteK – folytatta –, itt jó he-

lyen lesztek. Vigyázunk rátok. Először is foglaljatok helyet.

– Pillanat – tekintett magán végig Aranka. – Szénás vagyok, és rajtad is van még, anya – és eltávolított az anyja szoknyájáról egy hosszú szálát.

– Hova tegyem? – kérdezte, miután legyűjtötte magáról is, ami rajta volt.

– Dobd le a szőnyegre, majd felszedjük holnap. Na jó, add ide a kezembe, ha nagyon akarod – egyezett ki vele Júlia, és bedugta a szénaszálakat a pongyolája zsebébe.

Steve felszólította őket, hogy érezék magukat otthon, és bátran mondják meg, mi kell, mire van szükségük. Ők mindenben a rendelkezésükre állnak, és minden tőlük telhetőt megtesznek értük. Vegyék úgy, hogy ami neki van, az mostantól az övék is, megosztják velük, fogyasszák, ha étel, használják, ha eszköz, tárgy.

– Igen – erősítette meg Júlia.
– Amiatt se aggódjanak, hogy csak az a ruhájuk van, amiben vannak. Aranka majd hordja az én ruháimat, nagyjából egyek a méreteink, illetve voltak, mielőtt szültem. Ráchel néninek meg majd veszünk Recsken vagy Péterkén, kívánsága szerint. És minden egyebet beszerzünk, amire még szükségük van.

– Köszönjük előre is, és sajnáljuk, hogy a terhetekre leszünk, de rákényszerülünk – mentegetőzött Csillagné.

– Nem, nem lesznek a terhünkre, pár dolgot másként csinálunk mostantól, ennyi az egész – jelentette ki Steve. – Úgy-e, Júlia?

– Igen.

Aztán megbeszélték, hogyan zajlik majd itt az életük, és milyen óvintézkedéseket foganatosítanak annak érdekében, hogy titokban maradjon az ittlétük. Ezek közül a legfontosabb az lesz, hogy napvilágnál semmi szín alatt ne mutakozzanak az udvaron, a szérún. Barátkozzanak meg a gon-

dolattal, hogy ha mindenáron részt akarnak venni valamilyen kinti munkában, az csak sötétedés után lehetséges. És az útra is csak sötétedés után mehetnek ki, sétálni, levegőzni, mikor már megszűnt a forgalom, és biztosak lehetnek abban, hogy nem találkoznak senkivel, vagy ha mégis, akkor nem ismerik fel őket.

– Értjük, Steve, maguk nem árulják el senkinek, hogy itt vagyunk, de ott van a gyerek, Georgie, így hívják, ha jól emlékszem – vetette fel Csillagné.

– Kezeskedem érte, hogy hallgat.

– És a béresük meg a bejáróaszonyuk? – kérdezte, miután értesült róla, hogy azok is vannak.

– Nézzék – mondta Steve –, kockázat van, de Mihályt ismerik, dolgozott maguknak is, rendes ember, meg nekünk lekötelezettünk, szinte már családtag. Most eltávozáson van, hazament, mert beteg a felesége. Biztos megteszi azt a szívességet, hogy hallgat. Ami Fánit illeti, cigány, de benne is meg lehet bízni. Jó asszony, hűséges, és ha megkérjük, senkinek nem mondja el, hogy kik a vendégeink. A legjobb volna, ha nem laktak volna Szajlán azelőtt, mert akkor senki se ismerné magukat, és azt mondhatnánk, hogy távoli rokonaink vagy erdélyi menekültek.

– Fánival majd én beszélek – javasolta Júlia.

– Csak az ne legyen, hogy pikkel ránk, mert nem adtunk neki mindig szalonnát vagy elég nagy darab kenyert, mikor kéregetett – aggodalmaskodott Csillagné.

– Nem lesz, ilyesmiért nem nehezíthet, mert Fáni sose kéregetett, és most sem kéreget, annál büszkébb

– szólt közbe Pál, aki már többször az ajtóhoz ment, hogy távozzék, de aztán csak maradt. – Én is beszélhetek veled – tette még hozzá.

– Nem kell, apa, elég lesz Júlia – intette le Steve. – Inkább menjék már, mert nemsokára etetnie kell. Köszönjük, hogy kihozta őket. Te meg, Júlia, adj hálóruhát a vendégeknek, és vedd meg az ágyakat a vendégszobában. Én megmutatom nekik, hol a fürdőszoba, és adok fogkeféket is. Nem baj, ha nem fűtünk be maguknál?

– Ó, dehogy.

– Nem fűtünk még a házban sehol, mert enyhe az idő. De azért szóljanak holnap, ha fáznak, és akkor befűtünk.

– Köszönjük, Pál – fordult Csillagné Pálhoz, és ő is és Aranka is kezelt fogott vele. – Remélem, látjuk majd itt.

– Hát, én a tyúkkal fekszek, de néha kigyövek. No, akkor jó éjszakát mindenkinek. Aztán vigyázzatok a vendégekre! – szólt még vissza a lányának, vejének az ajtóból.

– Te, Júlia – mondta Aranka –, a kicsit még meg se mutattad. Megnézhetem?

– Meg.

– Majd megnézed holnap – javasolta az anyja. – Alszik, még felébrésztened.

– Nem ébred az olyan könnyen fel. Gyere a szobámba, velem alszik, ott van a kiságya – magyarázta Júlia, és kézen fogta a barátnőjét.

Pár perce múlva visszajöttek.

Arankát mintha kicserélték volna. Sugárzott az arca az örömtől, de aztán hirtelen elkomorult.

– Úgy-e, nekem is lesz ilyenem?

– Persze hogy lesz, kislányom – mondta az anyja. – Miért ne lenne? Férfjhez még y majd, aztán szülsz.

Karádi-Héder Enikő

Irén kalendáriuma

(Részlet a regényből)

Írással több éve foglalkozom. 2008 óta együttműködő vagyok az LHO spanyol nyelvű, magyar kultúráról szóló internetes újság munkáiban, ahol tapasztalatot szereztem arról, hogy hogyan lehet a magyar kulturális értékeket kontextusba helyezni az érdeklődők számára. Néprajz – kulturális antropológia hallgatóként érdeklődési területem a kis közösségek vallási néprajza, valamint a tudományos és szépirodalmi szövegek írásmódjának lehetőségei. Az *Irén kalendáriuma* című regény egy család történetén keresztül mutatja be egy falu szokásvilágát – a jeles napok rítusai és a népi elképzelések egy fiatalasszony naplójában és unokája visszaemlékezéseiben montázsszerűen fonódnak életrajzá.

1935. december 2. Anyósom még mindig hörög. Begyújtottam neki a kályhába, amit az első eszeveszett, de erőtlen ellenkezés után halkán köszönt meg. Odahúzott maga mellé az ágy szélére, és megkérdezte, hogy igazán jó felesége lennék-e a fiának, ha ő már nem lesz. Ne bolondozzon, Terka mama, háritottam, de nem engedett. Megszorította a csuklóm, és félig felült, úgy, hogy még a zsíros pelenka is lecsúszott a melléről az én ölembe, csontos vállá pedig a ruhámhoz dörgölözött. Mondani akart valamit, de elkapta a köhögés. Visszanyomtam a párnájára és ráterítettem a borogatást, majd sietve futottam az asztalhoz az orvosságért. A kályhán lévő párologtató fazékba mentás olajat csöppentettem, amit még a doktor hagyott itt, hogy segítse a levegő útját a rángatózó légzőcsőben, amely folyton elfojtja anyósom mondanivalóját. Nyomorult volt, ahogyan a zsírban fetrengett és ütemesen kapott levegő után a bűzös szobában. A mentaolaj hamar beterítette a levegőt, és ha másra nem is volt jó, arra biztosan használt, hogy én meneküljek meg az okádás ingerétől akkor, amikor már Terka mama teleköhögött maga körül mindent. Kiköhögte a mérgét is, olyan erősen rázta a görcs, és amikor már elhalt a roham, nem tudott mást tenni, csak oldalára feküdni és összehúzni magát a kövér dunna alatt. Aludjon, és ne járjon a feje bolondságokon, mondtam neki a füléhez hajolva, de ő nem válaszolt már, jobb is. Miféleket kérdez tőlem, mit akar tőlem? Adja az Isten, hogy Károly ne hagyjon most magamra anyjával, mert félek, nem tudom úgy a gondját viselni türelemmel, ahogy azt illenék tennem menyeként. Éjszaka felkelek hozzá többször, hogy tegyek a tűzre, mert olyan jégverem tud lenni az a kis szoba, ha kialszik a láng, hogy anyósom búcsút vehetne ettől a világtól álmában, ha egyszer elfelejtenek felkelni hozzá reggelig.

Háry is itt járt ma. A doktor mondta neki még, hogy mekkora betegség ütötte fel fejét a háznál, és nem hagyta nyugodni a lelkiismeret, hogy rossz-

ban legyen Makovecz Terkával, amíg az a halálán van. Nem engedhettem be a szobájába, hiszen anyósom szaga a holtakat is felébreszti, nemhogy ennek az akaratos Hány Jóskának a rosszindulatát. Még a végén kifecsegné a kocsmában, hogy a Herendiéknél nem szokás a beteget mosdatni. Mosdatom én, de a szag nem a bőréből jön, ez valami mélyebb savanyúság már, ami a vérében van. Megnyugtattam Hányt, de az megígérte, hogy pár nap múlva átjön ismét érdeklődni, és azt is megígérte, hogy ennek a kerítésügynek, amely már jó ideje borzolja mindkettőnk kedélyét, pontot akar tenni a végére, és biztos lehet benne a Makovecz Terka, hogy nem kívánja megfosztani őt a tulajdon birtokának egyetlen négyzetméterétől sem. Micsoda pálfordulat, meséltem anyósomnak, miközben töltöttem neki a pálinkából, amit Hány hozott orvosság gyanánt. Makovecz Terka sírva fakadt csendesen, mint akinek befelé folynak a könnyei. Lehajtotta a szíverősítőt, aztán magára húzta a paplant, engem meg kizavart. Visított volna, ha nem lenne beteg. Azt hiszem, de leírni sincs elég bátorságom, hogy anyósom és Hány viszályát nemcsak a kerítés vagy más, ház körüli gondok szítják. Lehetséges lenne, hogy ez a savanyú vénasszony olyan titkot rejteget a világ elől, mint amilyet én magam is rejtegetek?

1935. december 3. Mára reggel harmadszorra mentem le a boltba. Hársfateát vásároltam a beteg Makovecz Terkának, magamnak egy tábla mogyorós csokoládét, amit az úton befaltam. Az előzőt, amit Károly vett nekem november 24. napján, tíz nappal ezelőtt, meg kellett feleznem az anyjával. Ezentúl mindennek csak a fele az enyém, mert a felesége vagyok valakinek? Hazafelé jövet a horgoson fogyasztottam a csokoládét, és kétségbeesetten örömtelinek éreztem a szívemet, de azt hiszem, boldognak is. Aztán elfogyott a csokoládé, és helyébe jött a sírás. Sajnálom, hogy nem magasabban lakunk, mert akkor tovább tartott volna az út. Édesanyámhoz betértem még előbb, mert hát a mi házunk az utolsó az út előtt ide föl, és Károly nem akarta, hogy bemenjek tíz napja, mert sok volt nálunk a pakk, és igyekezni kellett. Úgy hiszem, hogy nem tudja, hogyan viselkedjen édesanyámmal, még senkinek nem volt a veje, ezért kerüli a találkozást. Édesanyám éppen a padlót vikszolta a szobában, mikor bementem, és azt hiszem, nem akart felpillantani a dolgából. Menjek, arra kért, én is kezdjek valamit a nappal, ahogyan neki is még akad elegendő tennivalója, mert megcsúszott azzal, hogy jól kipucolja a házat ad-ventre. Keserű minden. Tán a hársfatea nélkül is felépülhet a Makovecz Terka, de más ürüggyel látni az otthoniakat, akik meg elküldenek maguktól engem! Elek Rózsától tudom, mert a boltban nem volt rajtam kívül egy lélek sem, és volt kis időnk beszélni, hogy Szélteleky úr megint a faluban járt. Összegyűjtött sok embert, és lefényképezte őket a templom előtt. Ennek már három hete, mégse hallottam senkitől a templomban, mikor a misére mentem én is. Aztán a kocsmá előtt meg a férfiakat fényképezte le Szélteleky úr egy másik beállításban. Még a Herendi Károly is a fotográfiára beálló csapatban volt, de nekem ezt nem mondta egyszer sem! Úgy csinált a képen, mint aki hegedül, de igazából nem kellett neki hegedülnie. Csak úgy kellett csinálnia. És az Elek Rózsa biztosan nem csak kitalálta ezt, mert a boltja ott van a kocsmá mellett, mindent a saját tulajdon két szemével látott. Mennyi mindent látnak az emberek a faluban, ha nem hunyják le a szemüket, Isten! Nem kérdezhetem meg

Károlyt erről, mert még azt gondolná, hogy kérdezősködtem utána, az meg nem igaz, és haragudna is.

Elmentem Bovánovityék háza előtt, de András nem volt az udvaron, és az ablakon jobban benézni nem mertem, mint hogy fejemet kissé balra fordítom, mintha valami madár röptére figyelnék az égen. Talán otthon se volt, rókára vadászott az erdőben, és elkerültük egymást. Nem könnyebb feledni úgy, hogy nem látom és nem írok róla. A haragom is csak nő ellene, amiért igazságtalanul járt el, a világ meg lovat ad alá.

1935. december 13. Luca napja. Károly tegnap disznót vágott, pedig nem is tegnappra terveztük, meg azt is mondta még, hogy jelöljem ki én a napot, aztán mégis az lett, amit ő gondolt jónak, de így legalább túlestünk rajta, és szerencsésen megúsztuk a részegeskedőket. Anyósom állapotára hivatkozva hamar kipenderítettem a házból a férfiakat este, és hála Istennek, nem erőszakoskodtak tovább. Károly sem ment el velük a faluba, itthon maradt, és azt mondta, hogy asszonyhúst enne vacsorára, elég volt egész nap a disznót szagolgatnia. Hiszen olyan bűdös volt a ruhája is, legalább fürödjön meg, kérleltem. Fürdővizet melegítettem neki és nagymosdásra bírtam, amitől ibolyaillatú lett a bőre, mint a szappanos víz. A haját is megmosta, és a kályha mellett szárította meg fehér ingével együtt, amit a sült vér szagából áztattam ki neki. Arra gondoltam, hogy mi lett volna akkor, ha hamarabb beszélgetek vele, mint hogy sorsunkat összekötik. Mennyi minden másképp lenne most, ha ismerem az uramat, mielőtt hozzáadnak! Vállának finom ívét, ha hamarabb dörgöli hozzám, mint idegen szavait, amelyektől az elején kirázott a hideg is. Vajon ő szeret engem, vagy ő is csak kötelességből kedveskedik nekem, és mindegy az, hogy ki vagyok én, amíg a kedvére tudok tenni? Megkérdezni sem lehet ezt, ha bátorságom lenne hozzá, akkor sem, ilyesféle kérdéseket asszony nem szegezhet az urának, de mégis meg kell tudnom, hogy miféle vagyok neki. Ibolyaillatú lett őtőle az én bőröm is, és neki olyan fehér bőre van, mint a máma született csecsemőknek. Nem veszi le az ingét a földeken nyáron, mert nincs földje, melyet megművelne, mint édesapám, hanem csak a ház van a hegyen és az állatok. És a hegedű, mindig csak a hegedű. Mára is a barátja, a Szurok Miska vágott, ő csinált minden férfimunkát. Ami bűdös és véres, az az ő kezéhez tapadt, nem Károly fehér ujjaihoz. Makovecz Terka hangját hallottam a másik szobából, hogy vizet kér és visít, de Károly nem engedett ki hozzá, és én hiába kérleltem, nem engedett a szorításból, és mikor lehetőségem lett volna elszaladni, már én sem tudtam otthagyni az ibolyaillatot. Meg kell tudnom, hogy érez-e felém többet, mint a felesége felé, de még csak lánybarátnóm sincs itt a hegyen, aki elmondhatná, hogy mit lát a szemében, amikor rám néz. Anyósom reggeli megjegyzéseit nem úsztam meg, azzal vádolt, hogy ellopom tőle a fiát, és bolondot csinállok belőle azzal, hogy folyvást az ölemet mutogatom neki. Én nem csinállok bolondot senkiből, Terka mamából meg csak a betegség beszél, mondtam neki, miközben az orvosságot nyújtottam felé. Kilökte a kezemből, aztán kizavart. Neki nem kell orvosság, neki jobb a halál már, ha a fia felé se néz. Ha Károly ma lucaszéket kezdene faragni, és szenteste felállna rá az éjféli misén, Makovecz Terka fején biztosan hatalmas szarvakat látna, mert egy boszorkány az anyja! Kökényt, borókát, jávorfát, körtét, jegenyefenyőt,

akácot, csert és rózsafát használna a székhez, s az ékeket bükkből faragná meg. Mára már csak elvétve csinálnak ilyet, de ha valaki csinálna Apáckán, az meglátná anyósomat úgy, ahogy én látom mindig. Karácsonyra kell elkészülni a székkal, és mindennap csak egy dolgot szabad faragni rajta, ezért készül olyan nagyon lassan, de ebben van az ereje is. A legnagyobb gonoszjáró nap ez, ezért anyósom különösen támad.

1935. december 14. Másállapotban vagyok, ez már biztos. Reggel hányinger gyötör, este reszketés. Azt hittem, ez az undor csak, ami a beteg Makovecz Terkától taszít, de mára már biztos vagyok benne, hogy gyermeket hordok magamban. Fiam lesz, és én nem is értek ehhez annyira, de remélem, hogy nem szerbül szólal meg először, és hogy nem akar majd vadászni, ha felnőtt. Talán Deák Anna füvei elhajtották, ha András elültette bennem a magját, de mégsem lehetek biztos addig, amíg nem látom a gyermeket. Irgalmazzon a Jóisten!

1935. december 19. Hóban hemperegtem reggel. A nagy lapáttal törtem utat a lefelé vezető útra, közben angyalt rajzoltam az udvaron a szűz hóban. Hanyatt fekvé kezem és lábam kalimpálásával készült az égi figura, s rajtam kívül csak a vegytiszta boldogság volt ott akkor. Olyan szépet, mint az érintetlen hótakaró, még tán Bovánovity András szemében sem láttam még, mikor szerelmesen csalogatott engem. Fölfelé nézve a földről, láttam a szürke füstöt kéményünkéből lassan engedni, mégse vágytam be a házba élvezni a kályha melegét. Sok percet feküdtem a hóban, mielőtt felkeltem volna onnét, házaseletem legboldogabb percei voltak ezek. Most azon tűnődöm, hogyan lehet az, hogy mikor a melegen ülök anyósommal a tűznél, vagy mikor a dunna melegíti vékony bőröm a fekhelyen Károly szorításában – néha horkol is, azt nem szerettem –, miért vagyok magányosabb, mint mikor társaság nélkül a hóba rejtem testemet, és a hidegtől kipirul a bőr arcomon. Olyankor nem rág belül a fereg. Boldog vagyok olyankor.

Marno János
Saturnus unokahúga

*Molnár Miklós Nagy Mesternek
 főhajtóással*

A korhadt Saturnus horkant, és
 ugrik a székből az unokahúga,
 törölni száját és szájüregét,
 kívül és belül, behatóan egész
 a garatáig, ahol a váladék
 szeret megülni. A vénség csak hanyatt
 képes feküdni. Száját oválisra
 távta. Nem mintha máris visszaaludt
 volna. Nehéznek érzem a szívem és
 üresnek. Bizonyára ezzel ő is
 így van, ez a nő, Saturnus unoka-
 húga – amit a tulajdon szájából
 hallok hamarosan. Megszólítom,
 mire felém kapja a tekintetét,
 és int, hogy legyek kis türelemmel.
 Addig csak találgathatom, kije is
 ő a valóságban ennek a korhadt
 Goya-idézetnek, itt a kórházban,
 ahol füzérben érik egymást az ér-
 és szívbetegék. A szívemben semmit
 nem érzek, jobboldalt azonban, kicsivel
 lejjebb, mintha jókora acélrugó
 feszülne bennem. Behelyezve a máj
 és a bordákat érintő zsigerek
 sűrűjébe, ahová mióta már,
 hogy csak tervezek jó machetémmel be-
 hatolni. A szándék megvan, cselekvés
 az, ami nem tűr halasztást. Tervemet
 is megoszthatnám Saturnus unoka-
 húgával, pillantásunk néhányszor már
 összeakadt, ha Katalinnak hívnám,
 talán örömmel venné s hallgatna rá,
 és egy csapásra minden rendbe jönne.
 De ne szaladjak ennyire előre.
 Üljek csak fel habos törökülésbe,
 huzatomon, combjaim s vádlím között
 Molnár Miklóstól a *Bolond Istók*
csínytevései, a fogászaton

lapoztam fel első ízben, a Roham utcában. Aztán elsodortak tőle másféle rohamok, muszájból hagyom azóta hullani pótfogaimmal együtt a valódi maradékot is; fogságukból maholnap, fogadok rá, hogy kiszabadulok. (Addig is, itt-ott, fogalmazásomat eltúlozgatom, ínyencként, araszolva keresztül betűzetén, ízlelvén ezt az Istókot.) Katalinban emígy Ilonára is vélhetek ráismerni, Saturnus muszlim unokahúgára, szakmája szerint fogászra, akit azonban a szíve a vének üres szájának takarítására buzdít. Saturnus most sem alszik eléggé mélyen ahhoz, hogy unokahúga nevét kipuhatóljam. Sőt, tűnődésemet most éppen szétrepeszti üvöltésével, torakszakadtából, az aggastyán, a szeme azonban ezúttal sem guvad úgy ki, mint a Goyáéé. Ellenkezőleg: csukva marad. Ilona bezzeg mint akit puskából lőttek ki, már törölgeti is a szép halom papír zsebkendővel az öreg szájüregét, némelykor csaknem könyékig belémerülve. Ez már egyezni látszik a festmény eszmei velejével. Váladékával, a szó átvitt értelmében. Öröm elnéznem a nő előrehulló barna haját, fenekét s combját, amint megfeszül rajta a barna düftinnadrág. Hol ezt, hol azt a nevét suttogom becézve magamban, ő pedig lehajol nekem háttal az aggastyán ágya körül vagy százszor, és egyre megindítóbban. *Viharvert negyvenes.* Írja róla a Molnár. Saturnus, mondja a nő majd az éjjel, kilencvenegy, miután az éjszakás nővér megengedte neki, hogy bent virrasszon a kórteremben. „Igen – folytatja –, az életemet is odaadnám érte – s megigazítja hátam mögött a párnát –, mert annyira szeretem a vénembereket.” Nesze,

mondom magamban, ilyen a szerelem,
 ha az ember, ha nő, kései gyerek.
 Hiszen én is az vagyok, koraszülött
 egyszersmind, anyám és apám között
 megrekedt, akitől Saturnus szék-
 rekedést kapott, s a székrekedésből
 bélcsavarodása lett. Ilona
 kezét nyújt másnap búcsúzóul, mert ő
 hívő katolikus, s csak karitatív
 okból áll ki a muszlimok mellett, kéz-
 szorítása viszont mégiscsak Katalin
 csonttörő ujjperceivel egyezik.

SZENTKIRÁLYI FITTLER JÓZSEF HAIKUI
 LENGYEL ZSÜLIETT GRAFIKÁI

Báthori Csaba

Három szonett

Melankólia XXXIV

Ez a kerengő, nincs hazája porszem
eltilt a világtól, magamba nézni
kényszerít, csak ezt itt benn kell szeretnem,
e sötét világost, csak ezt a férfi

csöndet némára gyűrt, vastag valókkal...
Csak őt kell látnom, aki sose látszik,
aki éles szemembe látomást vitt
kéretlen, – rebegek, mint aki jót hall,

jót lát, mint akit megfésült a jószág
hirtelen s mától elfér a világban,
mert önmagában felfedezte titkát.

Többnek kell lenni önmagadba zártan,
mint az egész világ, hogy teljesedjék
egyszeriségeddel a végtelenség.

Melankólia XXXV

Ittnél többen, súlyosabban vagyunk ott,
a légbé szálló láthatatlan tagság
lakhelyén, ahol már nem vág fűrészfog
s egyetlen helyre szűkülnek a pampák.

Észrevétlen ritkul a csillagoknak,
embereknek rendje, s aki csak elszáll
égi kérő nélkül a kaptatóknál,
lélegzeténél nem nyer magasabbat.

Igaz: ki nincs, csak habog gyökerek közt,
és kevesen értik az égi eszközt,
mert égeti az élethosszú tűzvész

őket. De a nemlét nekik világol,
és utat látnak holtak parazsától –
mert a halál: fellátás, égrenézés.

Melankólia XXXVI

Megállt kerek, félreértett dolgok
zajában, leoltott lámpák sötétjén
hullámlik velünk a megingatott én,
még nem öregednek a rozsdafoltok.

Ki nem büszke, mint a letaposott fű?
Ki nem csöppent fel soha a tejútra?
Senki halandó semmi égi dolga
nem fed el, hogy főleg földi éltű

minden ember. Mögöttünk és felettünk
és értünk élhet ezer s ezer isten,
ha nincsen egy belül, aki segítsen,

amíg üresre éljük itt a testünk
s mindenünk egy zúzos gödörbe forrad
s leszállunk mint lombhullató halottak.

Sáránci József

Ráktérkép

„Vesztesnek születünk,
nem nyerőnek.”
Ady Endre

„Akasztott embernek
kötél a barátja.”
Rákosi Mátyás

Nem annyira kilátástalan a helyzet
mint amennyire igen
Hányszor elabortált engem
a még álmában is öntelten nyáladzó hatalom
de mindig visszaszült megtartott
a düh és a derűtség hogy így vagy úgy
odasózzak az önmaguk örökkévalóságában
tetszelgő rezsimeknek

Miben rejlik a hatalom varázsa?
Miért szálltok felé mámorosan akár a pillangók
s a „zúgó éji bogarak” a petróleumlámpa
forró üvegének?
Hiszen tudjátok emeletes eszű barátaim
hogy megperzselődtök s úgy fogtok élni bénán
mint a tudathasadásos agyaggalambok

Én magányos lázadó vagyok de látom
hogy ti meg holt lelkeként bolyongva
jól fizetett állásokból fertőzitek
rákosítjátok el vírusgazdáitok sugallatára
ezt az általatok hazának hazudott
gigantikus szemétdombot
és szakadt guberálóit

Szédelgő pancser zsúrfiúk áltatják
a potenciálisan hajléktalan
szerencsétlen tömegeket
Államférfi? Közöttük egy se!
Vérrel kitömött pénzéhes bábuk ezek
rabszolgái mohó telhetetlenségüknek

„a jognak asztalánál” Lajos bankár
közénk dobta népnymorító „csomag”-ját
Mondván: *itt legalább hárommillió magyar fölösleges*
Hullanak is a reményvesztettek kötelességtudóan
akár a pelyva

Eddig öt és fél hitványul komédiázó
„operett-társulatot” tapsoltam ki
a /vissza/forgó lepusztult színpadokról
de hamarosan öklök tömege látja el bajukat
mert eladtak és elrabolnak mindent
ami ért itt valamit
még az emberek „Szépbe-szótt hitét” is kioltották
az istentelenek

2000

Képben maradni

a költői szó igéző erejével

Nem nézek tévét.
Rádiót sem hallgatok.
Újságot sem járatok.
Számítógép s net nélkül élek.

Undorítóak
a régi-új gyarmatosítók
birodalmi hazugságai,
ámításai, blöffölései.

Szemem előtt tobzódik
a komprádor burzsoázia,
pénzért, vagyonért
idegen kezekre játszott
ezt az alig-országot
s a kivéreztetett
majdnem-életet.

Jó idő van.
Ülök a szabadtéri fapados budin,
s naphosszat hangosan mondom
Ady Endre verseit:
Lelkék a pányván-tól

A Tűz márciusá-ig,
 miközben teszek
 a szenelegve agresszív
 kiválasztott, áruló
 „értelmiség”-re.

2000

Különbség

„Be csoda, hogy vagyok és élek,
 Hogy nem unom meg s újra merek.”
 Ady Endre

Nem száll a páva
 a vármegyeházra
 Lelőtték a pávahúsevők
 Az ércakas is mozdulatlan
 fújhat az uralkodó szél
 füttyül az uralkodóra

Otthon a kivetettségben
 lám milyen szabad vagyok
 Ki nincs ellenem
 az sincs velem
 Külön remél üdvözülni mind
 aki még remél

Ligás-familiáris ősök földjén
 babér csak szolgálknak terem
 Kísértetünk új maszokban
 foglal állást
 fejeket
 Bár szent a szövetség
 a dinasztiaról álmodók között
 a címer láttán
 ispánunk kissé ideges
 Nyugtalanságra semmi ok
 Védi őt a pajzs
 míg minden árnyékot eltakar
 a trikolor fűgefalevél

2000

Lázár-Horváth Zsuzsa

Szinek

Érett kalászkok
ringnak aranyló sárgán,
bennük az Élet.

×

A napraforgók
sárga szíromszoknyáján
elszunnyad a Nyár.

×

Felhőtlen égre
búzavirágok kékjét
tükrözi a táj.

×

Ezüst Hold fénye
lámpásként világítja
vándorok útját.

×

Tengernyi vörös:
pipacsokkal táncolva
hullámszik a rét.

×

Piros virágok,
széttört szerelmek álmát
őrzik szirmaik.

×

Fák lombruháján
zöld smaragdok fénylenek,
hajnal harmata.

×

Zölden ring a tó,
vad hullámtarajokon
vihár közelít.

×

Fehér liliom
mákonyos illatot ont,
veszti szemérmét.

×

Fehér pillangók,
vadrózsabokron nyíló
légies szirmok.

Lappangó (?) kéziratok Kannás Alajos tollából

Az ötvenhatos nemzedékként számon tartott fejezet jelentős része a nyugati magyar irodalomtörténetnek; Kannás Alajos életműve is ehhez kötődik, bár annál sokkal kiteljesedettebb, érleltebb. De kétségkívül a forradalom emléklenyomatának jelentős pillére a *Kormos kövek* címen megjelent hosszú ciklusa, több kiadást is megért, annak első – és mindmáig a teljes életműre kiterjedő folytatása nélkül maradt – hazai megjelentetésének okából találkoztunk Budapesten, no, erről később szóljak. A költőről annyit: akár a *Kettős alakban* (München, 1958), akár a *Bécsi képeskönyv* (Bécs, 1963), akár a *Miért is félnél?* (München, Aurora, 1963) oldalait lapozzuk fel, egy felejthetetlen lírikus arcéle körvonalazódik előttünk. Több figyelmet érdemelne az utókortól, főleg, hiszen az említett *Kormos kövek* azért megalapozta ennek lehetőségét, a rendszerváltás során és az azt követő években a megemlékezések alapjaként szolgáló ciklussá vált, részletei a forradalom emlékdalai közé is – joggal – beleszerve-sültek; kellett és lehetett volna alkalom a teljes életmű megismertetésére, akár a kiskunhalasi emléktáblájának fölavatása apropóján.

Amúgy – s itt több korábbi írásomban említett vesszőparipámmal hozakodom elő – a forradalom költői közül sok vers mindmáig régi kötetekben, elsárguló folyóiratokban lappang, az antológiák korántsem teljeseek. Egy példával utalnék is erre; Kannás kapcsán, ily rövid írásban mily botorság ez, tudom, de sorstársát, Nyéki Lajost idézem mégis: „*Illyés »megőrült«, Eörsi, Gáli rab, / s nem tudni, mikor kit akasztanak, / ahány hír, egyre rosszabb.*” Az 1957-es keltezésű „*Két töredék*” egyikének felütése ez, dokumentumértéken ad hírt arról: az emigráció kezdetén, a beilleszkedés nehézségei között hogyan érkeztek a menekülők után az információk, s hogyan reagáltak azok fájdalmára a hontalanná válásukra lassan ocsúdók. Nyéki itt említett kötetének – *Elválasztás* (Katolikus Szemle, Róma, 1963) – teljessége pedig nem csupán nagy ívű versek, de pontos kortörténet forrásává is válhatnak, avatott oktatók számára.

Ahogy Kannás kettőtört életműve is (bár erősen készült annak összegzésére, ám az ezredforduló előtt bekövetkezett halála megakadályozta ebben), de, mint említettem, a *Kormos kövek* itthoni kiadásának előkészítése okán még itthon járt, magam hosszú órákat, de volt, hogy kora délelőttől késő éjszakába nyúló napot töltöttem el vele, s szerezhettem általa nagyon átfogó ismereteket a nyugati emigráció hétköznapjairól; a mellékelt kéziratot is ekkor „rögtönözte”, emlékként ajándékozván nekem azt, szép emlékeim között őrzött könyvdedikációi mellé helyezve. Ám e pillanatban a derűs emlékkockák is meg-elevenednek előttem, hirtelen, így az a pillanat, mikor – fényképről – megmutatta családját, s a képekről három fekete „bombázó”, két kislány és édesanyjuk nevetett rám. S elmesélte, hogy a hölgy amúgy „kardos” menyecske, a „fekete párducok” aktivistája volt; lám, forradalmár forradalmárra talált; a két kislány pedig a kinti magyar vendégeknek azzal a mondattal kedveskedett időnként: mi is magyarok vagyunk, csak barnák. S mesélt sok egyebet, rosszat s jót,

egyszer talán továbbmondhatót. Hogy a versek, mert kanyarodjak vissza, aztán valahol megjelentek-e, bevallom, nem tudom; egyre bukkantam rá közülük, ám abban is szóalak-eltérés található, tehát mindenképp szövegváltozatként értékelhető az itt olvasható. Hogy pontosan melyik, azt szándékosan nem szö-vöm ide, inkább „reklámot csinálok” a lelő-oldalnak: <https://terebeess.hu/haiku/kannas.html>.

Keressenek rá, nem csupán lírai kalandot kínáló haiku-gyűjtemény olvas-ható ott Kannás Alajostól, hanem rendkívül informatív, s némiképp jövőbe látó, vátieszi sorok várnak olvasóira. Kedvcsinálóként pedig íme a kézirat a költőtől, Kannás Alajostól.

Tamási Orosz János

MAGYAR HAIKUK

1
Veszett csata
Patazsám alól
tisztított tűz lángol fel
s életre ötvöz

2.
Górnit
Harag és diák nélkül
Górnit ökölrel is tudsz
jól verskedni

3
szabad wlozta's
Mint a szetti sas
órvadászok leskelik
tavaszi róptid

5
Peresztyajka
Előbb jött kell
teremtésünk nap hátán
majd megelheztünk
Szekerce csattanás

4
Öregköt
Apadás kintás
19. század egyre mélyül
s életvize foly

OMLÓ EGEK alatt a sárban...
Vélelmos balta zivatari
hasítja szét a MEGTALALTAM
csodáját és a fiatal

Szabadság pünkösdróza fűjét...
Reccsenő csontok s vért... a Vért
Fekete napok verdesé kez
s az ingamájabb testre ég

Meddig... megint... miót is velünk
már könnyünk sincs ha összenézünk
hollás lemondás árnya szellőre...

A Dózsá-trón s kilepott nyelvek
virágcsásznap emberekkel
farsok szekerce csattanása

Kannás Alajos

Láthatatlan testek anatómiája

Lehull a derékfüggönyös ésszak, - ablakoteli
csipke, függönyök mögött a derengő
szervevény, lepke pillantások, jégcsipke kúti
a parázsló tekintetet, finom - metszett
haló takarja mátlól, amire vágytunk
korábban ---

hó jön, csengős széllel
fűtőgözt emberék, orrmótlan cipőkben,
kabát és sapkák alatt, unálynak
sültkolbász-szag és sültgumiszag,
tükörsimán fagyott arcokon mosoly - piruett,
fomalt borban tömegző jövedo, hó és hó és hó,
egy szülő merer madzagon
maga előtt üdvözült arcú kispapát tol ---

mind az eretizeműgy rönketet jesszed meg,
vagy ki tudja, mennyit: lehet, ez a szalm
vihar is, hiszen a számlákat mátlól
átlénygőti a halbfelér függöny, csipke takarja,
szállongó felér, bűrpuha poszó,
és mindent, amit látok, amit látunk ---

ahogy a rajzoló
 kibontja gondosan fehér lepléből a testet,
 testből az izmot, izomból a csontot, a csontot,
 papírra vetül a szag és az elevenen
 elvégzett munka ---

nem, ne így. Ezt feledni tudod most,
 a kavics, fehér papírra belső szemek előtt
 álltunk a vak-fehér világ, érzékelésed burkolt
 burkán a láthatatlan testek anatómiája ---

Rajzoló, ezt, a nehezebb utat keresed,
 ahogy mi látjuk, mind több fény, mind több fehér,
 tejből a cukor, fényben oldódva a lóháti testek,
 elsimul az aprócska rönk ---

hiúsan csont, izom, hús,
 ahál az eltűnés van, csak fehér porok, hiúsan
 nehezkedés, test és tér síncs, csak az a vágy, hogy
 lelkiütköz a fehér szemekedés ezimén betöltse ---

vagy lehet test előbb, mint a nem látható?
 lehet szebb annál, ami láthatatlan?!

Párizsban, 2004. december 24.

-Prigri T.-

Derzsy-Ben Ond

Évszakok

I.

Atol a forró sínen kuporgott, s a térdére biccentette az állát. Délelőtt a Kab-hegy déli oldaláról jutott a Csinger-völgybe; Úrkút irányába masírozott, azonban a szurdok függőleges falai befelé csábították. Utolsó három szem kekszét halászta ki dobozából, előbb a sarkaikat csipdeste, majd az egészet bekebelezte. Két flakonját reggel megtöltötte, meglangyosodott bennük a víz, öblögetve húzott az egyikből. Terpesztve addig dőlt a hátizsákjának, amíg nyakában támadt feszülés felülésre nem készítette.

Befalazott akna mellett hatolt a bükkösbe. Az enyhe emelkedőn bordás-sá száradt a talaj, tőzeges sávban porhanyós buckákat képzett a hordalék. A nyiladék meszes földjén meggyorsíthatta lépteit. Az irtás szélén, a napos foltokon, réti nyúlhere virágbozontjai között kései vadszázszorszúpek kandikáltak. Kitüremkedő kövekre vizelt, ügyelt, hogy minden részüket benedvesítse. A tisztáson a friss szél arcába fújta a vadszeder szárai között meggyúlt meleget; megtorpant, hogy újabb fuvallat legyintse. A vidék hepehupái a Fekete-hegyet juttatták eszébe. Akkor a Bika-tónál táborozott. Harasztos zugolyból széles platóra tévedt, fölébe nőtt a tájnak. A parton kényelmesebb vackot készített; ágakból és sásból tetőt eszkábált, aláfeküdt, hogy beszívja párolgásukat. Nem tervezte, hogy odébbáll, de a szomszúság kikergette. Az éhség nem kínozza, nem csaponganak az étel körül a gondolatai, ellenben fél nap víz nélkül elég, hogy zaklatottá váljék. Legjobban higgadtsága elvesztésétől félt. Ódörögdon a kútból engedett vizet, az öregasszony gyanakodva fürkészte, még akkor is a kapuban ácsorgott, amikor eltűnt a kanyarban. Rossz érzéseket keltett a hely, mintha háború sújtotta területen járna; pusztulás a külső házaktól terjedt, a kis téren is felismerte nyomait, nem hallott ugatást, úgy képzelte, minden ablakból szemmel tartják. Még aznap a Sáska temetőjében töltötte meg flakonjait. Az új házak mentén ténfergett a Faluházig, fa tövében aludt, álmában a pázsitfűbugák illatára ismert. Kétnapi gyaloglás után ért a völgybe.

A cirregő távvezetékek alatt vándorolt, az eget pásztázta. Hamarosán elkószált, a nedves patakmederhez igazodott. Végül onnan is elbolyongott, és a ritkás fák között kaptatott. Lemenőben volt a nap. Sziklagyepes púpot keresett, ahonnét elláthatott a hegyekig. Korhadt ágakat aprított, gallyakkal és száraz fűvel gyújtott alájuk. Lobogott a tűz, amikor ráakadt a csónakra. Fél evezője maradt, tolla csaknem egészében letörött, villáját könnyedén kifeszegethette volna. Beillesztette a nyelet, és elhelyezkedett az ülökén. Hiányzott a csónak orra, ott a fenékrács alig sérült, palánk repedésébe lábtámasz szorult. Cipőjével a levélhalomba fúrt, sáros hátú bőrfutrinka szaladt ki alóla. Húzott az evezőn, másik kezével is ugyanazt a mozdulatot végezte; előrebukott, végül kiegyenesedve megmerevedett. Figyelte, amint a vöröslő nap megszínezi a lombokat.

Kihajolt, hogy elolvassa a felírást: FOR...; másutt lekopott a festék. Találgatott, végül késével betűket karcolt a hiányzók helyébe: FORESCO. A csónakot megemelte a faránál, s másfél méterrel arrébb taszigálta; peremére ereszkedett, megkísérelt hintázni rajta, súlya egyik bordát elroppantotta. A leszakadt darabokat a tűzre hordta, aztán egy vászontáskából rézfülű üstöt fordított ki, feltöltötte vízzel. Két botot vert le, és rákalapálta a láncot. Táplálta még a tüzet, majd két kampóval felakasztotta a bográcst. Amikor forrt a víz, levesport öntött az edénybe, megkavarta, s pólójával megcsípve, felkapta a tűzről. Ameddig hűlt, előszedte zsákjából a Coltot. Fénylett a csiszolástól. Belefújtt, megpörgette a dobót. A töltényűrbe csúsztatott egy golyót. Benyomta a dobrögztítő tolókáját, utána a karjához préselve a fegyver csövét, megcélozta előtte a legnagyobb követ. Eltüntette a lószert, smirglivel a kakast dörgölte, amíg szétfoszlott a papír. A revolvert rongyba bugyolálva visszatömkölte a zsákjába. Törökülésbe ereszkedett levese elé, és kikanalizta. Két szelet kenyeren sercli penészedett, krémsajtot kent rá, tördelve tette a szájába. Fatörzsnek vetette a hátát. Alig látszott a napból, hosszú árnyék nyúlt a lábához. A tücskök az erdőben is hallatszottak, felriasztott mátyásmadár repült el felette. Leterítette a szivacsot, és hálósákokat fektetett maga mellé. Miután kétszer elmormolta a Foresco nevet, elhajolva próbált egy hangyára köpni. Foresco, mondta utoljára, és ráhengeredett a pehelysákra. Hűvösebb széléhez simította az arcát.

Lármázó szarkákra fülelt. Tűt és cérnát piszkált elő hátizsákja oldalzsebéből, s a félméternyi cérnát befűzte a tűbe. Lerántotta a nadrágját, és szárán keletkezett hasadást kezdte összefércelni. Nem ért a végére, elfogyott a cérna, elvarrta a végét, aztán visszahúzta a nadrágot. Már szürkült, amikor megkotorta a parazsat. Ágakkal felszította a tüzet. Holmija közül kibányászta a papírokat, bepiszkolódott levél volt legfelül, sok hajtogatásától beszakadt. Elolvasta a megszólítást: *Kedves Apa! Átsiklott két bekezdésen, szeme ugrált a sorokon: biztos azt hiszed, hogy... aztán másnap már megint... megint így jártam, tudod... megfogadtam, hogy ezután...* Távolabb tartotta a levelet, az aláíráson állapodott meg a tekintete. Visszadugta a borítékba, és a tűzre hanyra. Guggolt, amíg elhamvadt. Még a pernyébe karistolt, utána iratait kapta fel, azokat is ráhajította a lángokra. Visszatelepedett a derékaljra. Farzsebében lapokat talált, összegyúrte. Négykézláb kepesztett a parázshoz, elhajította a papírgombócot, s fújta, amíg fellobbant.

Csuklyát használta párnának. Celofánba ragadt cukorkára lelt, szopogatta. Felpattant, térképet cibált ki a zsákjából. A zacskóba suszterolta, amelyben a levelet őrizte, és egy tuskón kővel befedte. Elsétált a fáig. Felbámult a csillagokra; téblábolt még, majd hanyatt dőlt a fekhelyén. Nem sokáig hunyta le a szemét, hajtotta a szúnyogokat, végül nejlondarabot lebbentett magára. Felmorajlott az ég, hamarosan villanások érezték az eget. Cseppek kopogtak takaróján. Kiszabadította a kezét, s már zápor zúdult, amikor a fa alá húzódott. Hallgatta a sustorgást, s alighogy feszítést érzett a lábában, kinyújtózkodott. Villám cikázott, dörrenéssel megvilágította a tájat. Hirtelen sötétben a látvány másodpercekre élesebb kontúrt nyert; amint fordult, dombok vonala világlott a szeme előtt. Nekitámaszkodott a törzsnek, beburkolózott. Felerősödött a szél, bőrére seperte a permetet. Nem erőltette az alvást, egy óra is eltelt, amikor elbólintott. Sokára ocsúdott; az égzengés abbamaradt, csendes eső hullt, a szél,

habár most is gyorsan változtatta irányát, nem lobogtatta leplét. Nem érezte, hogy környékezné az álom, már felkelt a nap, amikor eszmélt. Elgémberedtek tagjai, fázott. A berkenyék csillogtak az esőtől, a galagonyabokrok között halvány pára derengett. Felkapaszzkodott a meredélyre, a bokorfüzéreket kémlelte. Bogáncstüskén hajnalpírlepike narancsfoltos szárnya akaszkodott. Meglepte. A nőstények már rég lerakták petéiket és elpusztultak. Kőhajításnyira a cserjeszintet veresgyűrűk alkották; meghőkölt, vállmagasságba meredt: vöröshangyák tetveket fejtek, itták váladékukat. Egy ideig a hajlat vezette, majd a köves kaptatón haladt. Perzselt a nap, amikor táborhelyre kódorgott. Gát tetején billegett; megállt a betontám végén, elnézegette a szitakötőket. Vörös hasú unkáknak hangját követte. Harminc méter hosszú horpadás tartóztatta, meggyűlt benne a víz, a békák már jó előtte elhallgattak. Délre felszáradtak a növények. A lapulevelek rőzsekupacot rejtegettek, alját könnyűszerrel meggyűjthatta. Vízet forralt, teafiltert lógatott belé, papíráról serpenyőjébe kente a vaját, két szelet kenyérét megpirította, utána fokhagymával dörzsölte. Ebédje végén a serpenyőt és két tányért odaejtette, ahol a fát szerezte. Kibújt a pulóveréből, zsákjába passzírozta; botot szedett fel, és vaddisznócsapáson bandukolt a sűrűbe.

Az őz közel engedte, megcsapta szaga; meglapult, amíg feljebb szökölt. Amikor felé óvakodott, megugrott, visszhangzott dobogása. Vastag avarban caplatott, néhol komposztálódott, gombafonadékok szótték, nyirkos részébe markolt és az orrához emelte. Pudvásodó fenyőt harkály vájta; szétszórt morzsákkal tisztogatta a kezét. Kékes tojásbélyen taposott. Feje fölött bukkant a feketerigó-fészekre, földet tapintott belsejében. Elpusztult fenyvesben cselengett. Ahol megmaradt a kéreg, könnyen lepottyant, egyik alatt pókbölcsök simultak. Megbontotta az egyik vattaszerű bugyrot, a sárga peték hasonlítottak az ikrához. Egy másikat áttetszőbb burok védett, kivehette a pókgomolyagot. Kisbaltájával forgácsolni kezdett egy fát, s amikor félig lefaragta, vállával nekifeszülve eltörte, reccsenéskor fűrészpor szitált. Némelyik olyan régóta állt holtan, hogy gyökerük is elkorhadt. Újabb két fát döntött ki. Az egyikből kiszakadt egy darab: szarvasbogár lárvája került a fényre, szarva ráhajolt potrohára, fehér volt, hántott dióbélre emlékeztetett. Szeme pár hetes madárfióké is lehetne a tojásban. Helyére akarta passzítani a darabot, de nem illeszkedett, kendőjével rögzítette. Melege lett, izzadság hátához tapasztotta az ingét, kigombolta, s amint mezőre csatangolt, szél lobogtatta. Házakat látott, fehér sebet a hegy oldalában: kőfejtőt. Arra a villanydrótok acéllábakon kapcsolódtak, s ahol kilométeren egyenesen futottak, három utca szélességében kiirtották az erdőt. Lejjebb faoszlopokon huzalvégek csüngtek; transzformátort vett észre, köré telepített bokrok színe annyira elütött a fákétól, hogy arra csalogatták. Kiszántott csíokban baktatott; borókáligetben forrás mosott a mészüledékek metszésébe. Csúcsosodó cirokkaréjban a durvább szakállúakat vizsgálgatta, közepükön a talajt a vaddisznók koloncokba túrták. Sötétebb sávban lóherék virágoztak, bükköny állta útjukat, kék boglárkalepkék rókaürülékre gyűltek. A trafóházhoz irtás csatlakozott, néhány tönk kisarjadt; jobbra bevágott, s már az árvacsalános részen magaslatnak gyürkőzött. Fekete harkály hangját hallotta. Amikor közelebb kóválygott, elszárnyalt.

Elhagyott hangyavárra ült, a térdét masszírozta. Hátára tűzött a nap; árnyékokat keresett, batyuját a feje alá igazgatta, és ellazult a földön. Összesodort és

bekapott egy csalánlevelet. Csillapult szomjúsága, szúrás térdéből a lábszárába is befészkelődött. Derekában szaggató fájdalom éledt, mozdulatlanul várta, hogy zsidbadássá enyhüljön. Két óra múlva hideg rázta. Köteg gallyból tüzet rakott. Lángok fölé nyújtotta a kezét, forróság öntötte el. Amikor a parazsat már hamu borította, rávizelt. Égető érzés süllyedt húgycsővében; előbb sajgott, majd nyilallt a veséje. Sarka is lüktetett, de amint a katlant érintette, megfeledkezett a fájdalomról. Elbóklászott az ösvényről. Az aljnövényzetet kovabarázdák szelték; párafoltokat bolydított, kigőzölgések is átalakultak. Kőfolyásokat keresztetett; szikkadt folyómederben lépdelt, omlatag partjairól gyökerek lógtak. Morzsalékony sziklák tornyosodtak, megelevenedtek a lebukó nap sugaraitól. Újra fák árnyékoltak, a kőtömbök ritkultak, meredek mélyedések és emelkedők váltogatták egymást. Kőagyakban bujkált, némelyikből mászva evickélt elő. Bojtorjános zugban hasadékot fedezett fel. Beleheveredett. Levette a cipőjét, pulóverét tarkójához göngyölte, hátizsákot a lábának billentette. Kiráncigálta a Coltot, belenézett a csövébe, és meghúzta a ravaszt.

II.

A kósza felhő alacsonyan szállt a topolyák fölé, menekültként málladozott, mintha a jégkalpagos hegy rongyolta volna. A meredély óriás kőodvaiba sereglett a sötét, megeredő hóesésbe pillogott. A tó közepe nem volt behegedve, tükrére öntött olajtól hályogosodott. Partján jégikrák ráncolódtak, szélesebb teraszokra kásahuppok pecsételtek. A kerek holdat, úgy tűnt, felhőből nyírták, égszínű közepét fuvallat is lyukaszhatta. A patak a szántó oldalából bújt elő, számarkórós hasítékban mélyen szétterült; tocsogóban kiemelkedő kövek akár a koponyák, legömbölyített tetejükre éjjel likacsosan fagyott a hó. Mellőlük a füzek érezték vesztüket, vesszeik leverték már a havat, most is nyöszörögtek; legvastagabb águk a földre könyökölt, kimosott gyökereik a túlpartba kapaszkodtak, facsarodott törzsük is arra dőlt, a vízre sutyorogtak. Szél kószált közöttük, vehemensebbek a mezőn kakaskodtak. A hegytől felhőraj közelített, a bodrosak szakadozottan csalinkáztak, nyeszletten eltunyultak.

Ahol a szúros bozót kivetette az ösvényt, ráolvadt a hó, többször elkannyargott, mintha nem tudná, mit kezdjen a hirtelen nyílt távolsággal, aztán megszelídült, cirbolyák terelték, s már a hócsatakba fúlva irányult a kisiúra. Elmélyülten dolgozott; hóembere nyakából feszes zsinég hurkolódott a puszpángágra. Oldalánál fiatal kajsziparackfa vesztette el koronáját, gyökeréből mirabolán nőtt előző tavaszon. A kisiú abbahagyta a hóember gyurkodását, visszaindult lábnyomában, újat mélyesztett a régi mellé, komolyan szemlélte, bal lenyomatához bal cipőjével taposott, nem tette elégedetté, az új formát egy másik olvatag hegyéhez igazította. A havazás hevesen rákezdett, selymesebben neszegett, pettyei kicsipkedett tésztaként potyogtak a földre, eltüntették a nyomokat, tapadósan ültek, a szél hármat sem billenthetett rajtuk. A gyerek sapkáján a pelyhek cseppekké változtak, gyorsan fogytak, bóbítáján, ahová napsugár vetült, gyöngyökként laktak.

A láthatáron valami lobot vetett, mocorgott, belemetszett a vetés szalagjába, nem fedte fel a párafüggönyt. A sárga pászma duzzadt, mintha súlya lenne,

megindult a lanka görbületén, felfelé is ágazott, megbolygatta az eget, motozó levegő felette csuszamlott. Bíbor is maszatolt, csaknem a görgeteglejtőig csurrant. Alábbhagyott a hózápor, vízszintesen suhanó szemeit a messzeség szívta, a kúpos hegyről süvítő szél tódult utánuk. Átderengő nap árnyat keltegetett, a fenyves foltja végignyalt a havon, aláhúzta a kálváriadombot. A kisfiú napraforogókórót bökött a hóemberbe, megpaskolta környékét. Tököfedőnek piros csákot húzott rá, szemeket vadrózsabogyókból mintázta. Összekapart még kevéske havat, vastagított az alak közepén; fejét a tuskóra állva érte el, ferde vállakat egyengetett. Avítt köpennyel fedte, két gombja fityegett, s amelyik hiányzott, arra tobozorr vetített árnyékat. Hódara kopogott a galléron, csillapultával néhány pihe pilinkélt, a szél még utoljára begorombult: mező karimáján felszakadt a fátyol.

Hánykolódott a fenyves, susogást szült, fickándozó légtömeg belefütyült. A fák újabb hangot fialtak, megkergült pöffenetek szelték, a meddőhányó sóhajává ványadt. A szélzúgás messziről ócsárolt. A nap ugyanúgy kókadt, de alighogy bömbölés, nyívás támadt, kévei megfürödtek a havon. A kisfiú felfigyelt; megfordult. A szél megrohmozta, lobogtatta a kabátját. A fenyvesre tekintett, vajúdik-e még, azután havat tapasztott a hóember oldalára. Tapicskolástól annak színe, ahogy a hámozott alma, barnult. Sarkával csíkot húzott; minden rúgáskor csizmáján fröccsentek a göröngyök. Körbejárt, felszegte a fejét; megvonaglott ajka, mintha fájna a biccentés. A partoldal jegesedett a lesiklásoktól, a szánkóra hasalva nekiiramodott. A végén lábával lökdöste magát, így sem jutott sokkal messzebb. Hátára dőlt, mormogott, száját csukva-zárva mélyített a hang tónusán. Újra lecsúszott; belezuppant a hóba, meghentergett. Hasa alól botot kapott elő, bicskával lehántotta a héját, majd a hóemberre dobta. Többször belebökött, kevéssel a föld felett tudta felnyársalni. Fej nagyságú golyóbisokat gyúrt, hézagosan körberakta a gömböc alját, kisebbeket rájuk helyezte, azok anyagát már szánkón szállította. Csizmaszárából lucskot piszkált, lehuppant, s egy pördüléssel megkísérelt fejen állni.

A föld, ahol szarvasok dagasztottak, befalta a havat, horpadásban ólmos pocsolva gyűlt, tükrében az ég vakoskodott. A tócsa csücske, amelyet itatónak használtak az állatok, varasodott, egy helyütt tőzeggel elegyült: rét felszaggett húsa, likaiba dermedt a szurkos víz. Júliusi tarlón átüt a kék szarkaláb, ég hagyná rajta így nyomát; hófoltjait fekete legyek hintették, mintha tüzek korma volna, pehelysúlyuk is felolvaszt. Levegőben a szúnyogok életre kaptak, fénypázmák szorították oszlopokba, áttűzték szárnyaikat. A kisfiú feltűnésekor emelkedtek, alattuk nézte ficáncolásukat, felhőjük akár a füst, ugyanolyan gyorsan oszladozott, amint nyirkos ködbe süppedt a nap. Nejlontasak vitorlázott felé, szellő repítette, a kisfiú utánanyargalt, lecsapta botjával, palástot kerített vele egy zizgő-fakó iringóbokornak, görgette a szikkadt tarackfű-kalászkokon. Kereszt és határkő egymásnak bókolt, lyukas boglyakemence előttük térdepelt, ülőpadkájánál a hóvirág lencsefeje kandikált az avarból. Kakasmandikók levél-dárdái átdöfték a talajt, egyiknek kipattant a virága, mintha sokkanócú gyertya volna, vöröslő hunyor sárkánykarom-leveleibe bugyolálta bimbóikat. A keresztet vörös bazaltból faragták, betűi elkoptak, a gyerek késheggyel beléjük kapirgált, talapatából kitört kéttenyényi darab, hóval pótolta. Kerítést tornyozott köré, bejáratához labdányi bástyát, bogyókat hányt a tetejükre. Gyékénytorzsát húzott elő, végét meggyújtotta, s amikor gyapja parázslott, a halomba szúrta.

Ráfújt: felizzott, füstje méteres csíkban egyenesen törhetett. Tölgyes felől zizegtek a levelek, a vizes törzsek újra sugaraktól csillantak. Zugaiban újraéledt az ős. Harang kondult, bongóbb hangja megbicsaklott, a kisebbnek szaporábban vert a nyelve, hirtelen elnémultak.

Hólé csorgott, üveges fénnel töltötte meg a mélyedéseket, kerek öblű barázdában nyúlt el, sűrűn, mint az olvadt faggyú. A kisiú félbetört ággal utat nyitott a víznek, aztán eltömte a nyílást, árkot vájt. A föld cuppanva engedett; a kifordított koloncokat hajszálgökök tartották egyben. A kisiú golyóbist formázott, addig csapkodta, amíg mindenütt átnedvesedett. Amikor kétméteres medret túrt, átvágta a gátat: a víz elárasztotta az öblöt, iszapredőket növesztett. Mögötte a fák nem viaskodtak, ágaiat lógázták, feszültséget vibráltak, mintha gyümölcsök húznák őket. Némán ringottak; a szél már játszott, megtépázta a hegyüket. A gyerek a vízben állt, sarkát préselte a talajba, s amikor kihúzta a csizmáját, felbugyogott a sár. Lecövekelt; a vörös latyak olyan nyomot hagyott, mint a rozsdá. Forgókat kavart: fekete üledék hömpölygött. Örvénylésbe meredt, csillámok villództak. Belenyúlt, a meszes szemcsék a tenyerére üledtek. Kabátja bélésebe itatta a kezét.

Homály lopózott a lapályon, a dombkaréj hajlatában feltorlódott, s ahol a fák hátukra vették az eget, sötéten gyűrődött. Az erdő visszafojtotta lélegzetét, megdajkálta a napot, s ahogy csendbe merült, rőtáry sugarak lobbantak bevágásán. A kisiú a kolostorfalhoz húzta szánkóját. Valamikor zsilip zárta a medencét, kőoszlop maradt belőle, körben töltés magasodott. Patak szaladt át a ciszternán, a csurgón átbukva lelassultan csörgedezett. A gyerek paladarakokat hajigált útjába, eltérítette a folyását, követte, amíg visszatalált medrébe. Beverődő fény foltokat pettyegetett, rajtuk tiporva jutott a sziklavájathoz. Felkepickélt egy mézskőrakáson; úgy forgolódott, hogy a sárgás fény bőrét színeze. Kezét nézte, nyitotta, zárta tenyerét. Az iskolát a magtár kapta a hóna alá, barna cserepű házak, mint a felborított hajók, sodródtak a templom után. Az iskolaudvart gesztenyés zárta, ágvégeket dér ezüstözte. Elhallgattak a kutyák, máris csend szívárgott. A kéményfüst sokáig nem oszlott szét, ellaposodott, s amikor visszaszítált, karcossá tette a levegőt. Kiáltás harsant, a kisiú megremevedett, körülkémlelt. Percig mozdulatlan maradt, azután lesiklott a szánkón. Nem moccan. Körbeforgatta a fejét; görnyedten arrébb settenkedett.

Megélénkült. Felkaptatott az emelkedőn, és ügetve visszatért a hóemberhez. Egy ideig szánon ülve kémlelte teremtményét, majd felszökkent a tuskóra. Erdő rajzolt még árnyékot, a látóhatár összeforrt az éggel. Köd gomolygott, egybemosta a mezőt a kőtengerrel. A hegy olyan volt, mint egy óriás felhő, pamatok váltak le róla, kővalla vérzett, bíbor maszatként elharapódzott az égen. A széteredő nyúlvány bodrokat pöffedt, szürkült, be lehetett látni kerek ablakaikba: tiszta kékjében csillag világolt. A kisiú elvette a pörgettyút, bábakalács virágfészkebe rejtette. Befogta a fülét. Nekidöccent a hóembernek; annak lepottyant tobozorra, helyében emberi orr bukkant elő, körbekotorta. Bicskájával nyiszálni kezdte a zsineget, végül megmarkolta a penge alatt, úgy vágta el. Lelépett a tuskóról, fürkészte, mi történik. Repedés futott végig a hóember derekán, megrogyott az alja, a végén előredőlt, zuhanás közben 180 fokot fordult, a halott háttal puffant a hóra. A férfi ajkai elkékültek, felső felhúzódott; szájjüregé sötétlett, már hasonlított a hegy színéhez, fogai fehér kavicsok. Sze-

me benyomódott, bal szemhéjából körömnyi darab maradt. Arca szederjessé vált, állán, nyakán kráterek keletkeztek, varjak csipdeshették, cimpa nélküli füle hasadtan elmeredt. Nyelve kék csomóvá dagadt, töve feketébe játszott. A kislány kaparászta, mozdítani próbálta. Kiásta a cipőket, kirázta belőlük a havat, és a férfi lábujjaira erőltette. Nadrágján megtelepedett a hó, derekára is jutott, vállán domborodó jégborda, akár egy katonai rangjelzés. Megtisztogatta az alak karját, lesöprögette mellét, utána a cipőtalpaknak feszülve lökött rajta: süssanva csusszant a magaslat aljára. Kötéllel odébb vonszolta a halottat, feje avarba szántott, ráporoztak a levelek, az orr látszott, hegye fehérlett, mintha hóból lenne. Még egyszer megtaszította; akkor már a szürkületre figyelt, észrevétlen szótt a délutánba. Horizontra ült a nap, mellette a két csillag fénylőbb maradt. Szánkóját a dombnak irányozta, azután nekiveselkedett: a testet két lépéssel arrébb ráncigálta. Amerről érkezett, arrafelé ereszkedett. Az est nem mozdult, valahová a fák közé keveredett.

III.

Keletnek vitorlázó felhőflotta szántotta be az eget, fősodruk ellaposodott, a szemhatár felett egymás alá rétegződtek. Kékes köd fátyolozta az erdőt, kioltotta a napot, sziklás lapályon mogyoróbokrok szunnyadoztak. A völgyzug nemrég kelt életre, a régi temető környékén még nem tépázta meg a csendet. A szurdok mélyén patak morgott, egyenes falú vajatba szorítva iszkolt a busa tölgyek mentén. A fákon még a hajnal ünnepélyes nyugalma ült; madarak hangjai ébresztették a völgyet, mostanra telítődött az élőlények monoton neszével. Az árnyak, ahol nem zsúfolódtak a törzsek közé, halványodtak, a tőzegláp horpaszaiban úgy párálltak el, mint a nedvesség. A hegyről a katlanban elpötyögtetett lonc-cserjék hangjegyeknek tűntek, tempójelzést a táj hangulata adja. A szél bőszen muzsikált.

Kinkeriku a libalegelő fölötti magaslaton díszes nyeregben kuksolt. Csiricsaré bohócruháját öltötte magára, amelyben három nap óta minden este láthatta a publikum. Lába alatt csendességbe elegyült homályban bujdokoltak a fák, óvatos lélegzetük nem zavarta fel a reggeli bánatot. A csalit magányos részein patak pántlikája tükörként villant; az eget már leszaggatott felhőrongyok tisztogatták. A korladozó pára megvakította az erdészlak ablakát. A másik dombot ellepték az árusok; lacikonyhából négy is akadt, bodegák, faasztalok érték egymásba, ruhákat, szőtteket, kegytárgyakat kínáltak; játékok és humoros szerkezetek külön sort alkottak, csecsebecsék, konyhai eszközök egy másikat, de legtöbb helyet az ételpultok foglalták el, savanyú, édes, nehéz és ingerlő illatok keveredtek egymással. Az egész város odatódult; mint karámba terelt tinók tolongtak a kialakított utcácskákon; lassan hömpölygött a tömeg, letérőkön szabadulhatott a báméskodó.

Jó előre plakátok hirdették a mutatványt. Esténként a műsorvezető is hírül adta a publikumnak, hogy tanúja lehetnek, amint a bohóc megsarkantyúzza a dombot, és elvágtat a nap irányába. A közönséget nem tüzelte a bejelentés, gyerekek kivételével mindenki úgy gondolta, szemfényvesztés az egész. Azonban a kereskedők kaptak az alkalmon, vállalják, mint mondták, hogy az embe-

reket kicsalogatják a szabadba. Ott is azt csinálják, amit különben otthon tennének hétvégeken: ehetnek és összegyűlhetnek kedvükre, és ha még valamivel a cirkuszosok is előrukkolnak, az már csak igazán ráadás. Gondoskodnak róla, hogy mindenki jól érezze magát. Jó mókának ígérkezik, magyarázták, miként teszi magát neveltségessé a bohóc, igazi derűtséget felsülése okoz. A pénteki és szombati cirkuszjegy tombolaszelvény is volt, sátrat és biciklit lehetett nyerni, s minden gyerek, aki eljött Kinkeriku produkciójára, csokoládét kapott.

Az igazgató táborig széken terpeszkedett. Mellette csoportosultak truppjának tagjai, az erőművész, a gyurmaember, idomár, légtornászok, bűvész és a többiek. A felhőrajok kigombolyodtak, rózsás pírral lebegtek. A sokaság elfoglalta a padokat és az emelvényt; a bódék előtt is álltak, vagy a fűben ücsörögtek.

A bohóc már percek óta a bemutatóra összpontosított. Gyapjúsásmagvak henyéltek a hajában, fölötte is ellustult a felhő. A háncsszürke szín, mintha az ég bőre lenne, repedt, pattogott, opálos katlanok derengtek elő, egyikük falán, akár a gyémánt, csillag fehérlett, mögötte halványan pislákol a Nyilas halmaza. Fészkelődött a hold, fakó udvarában világlott; hegyeinél a lilás ragyák: túrásai. Beszélgetés nem halkult, senki sem hitte, hogy ez a mitugrász olyat tesz, amittől eláll a szavuk. Az akrobata fiú belefúj a sípjába, elvágva a lármát. A műsorvezető, idős hölgy, nyilván egykor sokórányi tapsot kapott ő is, a szájához emelte a hangosbeszélőt, körbenézett, azután rázendített:

– Figyelem! Mindenki kész?

– Ollé! – kiáltott a bohóc cingár segédje. Estéről estére a ló hátán buzogányt dobált, és a második részben az akrobaták kilótték az ágyúból.

– Mer’ Kinkeriku már csak miránk vár!

A seregletből valaki rikkantott: – *Kinkeservit!*

Légtornászlány ábrándosan (nem lehetett tudni, gúnyból-e) a bohócnak rikoltotta: – Ne szomorítsd szívünket, kis üde! Nem való! – A társulatnak: – Érti a zamatos, hogy a szél megtelt beszélgetésekkel. Miért mart? Mert ma már mert. Mindfelől hatásos lakályos unalom, ciráda. Figar gur genti kerkár. – Álmatagon: – Vizszontlátásra, lelkem cigánymeggye. Faszingerovics az ideálom.

– Lómelegét! – tódította, aki a dobokat kezelte.

– Magvatlan József úgy tud örvendezni – tetézte a trombitás –, mint egy késdobáló, aki még nem állított be.

– Nézzék! – hevült a kígyóbűvölő hastáncos lány. – Nem az ősznek adták meg magukat a fák, hanem a hosszú hőségnek. Vagy a töprengésnek.

A hegy mögül göndörödő felhők rugaszkodtak, aljuk parázslott. Színük halványodott, ahogy legyezőszerűen darabolódtak az égre. Szél susmorgott, fenyők karéjában bujkált. Zörögtek a barna fejüket bókoló napraforgók. A bohóc kihúzta magát, rántott a gyepeln, ugyanakkor a sarkantyúját is a földre vágta. Akik távcsővel figyelték ténykedését, felnyerítettek. Ekkor megreszketett a domb, mélyében robajlott, élesedő csikorgással vegyült, azután morajlón elszakadt aljáról. Ötven métert tolt maga előtt a talajt, felgyúrte, púpozta, majd könnyedén áttörte a torlaszt; a szömörécék a föld alá fordultak, az iringós mező kockákra szakadozott, felfedte kövecses alját. A hangok tompultak, átható cirregéssé álltak, kabócahad képezne hasonlót. A halom akadálytalanul előrenyomult, növényeket elsimította, a zombékost legyalulta útjából. Nem távolodott gyorsan, egy futó kényelmes tempóban haladhatott volna mellette.

Döbönt csenddel figyelték, ezt követően rivalgás tört fel a torkokból, némelyek megkövültek, de sokan már karjukat lengették. Kinkeriku integetett, hánykolódott a nyeregben, egyszer a lélekjelenléte mentette meg, hogy ne bukjon hanyatt. A hegyváll, amelyre a város épült és elzárta a völgy útjából a tavat, elpattanó gordonkahúrok hangján megfordult. Épületek alapzata sértetlen maradt, egy sem rogyant meg; a park platánjai rázkódtak, a főtér szökőkútja aranyos színpamatot is lövellt. A hegy meglódult, s mintha vízen siklana, megbugyogott környéke, földhullámokat élesztett, később sem rendeződött régi formájába, rücskös és tagolatlan maradt. A kereszt megdőlt, s aki látta, nem hitt a szemének: Jézus leeresztette jobb karját, beesett mellkasa megmozdult, felemelte a fejét. Többen erre a jelenségre akarták felhívni a figyelmet, csak-hogy nem törődtek velük, ijesztőbb volt, ami előttük történt: házuk, ingóságuk megindult Kinkeriku után. Már üvöltöttek és hadonásztak, néhányan leszáguldottak a dombon, de ahogy elérték a völgyet, mellig süppedtek. Hasukon csúszva kikepickéltek, s amint talpra próbáltak állni, újra elsüllyedtek.

Fejveszett rohangálás kezdődött a tetőn.

– Megszökik! Kapjuk el! Viszi a várost!

A polgármestert elsápasztotta a düh, az igazgató elé rontott.

– Maga tudta ezt?! *Tudta ezt?!*

Az igazgató leintette. – Csak nyugalom! Nincs még semmi veszve. Kinkeriku jó lovas. Valamikor zsoké volt. Több fényt ad, mint a ló.

A polgármester szétvetette a karját, komikus pózt öltött, egy pillanatra hátracsuklott a feje. – De a házaink! Mindenünk! Ezt nem viszik el szárazon. – Árnyékban ácsorgókhoz ügetett.

A bohóc már csak egy pontnak látszott. Abbamaradt a hegy remegése, akadálytalanul vonult a domb nyomvonalán, morgása állandósult, mintha száz tubás ugyanazt a hangot fújná. A házak körül árnyak kavarogtak, összeakaszkodtak, majd szertespricceltek, némelyek kódorogtak, egy helyen tülekedtek, egyeseket mintha szél söpörné, hempergöztek, felpúposodtak végeik, mások a tetőkről siklottak alá, bugyogva szétterültek. Amikor felhagytak az iramlással, tárgyakhoz, növényekhez illeszkedtek, nem mindig jó helyre, fickándozásuk akkor sem csillapult. A tónak szabad út nyílt, de csak az árnyak elnyugvása után ömlött át a szoroson; nem zúdult a völgyre, hanem megőrizte ovális foltját, közepe sötéten domborodott, benne szemekhez hasonló foltok is komorlottak, aztán eltűntek, mintha lecsukódtak volna.

A domb zsugorodott, illúziót keltett, hogy elérte a horizontot, vagy tényleg rajta motozott. Rebegett a látóhatár csíkja, a sugarak fénylő maszatokként gomolyogtak körötte. Az ég mezője fakult, ahogy a nap szárogatta, kiszáradt tésztához hasonlított, ugyanúgy roppant volna, a felhőroncsok lombokra vetett árnyéka, mint a buggyolt drapéria. A város, mielőtt nyoma veszett volna, olvadozott, repedések szabdalták tornyait, tégláin ezüstös vésetek tűntek elő; domború árnyak tekergöztek a kertekben, napos tereken oszladoztak. Utoljára utcák lüktettek; pályaudvar ingott, nyújtózott homlokzata, mélyülő horpadásokba bámultak kavicsszürke ablakai. Egyszer csak lovasával eltűnt az emelkedő, átért vagy mélybe hullott, de el is laposodhatott, hirtelen játszódott le az egész, a jelenést olyan erős színkavalkád kísérte, hogy nem lehetett megállapítani, pontosan mi történt. Néhány szívárványos pöffenés után minden réginek hatott, csupán a szántó szalagja szélesedett, odvas foghoz hasonlított.

A zsibongás abbamaradt, a látvány, mely sokáig felfoghatatlannak tetszett, eltűnésével sokkolt. Két fénypatak oldalt szaladt, összefeszülten felfelé csavarodtak, sziporkázó pulzáással eggyé váltak, végül szivárványos sokszögidomként záporoztak alá. Alak nyargalt a messziségből, egyik távcsöves megnevezte a bohócot. Mindenki a galoppozóra meredt.

Nem kellett sokat várni, Kinkeriku a domb lábához kipirultan érkezett, zihált, mint a fáradt ló. Sokadalomnak kiabálta:

– Túl nagy voltam!

– Mit mond? – értetlenkedtek többen.

– Túl nagy – mondták a mögöttük állók.

– Túl nagy – ismételte Kinkeriku. – Bizony. Hiába. De tudjátok meg, ez csak cirkusz, barátaim! – Majd rácsapott a domb oldalára, és megugrasztotta a társaságot.

IV.

Öregedett a tavasz, ázott föld őszi csendet lehelt. Naplementekor a felhők válllvetve összeálltak, akár a ragacsos iszap, morgolódva esőt permeteztek. Fonalakká sűrűsödő cseppek hajoltak és hullámoztak, mint a kalászos fű, azután nyugatnak dőltek, hamarosan már szelek csapdosták tömött derekukat. Szárazerek lejtőinél megbuggyant a sötét, szórvány pislá fényektől szurkálva dagadozott. Lángsárga pallossá kített hold másodszer is megújnodott, pengéje hunyorgatta csillagveretét a gazdátlan ég acélszürke anyagának. Sünök és rágcsálók szapora neszei nélkül avíttabb lett az éjszaka. A csend törékenyebbé vált az üvegnél, határban őzdobogás karistolta, kísérője, a rókavágta, makacsabbul tartotta magát, mint a rogyott csizmaszár. Reggelre, mint fénylő ablakok, apró harmatgyöngy-fészkek bámultak az égre, gombaszúnyogok mellettük szárítottak. A szél, amint kifújta magát, újra szárnyra kapott, mezőn törekes szalmát cibált, bazaltpúpon ülő héja felborzolt tollal belerikoltott. Elárvult hajnal után ledérnek tetszett a reggel.

Erdőperemet régi kőfejtő csorbította. Gödreiből terjengő por mozdulatlan karéjokba rétegződött, mintha hóka délibábot tornyozott volna a tájra. Szél vonaglott; ártéri föld ontotta a meleget, horpadásában lábán fülledt tavalyi fű kócolódott. Szurokfüves lapályon mézmenta illata kószált. Sárguló repceföldet pipacs szegte, kivadult bazsarózsa lapítva nyújtogatta a fejét, akár egy mérges kakas. Pangó öblű árfolyó rejtvényeket ad, mind több, kilométerekkel utóbb meghunyászkodó leágazás csalogatott a fősodortól. A gyümölcsös alatt a folyamló víz széltől gyűrt háta megsötétült, ahogy a kűsz pikkelye, süppeteg lagúnának dörgölözött, szuszmoszolva szopogatta cölöpcsonkot. Széles kobakú hegy nevenincs rétek hallgatag pettyeinek bókolt. Déli lejtőjénél sószaggal kapott lábra az aszály, mezőszélen arasznyi fakó foltokban hagyta ott nyomát. Arra a föld ürességben tátult, hajtásai felhagytak nyomakodásukkal. Az ég elmázolt felhőfolyásait a szél bucókássá borzogatta. Esthomályt görgető lanka sziki párát pipált; páraszűrőjén át alkony színeivel festett a nap. Ürömfű seprűcskéit átsugározta a fény, megapadt kazal tövében lósóska hasalt árnyékában. A kútgém a frissen meszelt viskó bejáratára mutatott. A kisfiú

a nyitott ajtóban álló vödörből merített, ivott, azután az öregasszony ágyához állt. Kitakarta a melléig, utána széket vett fel a komód mellől, a lelépő szőnyegre állította, s rákucorgott. A falon megsárgult kartonon ákombákom függött: „A tudomány az elme háborgása, álomképek suhanása”, „...a többi ember megannyi festett koporsó, meszelt fal.” Az írás felett lábtekerces, pipázó katona pózolt, hegyvidéki móc ábrázatán borotválkozás hegei, bajusza csurgóra állt, kámpúlt szeme fennakadt, gajmós lába oszlopnak is beillett. Alatta kesze írással: *Nadrágja – hadd rágja*. A gyerek egy ideig nézte a halott ráncos arcát, a félig nyitott szemeket. Amikor megunt, fiókban kotorászott, dohányszelencéből fémpénzeket öntött a markába. Kiszaladt. Meghintázott a diófaágon, végül létrán bemászott a szénapadlásra, és a penészes gabona-szár-kötegeknek vetette a hátát. Kibújt cipőjéből és lehajította az udvarra. Fel pattant, bicskával belemetszett a szarufába, azután lefelé ereszkedett. A létra középső fokán kivárt, jobbra-balra nézegetett. Biciklijére kapott, kattogott a kerékagy, amint beletekert. A folyónál bóklászott. Elkötötte a békabuzogányba rejtett tutajt; póznán tolta magát a dermedt vízben, a felbugyogó iszapnak olyan szaga volt, mint az aggasztott túrónak. Turzás végéből a félmeztelen, aszott mellű nőt leste. Mihelyst találkozott a pillantásuk, elterült, mintha megütötték volna.

– Gyere, gyere – hívogatta a nő. Hangja vihogásba fűlt. – Tudok már úszni. – Megrázta a fejét, elkomorult. – Úszni-búszni mindenki tud.

A kisfiú lépésnyire tőle megfeneklett; a nő fancsali képet vágott, mintha fényes nappal meglopták volna.

– Lejjebb kössünk ki! – kommandírozott a nő. Az alkotmány megbillent súlyától. – Érzed a füstszagot? Éjjel égő fáról álmodtam. Kiabálva ébredtem: „A cipőmet! A nagyon legjobbat.”

A kisfiú partra szökött, taszított a tutajon. A nő nem moccant, borús tekintete megült a fövényen.

Nyírfaerdőn keresztül hajtott a városba. A cirkuszsátor előtt ledobta a biciklit, és a lovaknak elkerített térség felé ügetett. Lakókocsiból sárga parókás bohóc bukkant elő. Ösztövére teste megőrzött valami lószerűt. Szétültek szürke szemei, hörögve lélegzett, akár a takonykóros ló. Állat zsíros festék maszatolta, fehér kence tömítette pórusait, morzsás bajuszán sugárkévék gyöngyke csilant; arcbőre megpuhult, pofacsontján megtottyant, mint a tavaszi hó. Kezében egy bábu könyöknél elfűrészelt karja, tölcsérújjas kabátújj fedte, gyöngyös kézelő kandikált belőle.

– Megint itt esz a fene?

A szomszéd kocsiból kilépett egy testes asszony, mázas edényben kanállal koszorált. A bohóc felneszelt, mint a katonaló; megrázkódott.

– Ezt bámulod? – kérdezte a gyerektől. – Mozart Gyógyító Keze. Aki lekezel vele, megszabadítja a bajától. Sok hülye rohangál, ezt is elhiszik. Előadás előtt üvegkalitkába teszem, kis zsugáért szorongassa, aki akarja. Na, bevigyelek? Hoztál zsozsót?

A gyerek kinyitotta a markát, csillantak az érmék, a bohóc szemezgetett belőlük.

– Nyakon vágjalak? Ennyire lüke vagy? Ezek már nem jók semmire. Kint is maradsz, kiskomám.

– Mi van rád írva? – Betűzni próbálta a bohóc kitűzőjén a feliratot: – Pé-er-em... Perempóc.

– Plemplem, te kis majom. Ez a nevem.

– Lehetek én is bohóc?

– Hol az apád? – Farba rúgta. – Na mars, amíg szépen vagy.

A kisfiú megugrott, kerékpárja nyergébe pattant. A lemenő nap megszínezte a kelő holdat. Cafrangos felhő botlott át a hegygerincen, megfolyt a völgyek alján. A kisfiú szénaboglyába fúrta magát, s amikor előbújt, kivirult a hajnal, alvó lednek felett mókus makogott. Előbb még az éjszaka csenddel vajúdott, degesz mélyét szikár láng ruganyozta. A gyerek, amikor már a bodzaliget felől került, szél kuszált a felhő bozontos karimáján. Kertben szilvát evett, répát huzigált, befalta; újra a padláson termett. Rissz-rossz műanyag harcosokat és megkopott járgányokat szedett le a szemöldökfároról; két sorba állítgatta játékait.

Szakállás fej jelent meg a nyílásban.

– Itt bujkálsz hát. Varsó vagyok, tudod. Tűvé tettünk érted mindent.

– Pityizál.

– Aha. Honnan ez a temérdek fura szó? Legutóbb a lappatag volt.

– Tarkánmálla.

– Na, ezt te találtad ki. Olyan könnyen nem versz át, pajtikám. Nézd csak, Pirvetta is eljött. Ajándékot hozott. Ide figyelj, nekem megsúgta, hogy alig várja, hogy hozzá költözz. Csuda jó dolgod lesz nála, meglásd. Szeretni fogod. Ahogy a többi gyereket is.

A kisfiú O-t formált ujjáiból.

– Mi a szösz ez?

– Ó Múzeum. Kerek tárgyakat tartanak benne.

– Honnan tudod?

– Így szokták.

– Nem akarsz lejönni?

Kintről: – Pityuka!

– Hopp! Tessék. Itt is van Pirvetta. Szerintem van nála valami. Kicsi és rózsaszín. Nézd csak meg. – Felhúzódkodott. A gyerek odébb hengeredett, elslisszolt mögötte. A férfi megkerülte a bálákat, felkapaszkodott a bakra, s kinézett a kéményhez közeli kisablakon: hegyoldalban hegyesedő fehér házak úgy hatottak, mint szájban a farkasfogak. Forgatta a szemét, szimatolt. Kiszuszakolódt a tetőre, letekintett a völgyre. Ég húsító borogatása esőtől duzzadó felleg, keleti csücskének árnyéka szemfedele a mezőnek. Kósza vattafelhőt vöröses tűzfény itatta át, sárgásan tekergő belseje mintha kazán lángtere lenne, sötét fodorpotrohát hegynék passzírozta. A férfi visszakepickélt, kinyitott egy régi újságokkal teli bőröndöt, megvájta, azután a kisfiú után eredt.

A nő a vízgűjtő hordónak dőlt, lábát felhúzta, vértócsában ült, tenyerét oldalához szorítva zihált. A gyerek a kapun túl járt, zsiszegő libapár mellett rugdalózó malacot húzott kötélen.

A 6. Dalai Láma versei

Tshangs-dbyangs rgya-mtsho'i mgur-glu

1. Kelet hegycsúcsáról
Hold kél fehér fénnel.
Örök anya-arcod
Lelkem körzi kéjjel.
2. A tavalyi vetés
Szökken ím kalászba.
Ifjú teste vénül,
Nem déli nyíl szára.
3. Kiért lelkem eped,
Lenne végre párom.
Óceán mélyéből
Nyert kincs az, nem várrom.
4. Úton szíved veszi
Illatos testű lány.
Drága türkizt nyertél,
S oszt mégis eldobád.
5. Hatalmas lányára
Hogyha szemed veted,
Magasban mosolygó
Szép gyümölcsöt lesed.
6. Kinél szívem hagytam,
Egész éjjel látom.
Nappal meg sehol sincs,
S bánat a barátom.
7. Virágzásunk elmúlt,
Nem csügged türkiz-méh,
Szerelmünk is elmúlt,
Szomor sem jó ismét.
8. Érett gyümölcs arcát
Hideg szél megveri.
Virág s méht választó
Nem más, Szangyé Deszi.
9. Vadlúd még maradna,
Egy kevéskét várna.
Tavon a jég beállt,
Bizonyosság csak lárma.
10. Kompnak nincsen esze,
Lófej hátrafordult.
Alávaló babám
Nekem háttal fordult.
11. Én s a kofa lánya
Fogadalmat mondunk.
Kígyó tekergőzik,
S magunkból kibomlunk.
12. Szerelmem szállóvát
Fűzfára kötöttem.
Védjed a fát, báltya,
Ne dobáld meg kövel!
13. Az apró betűket
A víz is elmossa.
Szívben babám képét
Semmi ki nem mossza.
14. A fekete pecsét
Beszélni nem képes.
Szerelmünk pecsétje
Mindkettőnkbe égett.
15. Ezerszirmú mályva
Áldozásra lépve,
Engem, türkizméhet
Templomba vígy, kérlek.
16. Szeretőm nem marad,
Áll be apácának,
Én sem is maradok,
Remetének várnak.
17. Lámám lábainál
Vezetését kértem.
Csak szerelmem arca
Tűnik fel elmémben.
18. Ebben az életben
Vagyok a szent tanért.
E testtel s lélekkel
Buddha-csúcsot kapék.

19. Kristály hegynek vize
Kígyót győző ékkő.
Nektár-folyam gyümölcs,
Csapos Kátó szép nő.
Tiszta szavát iszod,
Nem lesz az bíz' mennykő.
(Ifjú férfi bűne
Tisztul, szava zengő.)
20. Szélzászló kitűzve,
Lobogtat szeleket.
Előkelő leány
Vendégül szeretett.
21. Fehér fogak s mosoly,
Ha főhelyre tekint,
Szép szeme sarkából
Csak ifjúra megingt.
22. Szerelemben voltunk,
Örökre enyém vagy.
Halál elválaszthat,
De lét halni nem hagy.
23. Ha szép lánnyal járok,
Elveszik a tan-kincs.
Ha remete leszek,
Szerelmesem – a nincs.
24. Kongpo szülte gondja,
A méh meg hálóban,
Múltunk most három nap,
Reményem most hol van?
25. Mindig rád gondolok,
S nem ismerek szégyent,
Fejre tűzött türkiz
Nem kell, hogy beszéljen.
26. Ragyogó mosolyod
Félrevezet engem.
Szívedből szeretsz-é?
Vagy el is kell mennem?
27. Szívtipróval jártam,
Csaposnő becsapott,
Balsors és adósság!
Védelmem elhagyod?
28. Másnak ne mondj titkot,
Tudja csak szerelmed.
Sok ficsúr körbevesz,
S a titok feldereng.
29. Drága Jítro Hlámó!
A vadász én vagyok!
A király, s a vezér
Norszangot elrabolt.
30. Ha bírod a kincset,
Nincsen benne érték;
Elveszett a kincsed,
S betegség lesz mérték.
31. Örömet hozó nő
Asszonyul elvegyed.
Belső betegséged
Nemcsak testhús kedvel.
32. Szeretőm elhagyott,
Ideje jósolnom.
Gyönyörű lányról
Kell folyton álmodnom.
33. Ha a lány nem hal meg,
Cshang sem fog el soha.
Fiú menedéke
Bizalom oszlopa.
34. Nem anya szült téged,
Termettél barackfán.
Gyorsabb múló vágyad
A hulló baracknál.
35. Csuda szép szeretőm
Nem való farkastól?
Mégsem vonzza húsom,
Elvonulok magamtól.
36. Vadló hegyre hágott,
Csapda s lasszó foglya.
Babám hátat fordít,
Mágia sem fogja.
37. Szikla és szél koptat,
Sas tolla káprázat,
Kémkedő barátod
Engem bíz', kifáraszt.
38. Sötétedő felhő
Vihar előszele.
Viharvert, bölcs pandit
Buddhának ellene.
39. Mély talajú földön
Csődört ne legeltes!
Új, friss szeretőddel
Bizalmat ne keress.

40. Telihold napja van,
Vagy hozzá hasonló,
A nyúl pedig elfogy,
A vágynk is bomló.
41. A Hold csak megy tovább,
Míg telin ideér,
Fehér-hold szerencse,
Újholdkor már beér.
42. Világ-tengely, Ri-rab
Szilárd s változatlan.
Nap és hold körében
Elme nincs, csak kincs van.
43. Újhold harmadnapján
Fehér ruhát látok,
Teliholdkor pedig
Újra rád találok.
44. Megvilágosodott
Védő, Dharmapála,
Hatalmadnál fogva
Szabadíts meg máma!
45. A Mon-béli kakukk,
S a tavasz is megjött.
Hogy most vele vagyok,
Testet-lelket betölt.
46. Ha az ember nem gondol
Életre, halálra,
Tűnhetsz ugyan bölcsnek,
De bolondnak látnak.
47. Tigris, kutya, mind vad,
Csak étellel szelíd.
Belső tigris lompos,
S kérlelve se nyerít.
48. Lány testű szeretőm,
Te kémkedsz utánam?
Rajzolsz hegyet földre,
S én csillagot láttam.
49. Kettőnk titkos helye
Mon-béli rengeteg.
Senki sem ismeri,
Csak papagáj-sereg.
Titkunk el ne beszéld,
Te papagáj-sereg.
50. Lhászában sok ember,
Cshong-gyében szép ember.
Nekem szeretőm van.
Cshong-gyé szívében van.
51. Szakállas, öreg eb
Okosabb embertől.
Este későn elmegy,
S hajnalban meg megjő.
52. Este lányt keresek,
Hajnalon hó esett.
Titok vagy se – számít?
Lábam nyoma vezet.
53. Potalában vagyok
Mester Changjáng Gyáchó.
Lhászában, Zsolban meg
Vággal teli csávó.
54. Szerelmem, szeretőm,
Lány asszony, menyasszony!
Erényes fiút kapsz,
Ki maga a haszon.
55. Fejfedő a fejen,
Varkocs hátravetve.
Magadra vigyázzál!
Szerencsével járjál!
Lelkem szomor lészen,
Hamar tarts epedve.
56. Te ott, fehér daru!
Add nekem szép szárnyad!
Messze nem mehetek.
Lithanból már várnak.
57. Halál-király szelét
Bíró karmák tükre.
Ami nem sikerült,
Jön következőre.
58. Nyíl-jós célba talált,
Nyílhegy földbe vágott.
Távoli szeretőm!
Szívem szemét látod.
59. A kelet-ind páva
S a khongpói szajkó
Nem egy helyről valók.
Találkoztak. Lhásza.
60. Így beszélnek rólam,
Nem hamis, mind igaz.
Három kicsi lépés,
S szerelmem nyújt vigaszt.
61. Fűzfa rigónak mond,
Rigó fűzfában – gond.
Szerető szív nem mond,
Mongol héja a gond.

62. Ebben az életben
Kevesecskét kértünk.
A következőben
Találkozzék létünk.
63. Beszélő papagáj
Mostan tartsd a szádat!
A fűzfaligetben
Altat el dalával.
64. Mögül kígyó-démon
Veszélyes meg nem is.
Édes almafáról
Gyümölcsöt ennem is.
65. Legjobb nem meglátni,
Nőt nem megszeretni.
Jobb nem közeledni,
Lelket nem táplálni.
66. Cángjáng Gyáthó vagyok,
Babám tartom; néma.
Nekem pedig kell ő,
Ember vagyok, még ma.
67. Csoda-fa tetején
Kakukk fiatal ül.
Nem kell a sok beszéd,
Kedves szóra van fül.
68. Szamjé fehér kakas
Beszéde nem hallik.
Korai szerelmem
Szava most is hallik.
69. Egy sör, s nem rúgok be,
Két sör, s nem rúgok bé.
Szerelmem szavától
Úgy részegülök még.
70. Sok emberek között
Színesek nem vagyunk,
Lelkedben, ha vagyok,
Tekints rám! Ott vagyok!
71. Arany-ezüst vagy te,
Én meg csak agyagból.
Egyetlen templomba
Együtt menni – az kór.
72. Fájó szívű babám
Finom testét nézzed!
Húsa, bőre száraz,
Ha 100 orvos méze!
73. Égő szerelemkor
Szólni nem kell! Szól szív.
Kicsi szomjúságkor
Nem kell tavat inni!
Test változásakor
Késő siránkozni!

*Ezek voltak a 6. Dalai Láma énekei,
melyek 1986-ban jelentek meg tibeti nyel-
ven a Csinghai prefektúra könyvkiadója-
nak gondozásában. Magyarította
Somlai György 2016 tavaszán Kecskeméten.*

A Napkút Kiadó kortárs magyar írók önlexikonának kiadására készül: ki-ki maga írja magáról szócikkét – komolyan vagy játékosan. Jász Attila, Kamocsay Ildikó és Szócs Géza magabemutatása – mustra-előzetes.

Jász Attila

Költő, esszéista, lapszerkesztő, öngyógyító magányos harcos.

Ötvenéves múlt.

Tartózkodási helye ismeretlen.

Állítólag feltűnik néha a Gerecse egyik nyúlványának tetején kutyájával, és nélkülözhetetlen barátjával, Csendes Toll-lal.

Szereti, ha a művei beszélnek helyette.

Kamocsay Ildikó

Írói pályája tizenkét éves korában kezdődött, amikor egy szánkóbalesetben eltört az orra, s hochentellektüel szüleinek (orvos apa) nem jutott eszükbe gyermekükkel a traumatológiára sietni, s a szétnyílt ornyerget sínbe tetetni, minek következtében az addig feltűnően szép kislányból egy szempillantás alatt a pálya szélére száműzött csúfok csúfja lett. Akit kiskamaszként nézővé degradálnak, szörnyeteg lesz, veleszületett íráskészséggel, író.

Beköszönő, még ügyetlen szárnypróbálgatását (*A krónikás*, 1983, Szépirodalmi Kiadó) ovációval fogadta a kritika: az *Élet és Irodalom* cikkírója terjedelmes méltatásában Françoise Saganhoz hasonlította az elsőkötetes szerzőt.

A siker után a kudarc, a lelkes fogadtatás után a merev elutasítás éppoly hirtelen következett be, mint annakidején a metamorfózis, szépből csúnyává, s ugyanaz a kétféle magyarázat is kínálkozik rá. Az egyik egy földhözragadt okot jelöl meg (a gonoszság), a másik egy szubtilisat (a Végzet). Annyi bizonyos, hogy K. I. csak a kényszerű csöndben jött rá az *Irodalom* forszára (Kolumbusz tojása!): a lehető legmélyebbről merített tartalmat a lehető legegyszerűbben közölni. Első regénye, amely már eleget tett e kívánalomnak, 1909-ben jelent meg, az *Ad librum* Kiadónál, *Bovary kisasszony* címmel, a következő, az *Istennői színjáték* pedig 2016-ban, a Napkútnál. A *Bovary kisasszony* Bovaryné leányának életregénye, a párizsi kommun borzalmi közepette zajló megtéréstörténet. Az *Istennői színjáték* pedig egy nagy szerelemről mesél, amelyet a Földre költözött s egy apáca testében inkarnálódott Szűzanya személyesen juttat el a boldog végkifejlethez.

Mindkét regény (csaknem) visszhangtalan maradt. A több évtizedes visszavonultság alatt ugyanis nem mehetett végbe az írói pálya szempontjából legfontosabb aktus: a szerző nevének kanonizálása. Ezért akik elolvassák egy

könyvét, értetlenül teszik le, mert a mindenkiben ott munkáló sznobizmus nem engedi venniük a fáradságot, hogy a mégoly világosan kibontott történetet megértsék, akik meg talán különösebb erőfeszítés nélkül is megértenék, nem olvassák el.

K. I. azért lankadatlanul dolgozott tovább, két kisregénye vár kiadásra (Ünnep után, Outlook), s már írja a következőt, melynek címe *Navarrai Blanka*. Ami élteti, a pislákoló remény, hogy amit írt és még írni fog, tetszik Istennek, és talán Szerb Antalnak is.

Szócs Géza

Emlékek a jövőről

Értsem úgy: valamilyen köztes műfaj, hibrid a névjegy és a sok kötetes memoár között, a „Pályám emlékezete – Kyvagiokén – Ez mind én voltam egykor” típusú szövegthalmaz között, ideértve Szentkuthy sokszázesezer oldalas monumentális naplóját is.

Más szóval: hibrid egy eposz és egy haiku között.

Esetleg: haikukból összeállított eposz?

Amelynek én vagyok a hőse.

Csek én bírok versemnek főhőse lenni.

Pszichés megközelítésben (mert nemcsak zeuszos, hérás, hermészes-hermeneutikai, héphaisztosz, pallaszathénés, dionüszosz, afrodité-vénuszos-ármoros megközelítései vannak saját életünknek, hanem Pszükhé felől történő értelmezések is, pláne önértelmezések, amelyek végülis önmagyarázatok, ahonnan csak egy lépés a magyarázkodás) – szóval, pszichés megközelítésben egyetlen igazi kérdés van, egyetlen meghatározó alaphelyzet vagy képlet, Karinthy után:

TALÁLKOZÁS EGY FIATALEMBERREL.

Az Ószövetségből ez mint a találatumok elherdálásának, megőrzésének vagy gyarapításának példázata ismerős.

Úgy vagy-e milliomos, hogy mit sem örököltél – avagy úgy, hogy milliárdjaid voltak.

A kérdés nem az, hogy mit valósítottál meg. Hanem, hogy mit valósítottál meg abból, amit megvalósíthattál volna. Hogyan sáfarkodtál (furcsa, hogy ezt a szót csak ebben az értelemben szoktuk használni) a képességeiddel, a helyzeti energiáiddal, öröklött (genetikai, pénzületi, kapcsolati) vagyonsomagoddal. A szerencséddel.

A szembesülés, az elszámolás, az önelszámolás pillanatáról és feladatáról beszélünk.

De én ezt az önleltárat nem nyilvánosság előtt szeretném összeállítani.

Sztojcssev Sszvetoszláv

Ikersötétség

a sötétben
elhallgat a zene
és jönnek
a nyugtalan gondolatok
a világon túlról
egyedül
nem bírom a csendet
kilépek az utcára
a világon túlra
halott zenémtől megsüketülve

Illusztráció

képekben
arcokban gondolkodom
gondolataim képeim arcaim
ébredéskor színesek
éjszaka fekete-fehérek
komorak
álmomban szürkék
néha
ismeretlen nyelven
beszélek
emlékeket képeket arcokat
gondolatokat
vetítek az égre
árnyékom mellé
mozdulatlanul
tanulom a magányt

Impromptu

homokra vetített magyarázatok!
gyengék
a nyomok nem elég mélyek
könnyen
elmosás a hullámok
lábnyomokkal
betűkkel
emlékképekkel
teli
a tenger
máshol
mások írják
a jó magyarázatokat

Spleen

összeértek az unalmas napok
este
kiülünk a kertbe
a gesztenyefa alá
háttal egymásnak
reggelre
összenőve a földdel a fákkal
elmegyünk a lélekdarálóba

Diószeghy Ádám

Forgácsok nyolc évtizedből

(tárcanovellák)

I. Haynal Imrére emlékezve. Ez az aprócska mementó huszonhárom évet késett. Ha másnak nem is, legalább lábjegyzetnek kellett volna lennie abban a kötetben, melyben Domahidy Miklós¹ gyűjtötte csokorba, hogyan emlékeztek mások Haynal Imrére. A könyv, melynek címe *Ilyen volt Haynal Imre*, 1989-ben jelent meg, tíz évvel Haynal professzor halála után. Öten osztották meg az emlékeiket Haynal doktorról, akik közül ketten a rokonai voltak házasságuk révén, hárman pedig orvoskollégák, tanítványok.

Ha az ember Magyarországon élt a harmincas, negyvenes, ötvenes vagy hatvanas években, és éppenséggel nem élt remeteéletet egy barlangban, ismernie kellett Haynal Imre nevét. Ő volt az ország egyik legragyogóbb, Európa-, sőt világszerte ismert és nagyra becsült orvosa – hogy pontosak legyünk: szívspecialistája –, méghozzá teljes joggal. Több nyelven beszélt, írt és olvasott, az ókori és modern görög nyelvet, a latint, a románt, a németet, a franciát és az angolt is beleértve. Falta az irodalomról, történelemlről, filozófiáról és teológiáról szóló könyveket, nem beszélve az orvosi témájú és egyéb természet-tudományos írásokról. Emellett kiváló diagnoszta, terapeuta és tanár. Gyakran elég volt ránéznie a betegre a diagnózis felállításához. Kollégái csodájára jártak az orvoslással kapcsolatos hatodik, hetedik és nyolcadik érzékének. Nyolcvanhét évesen halt meg, ötvenhat évnyi házasság után, amelyből egy csodálatos fiú született, aki – minő meglepetés! – az orvosi hivatást választotta.

¹ Új szerzőt avatunk nyomtatott lapsodrunk folyamában, s e ponton talán illendő, hogy megszállva a memoár-próza lendületét, ejtsünk néhány szót róla. Domahidy Miklósról szóló írásaink menetébe illeszkedik, tágabb összefüggéseiben a nyugati magyar irodalom kevésbé emlegetett szigeteibe merülünk általa; életéről bővebben itt olvashattak, olvashatnak: <http://www.nap-utonline.hu/2017/06/25/misztikum-hogy-ismerni-akarlak/>. Diószeghy Ádám most bemutatott írásai részletek eredetileg angolul írt emlékezéseiből, különösségük, hogy érdekesen rímelnek Domahidy Miklós családi legendáriumának egyes fejezeteire. A szerzőről rögzítsünk néhány lexikális adatot is, Budapesten született 1938. június huszadikán, az Egyesült Államokban élt 1957. januártól 2000–2001-ig, évtizedekig jogi pályán tevékenykedett, apró tárcanovellái az utóbbi évtizedben születtek, többnyire azokról az évekről, melyeknek fontos életrajzi, nevelési támpontjai: „családom erdélyi, mindkét oldalon. Apám báró deési Diószeghy György volt, anyám alsócsernátoni Damokos Mária (székelyudvarhelyi születésű), a Jókai által is megemlékezett »Damokosok« klan-ból. Anyai nagyanyám Domahidy Elza volt. .. innen a Domahidy-konnekció”, rögzíti ekképpen, ő maga. Angol nyelven megjelent munkái: *Postcards from Pannonia* (2007, Trafford Publishing – co-written with my wife, Aliz von Diószeghy), *Bridging Two Worlds* (2015, First Edition Design Publishing), s a legfrissebb, előkészületben: *The Bridge Re-Crossed*. Szemelvényeinket Orosz Anna műfordításában közöljük. (Tamási Orosz János, szerkesztő)

Annyi mindenről lehetne Haynal Imrével kapcsolatban beszélni, amire ezen írás rövidke terjedelménél fogva nem futja. A legtöbb világnyelven bőséggel fellelhetők róla szóló írások. Én azonban e figyelemre méltó zsenihez fűződő személyes emlékeimet kívánom megosztani, amelyeket a „rokonaként”, egyszerűsrimind a betegeként szereztem. Házassága révén kerültem távoli rokon-ságba vele. Ám ahogy azt a fent említett emlékkötet szerkesztője bölcsen írta Imre bácsiról, ha az ember egy ennyire kiterjedt család tagja, mit sem számított nála válás, különélés, halál, eltávolodás vagy összeveszés, sőt még az örök harag sem, az ember örökre a „családja” része maradt. Imre bácsi nagylelkű-ségével élve, e gáláns definíció okán tehát a rokonának mondhatom magam. Remélem, nem bánod, Imre bácsi, bármerre vagy. Ha már itt tartunk, és ha van igazság a túlvilágon (azt mind jól tudjuk, milyen kevés jut belőle erre a világra), őszintén remélem, a legjobb helyre kerültél.

E szerény kis írást páciensi minőségemben is jegyzem. De nem akármilyen betegként. Ha Imre bácsi nincs, most nem írhatnám e sorokat, és nem is ma-radhattam volna e földi siralomvölgyben 1954 után. De erről később.

1938-ban születtem, egy erdélyi főnemesi család egyetlen gyermekeként. Azért szükséges külön megemlítenem Erdélyt, mivel Imre bácsi is erdélyi volt. Akik előtt nem ismertek az első világháborút követően hatályba lépett egyez-mények, különösképpen a trianoni egyezmény, azok nem tudják, hogy 1920 után Magyarországot megfosztották területe kétharmadától és népessége há-romnegyedétől. Bármilyen hihetetlenül hangzik, ez valóban így történt. Erdély ezután Románia része lett, a mai napig az. Számos erdélyi magyar Magyaror-szág megmaradt területére költözött 1920 után (e folyamat a mai napig tart). A családom is így tett, akárcsak Imre bácsi. Ám az erdélyieket mindig is külön-leges kötelék fűzte egymáshoz.

Először az ötvenes évek elején találkoztam Imre bácsival. Anyámmal egy kis faluban éltünk Budapesttől nem messze, ahonnan vonattal jártam budapesti gimnáziumomba. Anyám a fővárosban dolgozott, és neki még az enyémnél is korábbi vonattal kellett mennie. Naponta több órába telt az ingázás. Az élet sem volt könnyű, különösen azután, hogy a kommunisták hatalomra kerültek, és ahol tudták, üldözték az arisztokratákat. Már azzal hatalmas szerencsém volt, hogy egyáltalán felvettek a gimnáziumba (szeren-csére sikerült eltitkolnunk nemesi származásunkat a hatóságok elől, lévén hogy a kommunikáció nem volt olyan hatékony az ötvenes években, mint ma). Már nem emlékszem az okára, de egy nap anyám elvitt Imre bácsi bu-dapesti magánrendelőjébe. (Imre bácsi nagy hírvű professzornak számított az egyetemen, emellett sikeres magánpraxisa volt.) A rendelő a Galamb utcában működött, a belvárosban. Dús szemöldökével és fürkésző tekintetével tiszte-letet parancsoló – egyesek szerint talán rémisztő – férfi volt. Ha az ember a szemébe nézett, képtelen lett volna hazudni neki. Én tizennégy éves lehettem ekkoriban. Lévén csak hétéves, amikor apám meghalt, az életemből teljes egészében hiányoztak a felnőtt férfiak, ezért nagy hatást gyakoroltak rám a tekintélyt parancsoló, erős férfiak.

Imre bácsi azonnal fogadott minket, anyámat csókkal és kézcsókkal üd-vözölte. Barátokként viseltettek egymás iránt, Imre bácsi „Mariókának” hívta anyámat (ez volt a beceneve a szűk családi és baráti körben), anyám pedig őt

Imrének. Elmondta neki, mi a panasgom (amire már nem emlékszem), megbeszéltek, és már indultunk is volna, amikor Imre bácsi megszólalt: „Marióka, mindjárt ebédidő... Meghívhatlak téged és Ádámot ebédre?” Azokban az időkben nem jártunk gyakran étterembe. Egyrészt, mert túlságosan lekötött minket a vonatok után való szaladgálás, a munka, az iskola meg a sport. Másrészt pedig, mivel alig volt pénzünk. Annyi bizonyosan nem, hogy éttermekben ebédeljünk vagy vacsorázzunk. (Egy kezemen meg tudom számolni, hányszor tettük be a lábunkat anyámmal étterembe azután, hogy a háború 1945-ben véget ért.) Lázasan azt reméltem, anyám elfogadja a meghívást. De őt úgy nevelték, mindig illendően viselkedjen, nem akarta, hogy meghívónk terhére legyünk (sem az anyagiakat, sem az idejét illetően, mivel Imre bácsi rendkívül elfoglalt ember volt), ezért inkább elutasította a meghívást. Imre bácsi azonban hajthatatlan maradt: „Ugyan már, Mariókám, szó sem lehet róla! Az embernek enni kell... és úgy látom, ennek az ifjú titánnak elkelne némi hús a csontjára... Nem igaz, fiam?” Anyyira letaglózott az ijedtség és a tisztelet, hogy csak egy halk helyeslést bírtam elmotyogni. Téma lezárva, indultunk ebédelni. Az Apostolok étterem néhány sarokra állt a rendelójétől, ezért gyalog mentünk. Imre bácsi függén szedte a lábát, anyám alig bírt lépést tartani vele. Amikor a professzor észrevette, azonnal elnézést kért: „Ne haragudj, szívem... úgy megszoktam, hogy egyedül járok az utcán, a gondolataimba temetkezve, ilyenkor meg is feledkezek a világról... Kérlek, bocsáss meg!”

Anyám hátravetett fejfel kacagni kezdett, mint mindig, ha jókedve volt, és a séta lassabb tempóban folytatódott. Felejthetetlen – számomra legalábbis az volt – ebédet költöttünk el az Apostolokban. (A mai napig visszajárok ide, mert a hangulat, az ételek, a borok és a kiszolgálás hála istennek éppolyan jó, mint annak idején, ami bizony a világ bármely pontján ritkaságnak számít.)

Noha míg az érintettek éltek, soha nem kérdeztem meg tőlük, nagyon valószínű, hogy anyám és Imre bácsi már jóval azelőtt összeismerkedtek, hogy „rokonok” lettek. A szatmári társaságot jól ismerték Magyarország keleti felében. Nagyanyám volt a doyenne-je, anyám pedig, aki 19-20 év körül járt a húszas évek elején, nagy hírű szépségnek számított, akiért rajongtak a férfiak. Imre bácsi e közösség egyik bálján ismerte meg a jövődöbelijét 1923-ban. Margit, a felesége majdnem anyám sógornője lett, mivel az első „nagy szerelme” egy Csaba Pisti nevű fiatalember volt (a szülők ellenezték a házasságot), anyám pedig Pisti testvéréhez, Lászlóhoz ment feleségül. Elkalandoztam... kérem, bocsássák meg nekem.

Jóval súlyosabb körülmények között találkoztam újra Imre bácsival. 1954 nyarán történt, tizenhat éves koromban. Egy nálam tíz évvel idősebb kuzinom, aki kiválóan vitorlázott, a kollégájával kibérelt egy kis vitorlást nyárra a Balatonon. Meghívtak, vitorlazzak velük egy hétig (ott aludva a kis vitorlás fedélzetén). Természetesen kapva kaptam az alkalmon, majd' kiugrottam a bőrrömből, annyira izgatott lettem. A hét végére eleget tanultam a vitorlázásról ahhoz, hogy utána még hosszú évtizedekig űzhessem ezt a sportot. Enyhe kifejezés, ha azt mondom, jól éreztem magam. A hét végeztével az unokatestvérem és a társa a hajón maradtak, én pedig az állomásra indultam, hogy felszálljak a hazafelé tartó vonatra. Hihetetlen élményeket szereztem az egy hét alatt.

Sajnos nem csupán élményeket, hanem egy halálos fertőzést is, mely megtámadta a májamat és tüdőm. Mire vonatra szálltam, magasba szökött a lázam,

vacogva reszkettem a harmincöt fokban. Mint említettem, Budapest mellett éltünk anyámmal, ezért át kellett szállnom egy másik vonatra. Az utazás maga volt a pokol. Hazaérve azonnal ágyba bújtam és az orromig felhúztam a takarót. Anyám kihívta a falu orvosát, aki hamarosan meg is érkezett. Vesefertőzést diagnosztizált, és felírta az erre szolgáló gyógyszert. Három napon át szedtem a pirulákat, de az állapotom rohamosan rosszabbodott. Anyám otthon maradt velem, halálra aggódva magát miattam. Amikor már majdnem esztét veszítette az aggodalomtól, vonatra szállt és Budapestre ment, hogy konzultáljon Imre bácsival, aki miután végighallgatta anyámat, azonnal megparancsolta neki (úgy bizony, megparancsolta), hogy rohanjon haza, ültessen taxiba (a falu harminc kilométerre volt Budapesttől), és hozzon a klinikára, amely az ő nevét viselte. Néhány óra múlva Imre bácsi személyesen vett fel a kórházba. (A Haynal-klinikán ő volt az isten.)

Azonnal megvizsgált, és közölte, hogy a falu orvosa egy IDIÓTA. Konkrétan ordított. Azt mondta, nincs semmi baj a veséimmal, és nem elég, hogy a gyógyszer, amit szedtem, nem segített semmit, még ártott is. Megfertőződött a májam és a tüdőm, nagy valószínűséggel a Balaton vizétől. Hallotta, hogy kisebbfajta járvány volt kialakulófélben, de addig még egy esettel sem találkozott személyesen. Félrevonta anyámat az irodájába, és komor hangon elmagyarázta neki, milyen veszélyes ez a betegség. „Nem akarlak megijeszteni, Marióka, de tudnod kell, hogy Ádám súlyos beteg. Megfelelő gyógyszer nélkül egy héten belül meghalhat.” Anyámat lesújtotta a hír. „Drága Imre, mit lehet tenni? – kérdezte. – Mit tudsz tenni érte? Teljes mértékben megbízom az általad előírt kezelésben!”

Imre bácsi anyám szemébe nézett, majd hógynem átnézett rajta, és közölte vele a részleteket: „Amint azt te is tudod, a közelmúltban felfedezett, penicillin nevű gyógyszerrel lehet az ilyen fertőzéseket legyőzni. Csakhogy az nem elég erős Ádám betegségéhez. Van egy új, jóval erősebb antibiotikum, amit streptomycinnek hívnak, arra van szükség. A baj az, hogy 1954-et írunk és Magyarországon vagyunk, így penicillint is alig kapni, nemhogy streptomycint. Seholy az országban nincs belőle.”

Anyám egy székbe roskadt, és a kezébe temette az arcát. Imre bácsi válasza azonban erőt öntött belé: „Nekem történetesen van egy kisebb adagom – személyesen nekem, nem a klinikának –, egy nyugati kollégától kaptam, aki nemrég meglátogatott. Van annyi, amivel meg lehet menteni Ádámot, de meg kell ígérned, hogy megpróbálsz szerezni nekem belőle, hogy a későbbiekben is legyen az ehhez hasonló vészhelyzetekre.”

Anyámmal szinte madarat lehetett volna fogatni örömeiben. Ujjongva ölelgette Imre bácsit, aki igyekezett óvatosan kibújni a szorításából. „Drága Imrém! – kiáltotta örömittasan. – Mindent el fogok követni, hogy visszaadjam neked a tőled kapott streptomycint. Becsületszavamat adom rá!” Majd zokogni kezdett a megkönnyebbüléstől.

Tíz percen belül megkaptam az első dózist. Tíz napon át naponta kétszer injekciót kaptam. A betegségem előtt halálosan féltem az injekciós tűtől, de a harmadik napra már úgy hozzászoktam, hogy csak ásítottam, ha megláttam a nővért a tűvel a kezében. (Az élmény egy életre kigyógyított az injekciós tűtől való féltelmemből.) Nagyjából négy nap múlva lement a lázam. Visszatért az étvágyam,

kezdttem jobban érezni magam. Imre bácsi azonban figyelmeztetett, hogy még mindig nagyon beteg vagyok, ezért ne erőltessem magam, maradjak szépen az ágyban és pihenjek. Szórol szóra követtem utasításait. Anyám könyveket hozott nekem, és jó néhányat kiolvastam a kórházban töltött három hét alatt.

Imre bácsi, ez a szinte már istenként tisztelt és félt professzor minden reggel tíz óra körül körbejárta a kórtermeket. Ez volt a nagyvizit. Tizenöt-húsz orvos, orvostanhallgató, rezidens és specialista loholt mögötte, akik minden parancsát remegve lesték, és rettegetek, nehogy csalódást okozzanak neki. Amikor az első napon az ágyamhoz ért – húsz másik beteggel osztoztam a kórtermen –, a kórlapra pillantott, majd sztentori hangon ezt dörögte, mert a hangját bizony még három kórteremmel távolabb is hallani lehetett: „Ez a fiatalember itt a rokonom. Jól ismerem a családját. Úgyhogy mindenki ennek megfelelően tegye a dolgát. Na már most, először is ki kell javítanunk a nevét a kórlapon. Diószeghy, nem pedig Diószeghi! Az erdélyi arisztokraták y-nal írják, nem pedig i-vel. Kérem, hogy azonnal javítsák ki a kórlapján!”

Síri csönd honolt a kórteremben. Egy nővér elszaladt a kórlapommal, hogy kijavítsa a nevemet. Imre bácsi ezután felém fordult: „Na, hogy érzed magad, kisbáró? Hat már a gyógyszer?” Rémülten bólintottam, másra nem voltam képes. Hiába volt igaz, azokban a borzalmas kommunista időkben szörnyű következményei lehettek annak, ha az embert nyilvánosan kisbárónak neveztek. Kirúghattak volna a gimnáziumból, ha az iskola vezetése rájön nemesi származásomra. Miután véget ért a háború, anyámmal minden tőlünk telhetőt elkövettünk azért, hogy „titokban” tartsuk nemesi címünket, legalább a kommunista hatóságok előtt. Buzgón imádkoztam, nehogy kémekek legyenek a kórteremben. Ám Imre bácsinál megszokott volt ez a viselkedés. Gyűlölte a kommunista kormányt, és ahol tudott, keresztbe tett nekik. Szerencsére semmi rossz nem származott belőle. Nagyjából három hét elteltével, miután teljesen felépültem, hazaengedtek a kórházból. Visszanyertem erőmet, és ősszel már a klubomban kajakoztam. Imre bácsi odaadó figyelmének és áldozatának hála, nem származott további bajom a fertőzésből.

Anyám a streptomycin-ampullákat is vissza tudta adni neki, ugyanis apám legfiatalabb húga Új-Zélandon élt, és hajlandó volt segíteni. Felíratta egy helyi orvossal a gyógyszert, majd légipostán Budapestre küldte. A történet tehát minden tekintetben jól végződött.

Két évvel később kitört a forradalom, így anyámmal nyugatra, majd Amerikába menekültünk. Soha többé nem láttam Imre bácsit. Hallottam, hogy 1979 elején halt meg. Mélységesen elszomorított, hogy bár kétszer-háromszor Magyarországra látogattam a halála előtt, nem mentem el hozzá. Tudom, nagyon örült volna nekem. Talán úgy üdvözölt volna: „Nahát, Ádám, Diószeghy Ádám, a kedvenc kisbárom! Gyere, ülj ide mellém, és mesélj nekem Amerikáról!”

Imre bácsi már nincs közöttünk, nekem pedig nem maradt más, csak az emlékeim. Most, hetvennégy évesen is el nem múló halát érzek iránta, amiért megmentette az életemet, és amiért közel hatvan boldog évvel ajándékozott meg. Köszönöm neked, drága Imre bácsi! Csodálatos ember voltál! Nyugodj békében a mennyországban, amelyben oly erősen hittél. A világ szegényebb helyé vált haláloddal. Engem pedig gazdagabbá tett, hogy ismerhettelek. Isten áldjon!

II. A toll. Megszületünk, eltöltünk néhány évtizedet e siralomvölgyben, végül visszatérünk oda, ahonnan jöttünk. Ahogy mondani szokás, „porból lettünk, porrá leszünk”. És mit teszünk, míg itt vagyunk e földön? Jót is, rosszat is... van, amit elterveztünk, van, amit hirtelen cselekszünk... van, amiben reménykedtünk, és van, amitől rettegtünk, mégis elkerülhetetlen. Közhelyesen: ilyen az élet.

Felnőve terveket szövünk az életünkről. Doris Day régi dalát, a *Que sera, serát* idézve: „amikor én még kislány voltam, anyámtól kérdeztem, „mi lesz belőlem?”

Hogy a lányok miről álmodoznak gyerekkorukban, erről férfiként nem sokat tudok. Arról viszont nagyon is, hogy milyen jövőt képzelnek maguknak a fiúk. Vannak, akik tűzoltók, pilóták, autóversenyzők, katonák vagy kalózkodóknak szeretnének lenni – egy tagadhatatlanul excentrikus osztálytársam egyenesen arról álmodozott, hóhér lesz. Én sokáig mérnök akartam lenni, mivel apám is az volt. Hosszú időbe telt, mire rájöttem és elfogadtam, hogy a mérnöki pálya nem nekem való – sem érzelmileg, sem intellektuálisan. Ezért hát ügyvéd lettem. Negyven évet dolgoztam ügyvédként, de a feleségem szerint egyetemi tanárnak kellett volna mennem. Taníthattam volna történelmet vagy irodalmat. *C'est la vie.*

Anyám a harmincas években (hogy a születésem előtt-e vagy után, arra nem emlékszem) elment egy Kele János nevű, hírneves látóhoz. A látogatás véletlenül adódott, nem szándékozott elmenni hozzá, de egy barátnőjével ebédelt, aki aznap délutánra bejelentkezett Kele úrhoz, anyám pedig fogta magát és elment vele. Miután a látó végzett a barátnővel, megkérdezte anyámtól, akarja-e tudni a jövőjét. Anyám, micsoda meglepetés, igennel felelt. Kele sok mindenről beszélt neki, amire most ne térjünk ki, majd az én jövőm is szóba került. Anyám megkérdezte, mi lesz belőlem. Kele bizonytalannak tűnt, azt mondta, talán író... de habozott. Mintha a kulcsszó a „talán” lett volna.

A harmincas éveimben jártam, amikor anyám mindezt elmesélte nekem. Akkor már ügyvédként dolgoztam. Hát, végül is az ügyvédek írnak, tűnődtem, talán erre gondolhatott Kele János. Meg kell jegyezzem, Kele egyáltalán nem volt kókler vagy sarlatán. Nagy közismertségnek örvendett, megannyi történet kering arról, hogy a képessége révén sokak életét megmentette. (Ha nem hiszik, keressenek csak rá az interneten.) De most térjünk is rá egy ennél sokkal jelentőségtebb múltbéli eseményre.

1948-at írunk, ebben az évben lettem tízéves. Anyámmal egy kis magyar faluban, a kiejthetetlen nevű Szamosangyaloson éltünk ekkoriban. A falu iskolájába jártam (egyszerre tanult ugyanabban a teremben minden osztály), a tanító, Fekete úr csodálatos ember volt (súlyos fejsérülést szenvedett az első világháborúban, de az agyának, hál' istennek, nem lett baja), a családunk barátja, de soha nem kivételezett velem az órákon. Azonkívül a szomszédunk is, gyönyörűséges almáskerttel a birtokán. Magyarországnak ez a szeglete az almáiról híres, különösképpen a Jonatánról. Az almaszüret általában késő augusztusban kezdődik errefelé, valamennyire azért az időjárás függvényében. Egy nap, a szüret közeledtével Fekete úr megkérdezte tőlem, volna-e kedvem keresni egy kis pénzt az almaszedéssel. Kapva kaptam az alkalmon. Azt mondta, nehéz munka, de nem hittem neki. Hogyan is lehetne nehéz munka leszedni ezeket a mennyeieni finom, érett piros almákat?

Reggel nyolckor mindnyájunknak meg kellett jelennie a tanítónál. Nagyjából húszan voltunk, gyerekek és felnőttek vegyesen. Én a tíz évemmel se a legfiatalabb, se a legidősebb nem voltam. A tanító úr elmagyarázta nekünk az almaszedés helyes módját. Az almák nagy része a fa tetején volt, kaptunk néhány létrát, de a fiatalabbaknak – vagyis nekem és a velem egykorúaknak – fel kellett mászni a fára. Mi, a kisebbek mezítláb voltunk, mint a vidéki gyerekek ilyenkor nyaranta. Úgy kell leszedni az almát, hogy a szára érintetlen maradjon, magyarázta a tanító. Óvatosan megfognuk és leszakítjuk az ágról, gondosan ügyelve arra, hogy a szár az almán maradjon. Ezután a közvetlenül az ágról vagy egy kampóról lógó kosárba helyezük. Ha megtelt a kosár, az, aki a fán van, lekiált a földön lévőknél, hogy ürítsék ki. Semmi szín alatt nem szabad a kosárba hajítani vagy a földre ejteni. Minden egyes almának sértetlennek kell maradnia.

Rövid úton rájöttem, hogy az almaszedés jóval keményebb munka, mint képzeltem. Valójában szörnyen nehéz volt. Reggel kilencre már úgy elfáradtam, hogy örültem volna, ha pihenőt tarthatunk, de erre nem nyílt mód. Az első – és egyetlen – pihenő délben jött el, ebédidőben. Igazság szerint nem hittem, hogy kihúzó addig. De kihúztam.

Az ebédidő – egy teljes óra. Édes istenem, de jólesett! Falusi szokás szerint az asszonyok – anyák, lányok, feleségek – ebédet hoztak a dolgozó férfiaknak: gőzölgő pörköltet fazékban, amit piros-fehér kockás konyharuhával takartak le, tányérokot, evőeszközt, poharakat a bornak meg a víznek, és frissen sült kenyeret. Emlékszem, anyám a kedvencemet főzte, paprikás krumplit, ami leginkább egy sűrű leveshez hasonlít hosszában négybe vágott krumplival, némi paradicsommal, paprikával, melyet bőségesen megszórnak őrölt csemegepaprikával, majd egy nagy fazékban megfőzik, füstölt kolbászkarikával gazdagítják. Mintha az istenek eledele lenne... és az almaszedőké (már a gondolatától összefut a nyál a számban!). Az árnyékot adó almafák lombja alá telepedtünk, a törzsükhöz dőlve, és olyan mohón faltuk az ebédet, mintha másnap véget érne a világ. Miután végeztünk az evéssel, még egy kis szunyókálásra is jutott idő.

A munka pontosan délután egy órakor folytatódott, egy perccel sem később, a tanító úr szigorúan ügyelt a fegyelemre. Öt óráig szedtük az almát. Létra soha nem jutott nekem, az összes fára fel kellett másznom. Tízévesen megtanultam, milyen a kemény munka. Sok év elteltével, amikor amerikai irodalmat tanultam a Stanford Egyetemen, valamiféle lelki rokonságot éreztem Robert Frosttal – legalábbis magam is azt éreztem, mint amit az *Almaszedés után* című versében írt:

„A lombon átdöfött hosszú, egyágú létrám / az ég felé mered, / és mellette egy félig megszedett / hordó és az ágakon az a néhány / alma, ami elkerülte figyelmem. / De kész, az almaszedést befejeztem. // Ott volt közel, / tudtam, álmodom milyen alakot ölt. / Nagy almák, emberfelettire megnőtt / gömbök, száruk, lyukak, / élesen láttam minden barna szeplőt. / Talpam a sarok s lábujjak között / őrzi a kerek létrafokok ívét.” (Imreh András fordítása, részlet).

Ha a „kerek létrafokok”-at „ág”-ra cseréljük, nagyjából helyben is vagyunk. Egész éjjel az ágyamban forgolódtam, az almákra és almaszedésre gondolva. Másnap alig bírtam lábra állni, annyira fájtak a tagjaim. De kitartottam. Nem adtam fel, nehogy én legyek a „nyápic” a falubeli gyerekek közül. Három napon át szedtük az almát.

Miután végeztünk, a tanító úr odajött hozzánk, hogy kifizesse a jussunkat. Késpénzben. Ennyi idő elteltével már fogalmam sincs, mennyit kerestem háromnapi kemény munkával. Bár emlékeznek rá, különösen, mivel ez volt az első önálló keresetem, de hiába. Arra azonban jól emlékszem, hogy mit kezdtem a pénzzel.

Egy vadonatúj töltőtollat² vásároltam, olyan tárgyat, aminek az árát életemben először én kerestem meg. Vajon a tudatalattim olyasmit tudott, amit én nem? Ki tudja. Szép kort megéltem, és életem hosszú évei alatt mindig volt nálam töltőtoll. Ezzel írtam az egyetemi vizsgáimat. Középső ujjam a jobb kezemen gyakran tintafoltos volt a töltőtollaktól, melyekből folyt a tinta. A mai napig töltőtollal írom a leveleimet (bizony, még mindig írok levelet). Nem tudom, hogy a régmúlt eme bizonyos napja, amikor nehezen megkeresett pénzemet töltőtollra költöttem, előjele volt-e annak, hogy egy nap valóban írni fogok.

Egyvalami azonban bizonyos. 2006-ban, életemnek hatvannyolcadik évében kezdtem el írni... méghozzá prózát. Most a harmadik könyvemem dolgozom. Ki tudja, hányat leszek képes befejezni. Lehet, hogy a jó öreg Kele Jánosnak mindvégig igaza volt, csak nem tudta, mikor kezdődik majd el írókarrierem. Ahogy a mondás tartja: jobb későn, mint soha. Kele arról sajnos nem mondott semmit, vajon a kellő tehetségem s kitartásom is meglesz-e az íráshoz. Mert Shakespeare-t idézve: „ez a bökkenő”.

III. Hogyan lehet feldolgozni a halált? A minap meghalt egy kedves barátom anyja. Kilencvenkét éves volt, a barátom hatvannyolc. Kilencvenkét évet megérni ezen a földön szép kor, és mivel az élet körforgásának rendje, hogy az öregek eltávoznak, az újak megszületnek, az efféle eseményeknek aligha van hírértékük, legfeljebb annyi, mint annak, hogy „egy embert megharapott egy kutya”. Nem állt szándékomban tiszteletlennek lenni a párhuzammal. De való igaz, hogy ilyen az élet, ez a természet rendje. Ami persze nem jelenti azt, hogy az élők nem gyászolják elhunyt szeretteiket, nem hiányoznak nekik, nem gyötri őket az elvesztésük miatt érzett fájdalom.

Muki, a barátom, szerencsésnek mondhatja magát, hogy felnőtt, családos emberként érte meg az apja elvesztését, és hatvannyolc évesen az anyja halálát. Vele ellentétben én csupán hétéves voltam, amikor elveszítettem az apámat. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy nem ismertem őt, ami súlyos veszteség egy fiú számára. Legalább anyám halálát harminckilenc évesen kellett megélnem.

² Lám, a Domahidy Miklós-párhuzam spontaneitása, sőt, a történet Haynal Imre professzorhoz is – áthallással – köthető, hiszen ő az, aki egy drága töltőtollal lepi meg Domahidyt, látszólag ok és alkalom nélkül. „...miért is kaptam?“, kérdi maga az író is, „mert az »öreg« valahol megérezte, hogy ennek a kölyöknek az életében az írás lesz a legfontosabb, a legkeserveesebb, s még rejteni is hiába iparkodik majd...?” Mert bár a toll egy orosz zabrálás során elveszett, de él az emléke, „vele írtam le az első versemet”, jegyzi fel szerzőnk, „az első drámámat (gyerekkori dolgok) és évek során át olyan áhítattal vettem körül, hogy egyszer még versben is felköszöntöttem: »Tudod mit, hagyjuk békén a betűket / ma délután és üljünk ide le. / Megérdemeljük, mával lett a múlt / együttlétünknek hét esztendeje«” (Ilyen volt Haynal Imre, 8.)

Hogyan dolgozzuk fel szeretteink elvesztését? Nos, mindannyian másképpen. Egy azonban biztos: mind érzünk valamilyen szintű büntudatot. Számptalan különféle oka lehet ennek a büntudatnak: hogy nem voltunk mellettük, hogy ott voltunk ugyan, de semmit sem tehattük, nem gondoskodtunk róluk eléggé, nem szerettük őket eléggé, míg éltek, nem hallgattuk meg őket, hogy... és még sorolhatnám. Akik már elveszítették az apjukat vagy anyjukat, tudják, miről beszélek.

Anyámban volt annyi együttérzés, hogy nagyanyámhoz küldött, messzire, ne le legyen tanúja apám hanyatlásának, és ne így őrizzem meg emlékezetemben. Milyen meghatóan figyelmes volt! Így végül egymagában kellett az apám halálos ágya mellett ülnie, egyedül kellett megküzdenie a férje elvesztésével, azzal, ahogy megadja magát a hosszú és kíméletlen stroke-nak, egyedül kellett szembenéznie a fájdalommal és a veszteséggel, csak hogy engem megkíméljen. Fogta apám kezét, mellette volt a halálakor, és aztán eltemette. Egy kis falu csöndes zugába temette, a falubeli rokonok sírboltja mellé. A temetést követően eljött értem a nagyanyámhoz, aki egy nagyvárosban élt.

A hosszú vonatutat követően, miután megszoktam új otthonomat, amelyet anyám a távollétemben rendezett el, apám sírjához készülődtünk. Akkoriban ünnepeltem a nyolcadik születésnapomat. Nem hiszem, hogy igazán értettem, mit jelent a „halál”, de azt igen, hogy apám elment, és soha nem látom többé. Mérhetetlenül elszomorított a gondolat. Istenítettem apámat, minden téren hozzá akartam hasonlítani... még akkor is, ha nem voltam teljesen tisztában azzal, hogy ez mit jelent.

Kis idő elteltével anyám közölte velem, hogy meglátogatjuk „apámat”. Tudtam, ez nem azt jelenti, hogy „valóban látni fogjuk”, csak azt a helyet látogatjuk meg, ahol örök nyugalomra helyezték. A hely gyönyörű volt: vén, terebélyes gesztenyefákkal körülölelt, csöndes kis zug, ahol semmi más nincs, csak a rokonaim márvány sírhelye. Csak a madarak csicsergését, a közeli vadvirágokat körülöngő méhek zümmögését lehetett hallani. Kézen fogva álltunk anyámmal a sírnál, némán, gondolatainkba temetkezve. Egyszer csak egy dalt kezdtem dúdolni. Nem is emlékszem már arra, hogy így tettem, csak anyám reakciójára.

Anyám felhábtorodott: „Hogy vagy képes dalolászni egy ilyen szentséges helyen, fiam? Ahol az apád nyugszik?” Arca eltorzult a szörnyülködéstől. Megrémített. Nem értettem, miért haragszik.

Felnéztem rá, és ezt motyogtam: „De mama, én csak a kedvenc nótáját dúdoltam...”

Nem tudom szavakkal leírni anyám reakcióját. Mintha mélyen, legbelül összeroppant volna. Olyan szorosán ölelt magához, hogy alig kaptam levegőt. „Jaj, kicsi fiam – mondta –, ne haragudj rám! Nem akartalak bántani. Okosabb vagy a korodnál... Énekeld csak újra azt a dalt. Én is veled éneklek.” Újból énekelni kezdtem a dalt. Ezek voltak a sorai:

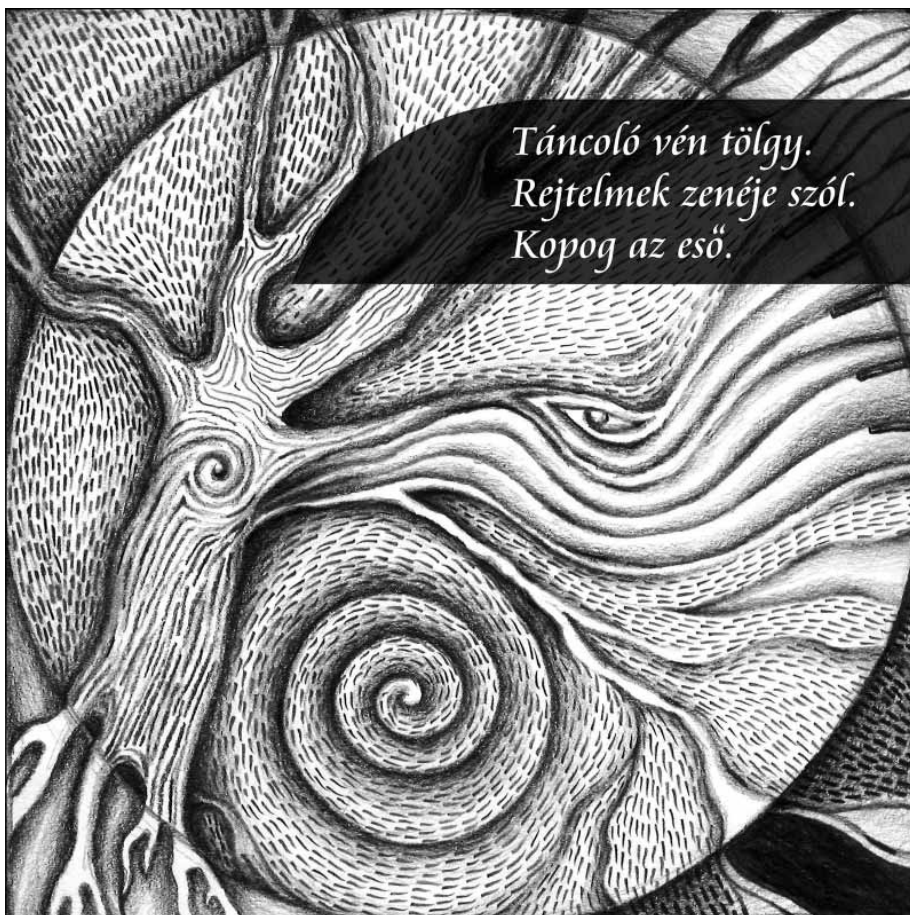
„A man is a loose and empty being, a wanton nobody,
And yet, today, it is so very hard to be a man.
A man is a speck of dust, noone notices him,
And yet, today, it is so very hard to be a man.

If your heart is bleeding and your pain is unbearable,
You still must be a man, a man must you remain."

Még ma, több mint hetven év elmúltával is fülemben cseng a dallam.³

Nem tudom, miért ez volt apám egyik kedvenc nótája... de sokszor énekelte, én is tőle tanultam meg. Négy évet töltött az orosz és olasz fronton az első világháborúban, kitüntették hősiességéért, átélte a rettenetes náci időszakot 1944-ben, még szolgált is a második világháborúban. Miféle borzalmakat élhetett át, hogy egy ilyen búskomor, pesszimista dal volt a „kedvence”? E kérdésekre ebben az életben már nem kapok választ. De nyolcévesen, a sírjánál állva ezt a dalt énekeltem neki, tudván, hogy ezt szerette volna hallani. Én így vettem búcsút tőle. Mások pedig a maguk módján teszik.

³ A fiatalabb korosztály többségének már nem, tesszük hozzá, az ő kedvükért idézzük fel a magyar eredetit, Kalmár Pál legendás slágerét, Erdélyi Mihály örökzöld szövegét: „Az ember egy léha, egy könnyelmű senki, / és mégis mily nagy dolog embernek lenni. / Az ember egy porszem, nem látja meg senki, / és mégis a porszem tud csak ember lenni.”

Karsai János

A végzet

Én soha nem voltam szerelmes abba a késbe!

Igaz, egyszer láttam egészen fiatalon a pásztói vásárban, alig múlhattam nyolc éves, anyámnak segítettem a kacsákra vigyázni, ott vette elő Ludányi Jóska, hogy leszellen magának egy szelet sonkát, de nem volt az több, mint egyetlen tétova villanás. Különbén is, apám úgy tanította, hogy dolgokhoz, nőkhöz ragaszkodni egyértelműen a gyengeség jele, egy férfinak képesnek kell lennie átlépni egyaránt a kedvenc játékszerén és a szeretőjén is. Azért nyolcévesen ez nehezen ment a fejembe, de igyekeztem magamat apám szavaihoz tartani.

Ahogy a kés leszelle azt a vékony szelet sonkát, megakadt a szemem a csaknem húszcentis penge csodálatos edzésvonalán, a középen futó gerincen, amely a hegy előtt egy centivel kettévált, kialakítva azt a csodálatos harmóniát, ami semmi másra nem hivatott, csak hogy valamibe bele-szaladjon. A nyelet diófából faragták, olajjal kenték át elégszer ahhoz, hogy olyan tökéletesen kiadja a fa erezetét, a markolat tenyérbe simuló hullámain, amiket aranyló cseppekként vert át a három sárgaréz szegecs. A kacsák igyekeztek kitörni bőrtönükből, nehezen tudtam kordában tartani őket, amíg anyám alkudozott a vevőkkel.

Legközelebb Patán futottam össze a késsel, a templomban. Elmúltam már tizenöt éves, szegény apámat alig egy éve vitte el a sebláz, a hatvani húsvéti vásárban szúrták meg egy valószínűleg lótrágyába mártott késsel, a vérmérgezést sikerült elkerülnünk,

de a legyengült szervezet és a nagy vérveszteség elvitte őtet. Ott térdeltem az oltárral szemben, gyönyörködtem a hatalmas falevelekre festett, aranyszínben tündöklő jelenetekben, és arra gondoltam, hogyha nem emelnek tetőt ezen gyönyörűséges csinálmány fölé, akkor tán az égisz kanyarogna ez a csodálatos műredek, amikor arra lettem figyelmes, hogy Ludányi Jóska, akit mindenki csak Bibák Jóskának hívott, mivel annyi Ludányi lakott a faluban, hogy külön nevet kellett kitalálni mindegyiknek, hogy tudjuk, kiről is van szó, a Matyó Ludányiról vagy a Hangyáról, mert mindegyik Ludányi volt és Jóska, szóval ez a Ludányi meglibbentette a kabátját, és a szíve felett a belső zsebből kikandikált a jól ismert diófa nyél. De így voltunk az Ozsvátokkal és a Szecsőkkel is, akik ragadványneveikkel ismertebbek voltak, mint a keresztségben kapottakkal, csak nem voltak ilyen kések.

Nem tudom, hogyan, de annak a diónyélnek volt egy olyan csodálatos erénye, hogy amint megpillantotta, kirázta a hideg az embert.

Viszketett imára összetett tenyereim egyike, a jobb. Imádkoztam erősen, mert nem akartam senki prédájává válni, imádkoztam, hogy családom legfőbb támasza legyek, de lehuny szemhéjam mögött állandóan megjelent az a csodálatos diófa nyél, tudtam, hogy nekem sohasem lehet ilyen gyönyörűséges eszközöm, mert én csak egy egyszerű Fukó Rezső vagyok, akit a templom könyvébe Kisnek írtak be ugyan, de amúgy ezen a másik né-

ven ismernek a faluban, ahol özvegy anyámnak segédkezek.

Nem hittem volna, hogy ennyire más Isten rendelése és az ember akarata. Úgy gondoltam, hogy a szeretet és a békesség hatja át lelkemet, a gyónásokon nem volt sok minderről vallanom, vasárnaponként kitértam lelkemet a teremtőmnek, míg éveken át figyeltem a padosorokban összegyűlteket, jön-e a Bibák Jóska, a régi ismerősöm. A számba vettem Krisztus testét, ittam a vérét, hogy feloldozódjak, s közben folyton-folyvást egy tárgy bűvöletében éltem.

Vajon eljutottak-e énekeim ahhoz, akinek szóltak? Nem tudom, mire számíthatok, mert én próbáltam megfelelni, igyekeztem rendes embernek lenni.

Amikor szemtől szembe találkoztunk, az most volt, már húszéves is elmúltam, barátaimmal ültünk a pünkösdi ünnepekre felállított sör-sátorban, oda telepedett le ez a Bibák, ahogy hátralibbentette kabátját a padról, hogy ne üljön rá, megvillant szíve felett a diófa nyél, az a csudálatos, aranyárga érezet, ami vonzotta a szívemet, a szememet, az eszemet, a lelkemet, és én már tudtam, hogy végem van.

Bizonyossá vált bennem, hogy végem van, elkárhozom, pedig nem is tudtam, miért.

Tényleg csak annyit szeretnék előadni, hogy nem volt bennem semmi előre elhatározottság vagy kigondolt cselekvés, csak azt tettem, amire nekem akkor és ott lehetőségem volt. Azt is apámtól tanultam, hogy a férfi felismeri a pillanat hatalmát, akkor lép, és úgy, hogy azt emberöltőkön

keresztül emlegethessék. Nem voltam én a faluban senki és semmi, nehezen éltünk meg a gyümölcsösből, éppen hogy el tudtuk látni magunkat az állatokból, én ott segítettem ki, ahol a szükség kérte, szerényen éltünk.

De akkor, pünkösdkor, úgy gondoltam, hogy ez az én pillanatom, ez a Fukó-pillanat, ami csak egyszer van, aztán elillan, elsompolyog a Jóisten szövevényes ujjában, tehát nekem ült le ott az a Bibák.

Egy héttel előtte vetett nekem sorot a Völgyben lakó cigány asszony, s megmondta, hogy nagy dolgokra vagyok elhivatott. Sorolta tehetségeimet. De a késről nem ejtett egy szót sem! Sem arról, hogy nekem a Bibák Józival bármilyen veszélyem, komplikációm lenne.

Ezért is jelenteném ki ismételten, hogy a késről szó sincsen!

Kérem, én nem tudom. Csak annyira emlékezem, hogy felálltam a lakkozott sörpadról, kényelmesen a kiszolgálópult felé indultam, de oda nem is akartam eljutni. Hanem félúton visszafordultam, elővettem bal nadrágzsebemből csehszlovák szarvasagancs bicskát, kinyitottam a nagyobbik pengét, és azt Ludányi József hátába döftem.

Hogy miért húztam ki a kabát belső zsebéből a diófa nyelű kést, arra nem tudok válaszolni.

Talán úgy éreztem, hogy a tárgy és a pillanat valahol most ért össze igazán.

És ott és akkor a csodálatos diófa nyél lassan elolvadt a tenyeremben, a gyönyörű acélpenge úgy folyt el, akár a víz, mintha az a kés sosem létezett volna.

A legenda őrzői

Az ünnepre gyönyörű zászlódíszbe öltözött a város. Színes lobogókkal ékesítették az utcákat, Schwyz, Uri és Unterwalden címerei mellett Luzern kék-fehér vásznai lobogtak a Rigi felől fújdogáló langyos szélben. A Reuss partján a frissen megmunkált fa illata keveredett a hegyek és vizek szagába. Werner Stauffacher, a schwyzi fia, Walter, és Pfeifer von Luzern utódja, Konrad iszogattak a Rathausquai egyik kocsmájában. Mindketten az újonnan elkészült hídban gyönyörködtek, a fedett Kapellbrückében, mely a római korból származó Wasserturmra támaszkodott. 1333-at írtak, éppen egy éve csatlakozott a kanton a „Három Ósi Szövetség”-hez, méltó megünneplése volt az újonnan épített átkelő a történelmi eseménynek. Lehetett hallani, hogy a Weinmarkton szólnak a dobok és a trombiták, zenekarok járták a várost, a Mühlenplatzon kézművesek árulták portékáikat. A Kornmarkt felől bukkant fel Walter Tell, akit nagy örömmel invitáltak asztalukhoz.

– Ez az ünnep valahol megboldogult atyádat is élteni, hiszen jelentős szerepe volt szabadságunk kivívásában – köszöntötte a férfit Konrad. – Ő indította el azt az ellenszegülést, amely a morgarteni csatában csúcsosodott ki. Igyunk a hőse, népünk egyik jelképére! – emelte fel a kupát.

– Köszönöm jókívánásait, de azt hiszem illendő lenne néhány félreértést tisztáznunk – törölte le a sörhabot szájáról a legendás íjász fia. – Először is, atyám nem vadász volt, hanem békés, egyszerű pásztor. Jövedelmünk nagy részét az eladott tej és sajt jelentette, míg az Úr 1288. évében fejés közben fejbe nem rúgta egy tehén. Akkor változott meg benne valami,

hamarosan szert tett Küssnachtban egy számszeríjra, és a naptól kezdve vadászként járta az erdőket. Mindenre lőtt, ami mozgott. Anyánkkal számtalanszor kéreltük, hogy térjen vissza az egyszerű gazdálkodó élethez, de nem hallgatott ránk. Reggel fütörészve nyakába vette a rengeteget, és csak este került elő, nyíljárta mókussal, sünnel vagy macskával. Zsákmányát büszkén a konyhaasztalra tette, abból kellett elkészíteni a vacsorát, mind a mai napig nem felejttem el a frissen megnyúzott sündisznókat!

Nem érezte a veszélyt, képes volt bármilyen órultságra. Furcsa, de senkinek sem jutott eszébe, hogy a neve nem jelent mást, mint meggondolatlan. Persze hogy átevezett a viharban a révész helyett a menekülő Baumgartennel, akit azért üldöztek, mert megölte a feleségével erőszakoskodó Wolfenschiesent, a császár rossbergi várnagyát!

Az altdorfi események sem pontosan úgy estek, ahogyan az emberek beszélnek. Atyánk nagyapánk, Walter Fürst előtt akart kivételesnek vélt íjásztudományával dicsekedni, akkor találta ki, hogy lelövi fejéről az almát. Mit tehettem? Igyekeztem eltökéltségét erősíteni, nem a bizonytalanságának teret adni, még magam biztattam. Közben majdnem a nadrágomba csináltam a fa tövében, fejemen az almával. Azzal vigasztaltam magam, hogy egy rossz útra tévedt nyílvesző szenvedés nélkül vet véget az életemnek. Szerencsénk volt.

A helytartó, Hermann Gessler ezen a demonstráción háborodott fel, elborzadt a produkció láttán, és atyámat mint közveszélyes bolondot a küssnachtsi vár börtönébe akarta becsukni.

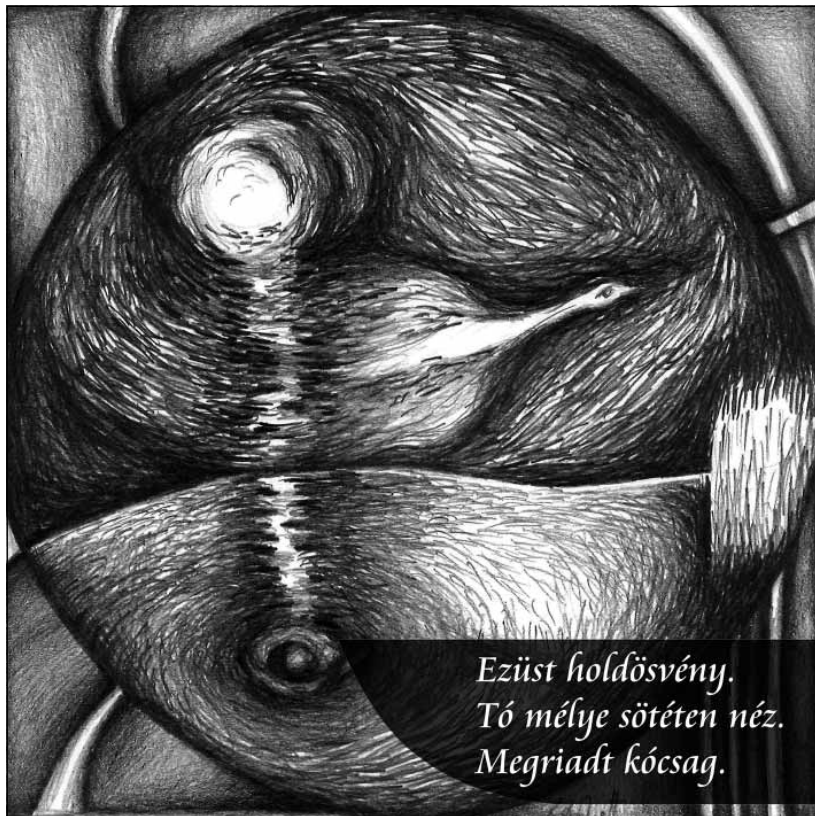
Mint ismert, sikeresen megszökött a viharos vierwaldstatteri tavon.

Többször megemlítette, hogy szarvasok nyomára bukkant a Hologasse környékén, lesből lő majd egy szép példányt. Szegény helytartó pont akkor haladt arra, amikor célba vett egy szarvastehenet, s a nyílvesző őt találta el a zsákmány helyett. Nem csoda, hogy ezek után katonák keresték szegény zavarodott atyámat, a schwyzi bíró, Ite Reding könyörgött, hogy adja fel magát neki, méltányos elbánásban lesz része, de ő csak egyszerűen Tök Alsónak nevezte a törvény emberét, és a hegyek közé menekült.

Ez magyarázza, hogy a morgarteni csatában nem a kantonok seregeiben szolgált, hanem a schwyzi törvényen kívüliek szabadcsapatában harcolt,

mivel elméletileg még mindig felelnie kellett volna korábbi tetteiért. Mi sem találkoztunk vele sűrűn, gyakran csak egy küszöbre helyezett mókus jelezte, hogy a házuknál járt. Azóta sem szeretem az apróvadakat Aztán egyszer csak elmaradoztak a zsákmányok, nem hallottunk róla jó ideje. Nem tudni, mikor és hol hagyta el ezt a világot.

Walter Stauffacher és Konrad von Luzern csendesen nézegették a kupák falán megtelepedett sörhabot. Mindketten úgy érezték, hogy jobb, ha ezt a történetet nem adják tovább. Gyönyörködtek a fedett fahídban, és közben abban bíztak, hogy Walter Tell alaposan leissza magát, és belefulladás a Reussba.

*Ezüst holdösvény.
Tó mélye sötéten néz.
Megriadt kócsag.*

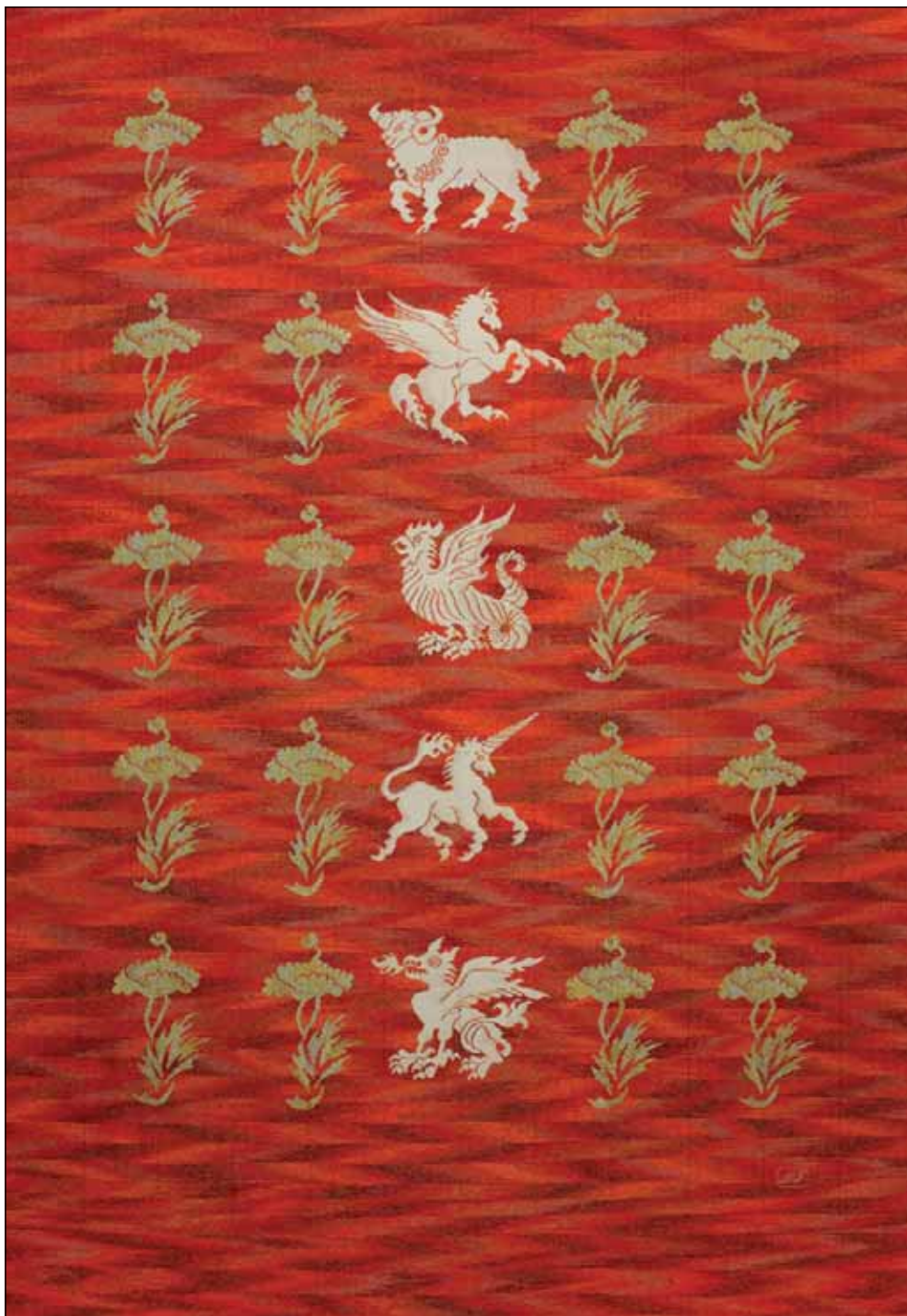

PREDESTINATIO IV. - HÁZ

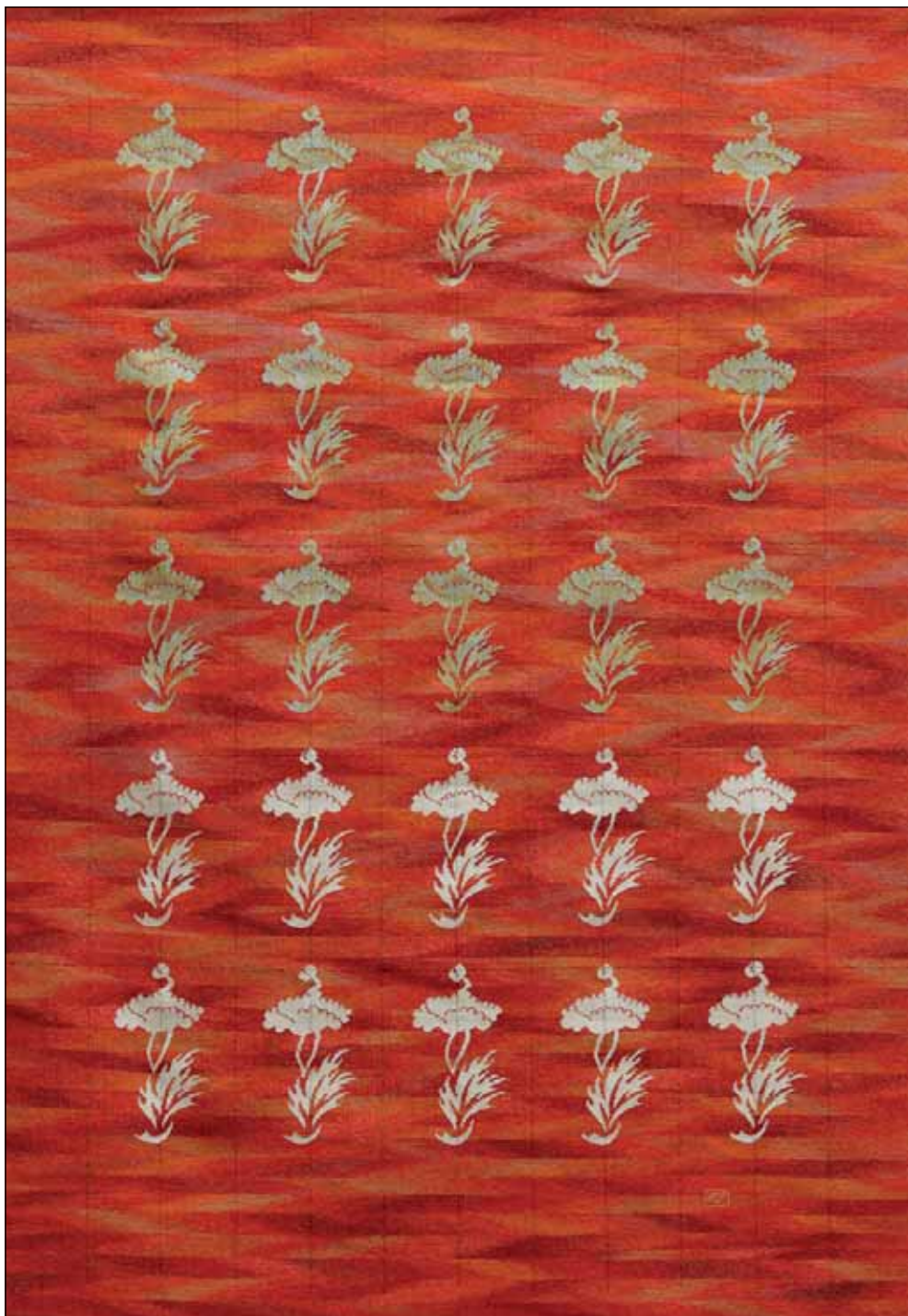
PREDESTINATIO V. - LÉLEK

PREDESTINATIO VI. – VERTIKÁLIS

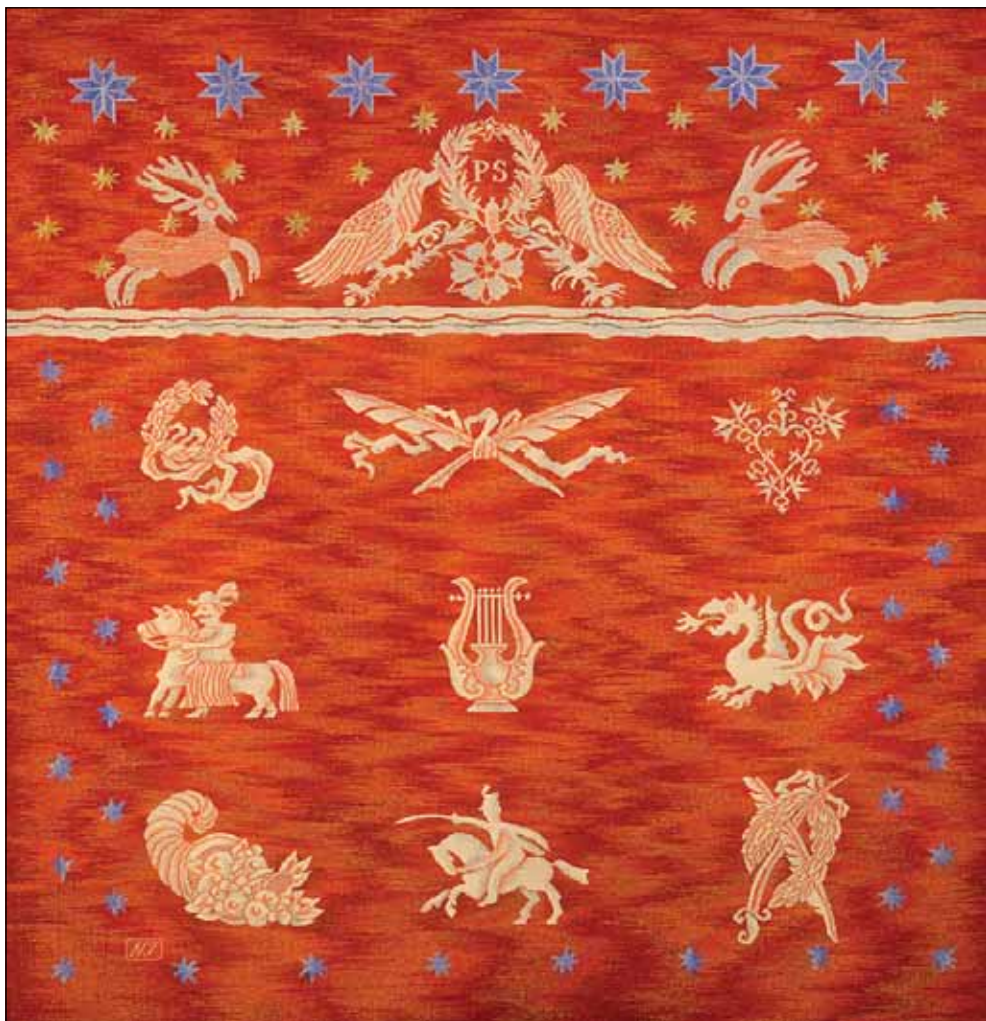
PREDESTINATIO VII. - OSZLOP

PREDESTINATIO VIII. - FAL

PREDESTINATIO IX. - ISMÉTLŐDÉS

Hosszú úton a Predestinatióig

Úgy tűnik, hogy a Művészt egyre inkább foglalkoztatja a gondolatok túlvilági léte. A lélek útjai. Az emberi minőség át- meg átváltozásai. Nagy Judit ettől kezdve egészen másként „zárkózik be” korábbi rejtőzködéséhez képest. Továbbra is, egyre inkább megbecsült művészként vesz részt műveivel egy-egy reprezentatív közös művészeti megmozdulásban vagy kiállításon, de ezek szellemisége mindenki másétól egyre jobban és egyértelműen megkülönböztethető. Miután édesapját is elveszíti, ebben a lelki folyamatban művei átalakulnak. A történelmi kultúrákban évezredek óta jelképpé szublimálódó mítoszok szimbólumait sajátos elbeszélő nyelvezetként használja, amelyek e világon túl létező, másik dimenzió szellemi valóságára nyitnak végeláthatatlan tágasságot. Más gobelinjeinek megszövése mellett, egyre inkább ez a világ foglalkoztatja, míg végül, arra az elhatározásra jut, hogy megszövi a tíz darabból álló – a tízparancsolat eszmeiségéhez kötődő –, azonos méretű, vörös, arany és fehér színekre épülő, hatalmas, *Predestinatio* című sorozatát. Az időtlenséget és a megdicsőülést mint a túlvilági lét mindenfelülemelkedő állapotát jelző háttérszínek a háttartalanságot, a végtelenséget idézik meg. Ebben a „térben” lebegnek a gondosan meghatározott számrendszer szerint elhelyezett, arany- és gyapjúszállal megszótt „figurák”, a pegazus, a griff, a sárkány, az oroszlán, a madár és az állandóan azonos pipacsvirág. A mozdulatlanak tűnő térben ritmikusan ismétlődő motívumok jelenítik meg az emberi lényeg helyét a Mindenségben. Ezeknek a szimbólumoknak a jelentéseit „összeolvasva” mindig és mindig újabb összefüggéseket fedezhetünk fel. Így fogalmazza meg a Művész a ritmusokkal az örök ismétlődést, a körforgást, a dolgoknak a mikro- és makrokozmoszban, egészen más dimenziókban lehetséges létét. Az egyes alkotások címei is kifejezik ezt a sajátos lélekvándorlást, amelyet Nagy Judit „bejár”.

Dvorszky Hedvig

Gaál Melinda

Valaki másé

Nézlek, és nem tetszel. Nem tetszik a cipőd, nem divatos már, rég el kellett volna égetned az összes pólóddal együtt, ami itt maradt a kilencvenes évekből, pedig már akkor sem volt menő. A zoknid: fos-zöld, lecsúszik a bokádon, ráncolódik kicsit, majd a kinyúlt gumírozás rázuhan a cipődre. Már azt sem értem, miért vesznek az emberek még mindig ilyeneket, de az univerzum ennél is nagyobb rejtélye, hogy miért árulják őket. Ülök melletted és nézlek. Kevés hajad összevissza áll, az évek mély ráncokkal büntetik az arcod, pedig még fiatal vagy. Nézlek, és nem tetszel. A vállad előreesik, hasból fogyni kellene, meg csinálni valamit a vékony lábaddal, mert minden szabályos testaránynak ellentmond.

Nézlek, és nem szeretlek. Nagyképűen fröcsögsz a sikereidről, aminek jó, ha a fele igaz, és nem hagyod, hogy bárki más megszólaljon az asztalnál. Amikor a munkádról beszélsz, elképzelem, hogy a munkatársnőid biztosan egy undorító féregnek tartanak, amikor úgy nézed végig őket, ahogy ma azt a barista csajt a kávézóban.

Nézlek, és nem szeretlek. Azt mondod, túl sokra tartom magam, egyébként is, mit csinál egy tanácsadó. Aztán azt mondod, ebben meg ebben ha fejlődnék, sokkal jobb lenne a karrierem, és végre nem taposna el senki a munkahelyen. Nézlek, és nem szeretlek. Eljátszod, hogy érdekel, amit mondok, én eljátszom, hogy elhiszem neked, és gyűlöllek amiatt, hogy tudod: mindketten hazudunk.

Nézlek, és tetszel. Tetszik, hogy olyan cipőt hordasz, amit már régóta szeretsz. Ránézek a zoknidra, és eszembe jut, vennem kellene neked egy újat, feketét, mert olyan szín kell, de nem tudom, a feleséged észrevenné-e. Ülök melletted és nézlek, a hajad nem igazítottad meg, kócos, benne van még az ujjam nyoma. Nézem a ráncaidat a homlokodon, amiket a gondok húztak oda – szeretem azt hinni, a feleséged miatt –, és a szemed körül, amiből ezer darab szalad oda, amikor meglátsz.

Nézlek, és tetszel. Törekénynek tűnik a tested, de még erősebbé tesz ez a látszat.

Nézlek, és tetszel, amikor beszélsz, mindenki rád figyel, világosabb a szoba is. Nézlek, és tetszel. Elmondod, mit gondolsz Kafkáról, én is ugyanazzal a rájongással suttogom magamban a mondatokat. Hallgatlak, és tetszel, mindenki nevet körülötted, én csak halkán, belül kuncogok, nem akarom elárulni, mennyire magaddal ragadsz, amikor az irodalomról beszélsz. Nézlek, és tetszel. Elképzelem, hogy a munkahelyen, amikor prezentálsz, az összes kollégánód csak rád figyel, és arra gondolnak, milyen jó lenne veled. Nézlek, és szeretlek. Azt mondod, erős nő vagyok, nagyon ritka az ilyen, maradjak mindig ilyen, mert erre van szüksége a világnak.

Nézlek, és szeretlek. Tudom, csak eljátszod, másképp lesz, én is tudom, benne vagyok a játékban. Nézlek, és szeretlek, pedig tudjuk mindketten, hogy ez az idő nem a jelen, annak csak az elképzelt mása.

Zeng a csend

Dalnoktárna zajos kis falu volt. Valamikor városnak számított, az öregek még emlékeztek erre, de abban már ők sem voltak biztosak, hogy ezt a tényt saját emlékeikből vagy őseik mesetöredékeiből rakták össze. Önjelölt néprajzkutatók a falu nevének eredetét számtalanszor próbálták felfejteni, de csak a tárnáig jutottak. A bánya ott volt közvetlenül a falu mellett, azonban a dalnok ragadványt – ami megágyazva a szénnek, a tárna előtt csillogott – senki sem tudta elmagyarázni.

A bánya minimum-kitermelésen üzemelt csupán, mégis, elég lüktetést adott Dalnoktárnának, hogy minden évben megteljen a bánya melletti általános iskola, a főutcán folyamatos legyen a forgalom, a kisboltokban és kocsmákban pedig állandó a jókedv és a nyüzsgés. Amíg van munka, szokta mondani Kovács Péter, addig nem panaszkodhatunk. Egész Dalnoktárna büszke volt, hogy ők aztán sohasem panaszkodnak. Voltak azért apró kellemetlenségek, amikor mindenki kieresztett a száján egy-két szitokszót, de ezt inkább múló rosszkedvnek tartották, mint panasznak.

Egy májusi délelőtt Ajna megpróbált rendet tenni a házban. A feladatok sorakoztak előtte, ahogy minden nap. Azon gondolkozott, valószínűleg már becsukott szemmel is képes lenne rá, majd erről az jutott eszébe, hogy akár meg is vakulhat, nem jelentene gondot a háztartás vezetése. Ez a gondolat egyszerre rémítette és nyugtatta meg, de csak néhány másodpercre, mert folytatnia kellett a munkát, amit szeretett volna időben befejezni. Ahogy próbált rendet tenni a házban, hirtelen felsikoltott, egy legódarabra lépett. Mindennapos volt, azonban ehhez a fájdalomhoz képtelen volt hozzászokni. Nem igaz, hogy a gyerekek soha nem tudják összeszedni. Vesszük nekik ezeket a drága játékokat, aztán ők szétdobálják a házban. Ezek nem becsülnek semmit. Mi itt dolgozunk, hogy nekik meglegyen minden, és még ezt sem tudják megcsinálni. Hát mit rontottam el? – gondolkozott el újra Ajna, ahogy múlt a zsibbadás a talpában. Körülnézett a gyerekszobában. Nem volt sok játék, de lényegesen több, mint neki annak idején. Ezt az egyet viszont megtanulta már régen, nem emlegetheti a saját gyerekeinek, mi volt akkor, mert ma minden más, az ő élete is más lett. Puffogott még kicsit magában, amíg beágyazott, megígérte magának, hogy este valami büntetést ígér be a gyerekeknek, ha holnap sem vetik be az ágyat. A következő feladat közben épp a büntetést próbálta megfogalmazni, amikor hatalmas robajt hallott, rengett az egész ház. Ajna ugyan már hozzászokott a robbantásokhoz, de ez most más volt, hirtelen nyilallt a szívébe, mint egy legókocka éle.

Otti az ebédhez készült elő. Mindent megvett a piacon. Büszkén hangoztatta mindenkinek, hogy ez a kulcs: a friss zöldség és gyümölcs. Vallásosan hitt az élelmiszerekben, kiváltképp azok után, hogy megváltoztatták az életét. Más a templomba jár, önsegítő könyveket olvas, és úgy várja a csodát, Otti viszont a diétában hitt. Nem lehetett gyerekük. Nekik, a Kovácséknak. Ezt mondták az orvosok, bár okot nem találtak. Otti viszont nem olyan asszony volt, aki egykönnyen feladja, így éjjel-nappal bújtta az internetet, Kovács Péter egy-egy hosszú műszak után már nem is látta a feleségét. Otti mindent kipróbált, amit

hallott vagy olvasott, de végül szentül hitt benne, a diéta volt az, ami segített. Le is fogytak tőle, de emellett megtörtént a csoda, terhes lett. Ennek már hét éve, azóta Petike már iskolába jár. Otti előkészült a főzéshez, feszült figyelemmel várta mindennap, hogy ebédszünetben hazasétáljon Peti. Néha egy-két barátja is csatlakozott, olyankor mindig feszült lett Otti, mert kínos pontossággal számította ki az adagokat, és a hirtelen ebédvendégek felborították a gondos terveit. De nemcsak ez volt Otti baja. Ő csak Petit szerette. Más gyerekek idegesítették, ha tehetné, iskolába sem járatta volna, mert Peti tökéletességén a többi durva gyerek csak rontani tud. Ezt ugyan a férjének sohasem merté elmondani, félt, hogy Kovács Péter felkapná a vizet. Petike szerencsére nem hasonlított az apjára, most épp erre gondolt mosollyal a száján az edények vízpárájában Otti. Ekkor hirtelen hatalmas robajt hallott, megremegtek és bizarr koncertet adtak a tűzhelyen a fedők, Otti hallani vélte a zöldségek sóhaját is.

Júlia egykedvűen pakolta az árut a polcra. Nem szeretett dolgozni, de kénytelen volt, egyedül kellett eltartania a családot. Bán Józsi, a tulajdonos, szokásához híven nem csinált semmit, állt Júlia felett és magyarázott. Jobb napokon Júlia csodálatos módon meg sem hallotta az öreg fecsegését, ma viszont pontosan értett minden szót abból, amit Józsi hozzá intézett. Nem szerette Józsit. Valójában senki sem szerette Józsit, idegen volt, tíz éve költözött Dalnoktárnára, sok pénzzel, boltot nyitott, így senkinek sem volt ellenvetése. Azt viszont mindenki érezte, hogy Józsi más volt, Júlia pedig állandóan tapasztalta: Józsi panaszkodott. Ma épp a gyerekek voltak soron. Hogy ezek iskola után csak úgy bejönnek ide a boltba. Szaladgálnak a sorok között, aztán nem vesznek semmit. Ha mégis, akkor egy rágógumit. És a jó ég tudja, mit lopnak el! Az apró árut lehetetlen nyomon követni. Júlia, magának is vannak gyerekei, remélem, jobban neveli őket. Ekkor bekapcsolódott Suhajdáné, aki már fél órája válogatott a konzervek között: Bizony ám, ezek a mai gyerekek. Neveletlenek! Állandóan rohángálnak, bár ne lenne a házam olyan közel az iskolához! De az öreg, az ilyen zsupori volt, csak a legolcsóbb telek, az volt jó neki, pedig volt ám pénze! Júlia most a saját gyerekeire gondolt, arra, hogy mennyire szereti a gyerekek zaját, milyen jó lenne most azt hallgatni Józsi és Suhajdáné káromgása helyett. Megpróbálta elképzelni, mit csinálhatnak az iskolában. Az órájára nézett, nagyszünet van, biztosan kint játszanak az udvaron, majd kedvesen rámosolygott a gabonapelyhes dobozokra. Ekkor hirtelen robaj támadt, táncoltak a konzervek a polcokon, Júlia ujjaiába ismeretlen fájdalom kapott.

Ajna másnap állt a gyerekszoba ajtajában. Minden pontosan ott volt, ahol tegnap hagyta, az ágy tökéletesen bevetve. Körülnézett, sehol egy legódarab, sehol egy gyurma. Ismeretlen rend feszült a tárgyak között.

Ma nem volt piac. Otti nyitogatta a hűtőt, bement a spájzba, majd kijött onnan. Fogalma sem volt, mit főzzön, azt pedig végképp nem tudta, hogy kinek.

Józsi ma nem beszélt. Júlia sokszor elképzelte, milyen lenne, ha egy nap Józsi elhallgatna, most mégis furcsa volt. A dobozok, konzervek halkan surrogtak a keze alatt, az ajtó szinte némán engedte be és ki a vásárlókat.

Dalnoktárnán csak a csend zeng, amióta a bánya fala nagyszünetben ráomlott az iskolaudvarra.

Légrádi Gergely

Sorok között

Belépett a könyvesboltba. Nem vett kosarat, nem köszönt. Mint aki pontosan tudja, mit akar, a világirodalom plafonig érő polcai elé lépett, az M betűhöz. Ez volt legközelebb a radiátorhoz. A kasszánál ülő nő megvetéssel nézett utána, majd intett az újdonságoknál álldogáló kollégájának, hogy tartsa szemmel. Az eladó, teljesítve a kérést, közelebb lépett a pufókkabátos, középkorú nőhöz, épp annyira, hogy oldalvást rálásson, mit csinál. A nő a *Varázshegyet* nézte. Valójában nem is nézte; magához ölelte. Lehunyta a szemét, és élvezte, ahogy az elgémberedett lábujjai megérezték a meleg első hullámain. Az eladó minden idegszálával leste, hogy a pufókkabátos nő mikor süllyeszti el a könyvet. A nő azonban néhány perc múlva visszarakta Thomas Mannt, majd balra tett néhány lépést, egészen a K betűig. Ott felnyúlt, és lassan végigsimított *A lét elviselhetetlen könnyűségén*. Talán el is mosolyodott. Aztán hátrafordult az őt bámuló eladó felé. Megvan maguknak *A Mester és Margarita*? Az eladó meglepettségében csak bólintani tudott. Akkor adjá ide, szólta halkán, és visszalépett a radiátor mellé. Háttal állt a melegnek, és a tornyokba állított könyvkupacokon járatta a tekintetét, amíg meg nem látta a székeket, a sarokban. Tessék, itt van, amit kért, állt meg két lépés távolságra az eladó. Köszönöm, mondta, azzal elvette a könyvet, és a székek felé indult. Ott leült, letette az asztalra a Bulgakovot, és rátette érdes kezét. Hátradőlt, és talán el is aludt néhány percre, kezét a könyvön tartva. A kasszás nő

újra a kollégája felé fordult, és széles mozdulatokkal tette egyértelművé, hogy csináljon már valamit. A radiátor előtt ragadt eladó széttárta a karját, mondván, azt én is tudom, hogy tenni kellene valamit, de miért én? A kasszás nő a blúzára tűzött névtáblájára bökött, amin az állt, hogy Margit, boltvezető. Hát ezért, nézett fel szúrós szemmel. Most már értem, morgott magában az eladó, és elindult az alvó pufókkabátos felé. Mire odaért, a Bulgakov már egyedül volt az asztalnál. A pufókkabátos nő az *Esti Kornélt* tartotta a kezében, és a magyar irodalom fala előtt állt, mozdulatlanul. Nem lapozott bele. Magához szorította, majd Kosztolányinál egy könyvnyi rést hagyva a Karinthykra helyezte a kötetet, fektetve. A kasszás nő már két kézzel integetett az eladónak, aki egyre idegesebben vette tudomásul, hogy a pufókkabátos nő kiismerhetetlen irányváltásokkal mozog tovább. Most éppen a versekhez, hóna alatt az *Utas és holdvilággal*. Máiig sem tudni pontosan, Szerb Antal hova került, Pilinszky mit kérdezett József Attilától, és Fifi naplójának melyik részébe olvasott Radnóti.

Kilépett a hidegbe. Néhány lépést tett balra, majd leült a könyvesbolt kirakata elé. Még érezte a meleget, a többiek társaságát. Köré gyűltek a madarak. A kasszás nő szellőztetett, az eladó rámolt, majd kezet mosott. Így nem láthatták, ahogy a madarak figyelmesen végighallgatják a pufókkabátos nőt, csipegetnek még az eljük szórt morzsákból, aztán mindannyian útnak indulnak.

Puzzle-darabok

I.

András tizenhárom éves volt. Átlagos kamasz, átlagos családban.

II.

Gyere, kisunokám, beszédem van veled. Gyere, még közelebb, ez most csak ránk tartozik. Emlékszel még, nagyapád hányszor mesélte el apád és Gitta nénéd születésének történetét? Ugye, milyen sokszor! És milyen büszkén... Már több mint egy éve temettük el. Azóta nem hallhattad ezt a történetet. Tudod, Andris, az nem pontosan úgy volt, ahogy a nagyapád mesélte. Pontosabban, a nagyapád úgy mesélte, ahogy azt ő tudta. Ő pedig úgy tudta, ahogy megismerte, tőlem. Vigyáztam nagyapádra. Nem mondtam el neki az igazságot. Éreztem, nem tudná feldolgozni. Most megkérdezheted, mindezt miért mondom el neked. Azért, Andris, mert te vagy az egyetlen a családban, aki vigyázni tud erre a titokra. És valakinek tovább kell őriznie. Ha már az édesapádnak és a nagynénédnek nem mondhattam el, viszont van végre valaki, aki nem csupán vigyázni tud rá, de túl is éli, ha megtudja, akkor eljött az idő.

III.

– Andris, a többiek hol vannak?

- Elmentek, apa.
- Hova?
- Azt hiszem, a piacra.
- Akkor gyere, ülünk ki a teraszra.
- Miért?
- Dumáljunk egyet. Mit kérsz inni?
- Ice tea jó lenne. És jeget is kérek

bele!

- Hozom!
- Köszönöm. Addig én az árnyékba teszem a székeket.

– Itt is vagyok. Tessék.

– Kösz.

– Szóval, rég nem dumáltunk.

– Ja.

– Pedig mennyit lógtunk együtt, korábban. Igaz?

– Igen.

– Mondjuk jó is volt. Emlékszel, amikor kötözködött veled a tanár, és én beszóltam neki?

– Az tényleg durva volt!

– Nem kicsit. De most váltsunk komolyra. Már rég el akartam mesélni neked valamit. Családi sztori. Gondoltam, most már itt az idő, hogy megtudd. És azt szeretném, hogy tőlem tudd meg, ne mástól.

– Kiről van szó?

– Rólam meg a nagynénédről.

– És?

– Tudod, hogy Gitta milyen bolond.

– Na, azt tudom.

– Oka van annak, hogy ilyen lett. És én tudom az okát.

IV.

Drága Andriskám!

Van nálam valami, amit nagyapád még a halála előtt nekem adott. Ismersz, milyen vagyok, állandóan kombinálok. És mindentől rettegek. A nagyapád azért bízta rám ezt a borítékot, mert azt gondolta, jobb helyen lesz nálam, mint apádnál. Én akkor fogom kibontani, amikor már lehet. Nem is nyitottam ki. Már több mint egy éve őrizgetem, de most már nem megy tovább. Úgy tűnik, nagyapád nem számolt azzal, hogy én ezt nem bírom. Nem tudom magamnál tartani. Ezt a levelet azért írom, mert azt remélem, a mellékelt boríték nálad jó helyen lesz. Csak nálad lehet jó helyen. A borítékon

az áll, hogy akkor kell kibontani, ha sem a nagyapád, sem a nagyanyád nem él már. Én erre nem vagyok képes. Nem is értem, a nagyapád miért rám bízta. A borítékot ezennel átadom neked. Ne haragudj rám, hogy nem személyesen, de tudod, milyen vagyok, csak dadogtam volna, ha mindezt szóban kellett volna elmondanom.

V.

Kisunokám, te már kamasz vagy, érteni fogod. Sokat voltunk együtt, sokat próbálkoztunk nagyapáddal, de nem estem teherbe. Jártunk orvoshoz, még javasasszonyhoz is, de nem jött a gyermekáldás. Elutaztunk, diétáztunk, imádkoztunk, de semmi. Aztán egyszer csak kiderült, a nagyapádnak nem lehet gyereke. Az orvos nekem mondta el. Megszerveztem néhány dolgot, majd pedig ahelyett, hogy beavattam volna a nagyapádat, rávettem, próbálkozzunk tovább. Néhány hét múlva mosolyogva kértem meg, költözzön külön hálószobába. Boldog volt, mert gyermeket vártam. Szinte megvadult az örömtől. Ikreket szültem, és nagycsalád lettünk. Aztán soha többet nem háltam vele. Nem akartam, hogy megtudja.

VI.

– Azt remélem, ha elmondom, Gitta miért ilyen, jobban el tudod viselni a hóbortjait. Talán egyszer meg is érted őt.

– Akkor mondd!

– Gitta miattam ilyen.

– Ezt hogy érted?

– Olyan korúak lehettünk, mint te most, amikor Gitta belém szeretett.

– Tessék?

– Ahogy mondom: szerelmes lett belém. Azt hittem, ez valamiféle gyerekkori dolog, és majd kinövi.

– És?

– És még jobban belém zúgott. Ahogy telt az idő, nem csak mindig velem akart lenni, de testileg is közeledett. Nem tudtam mit kezdeni vele. A helyzettel. Hánytam tőle, de nem akartam, hogy a szüleim megtudják, mi történik. Ezért lassan és kíméletlenül elidegenítettem magamtól. Kegyetlen voltam, míg ki nem öltem belőle a vágyat. Csak évekkel később jöttem rá, hogy ezért betegedett meg. És, mint láthatod, azóta sem gyógyult meg.

VII.

És talán még valami. Te is hallhatad, többen is engem hibáztatnak nagyapád haláláért. Azt mondják, a halálba kergettem. Persze mindannyian hozzáteszik, hogy ezt csak úgy mondják, hiszen szívinfarktus vitte el. Azt hiszem, mégis igazuk van. Állandóan szekáltam. Nem hagytam felépülni a szívműtete után. Neki meséltem el minden fájdalom, és tőle vártam feloldozást. Kíméletlen voltam vele. És kidobtam a gyógyszereit. A szívgyógyszereket. Nem akartam, hogy tovább mérgezze magát. Neki se lehetett egyszerű. Tudom én. Úgy könnyített magán, végső elkeseredésében, hogy leírta mindezt. Ez állhat abban a levélben, amelyet a boríték rejt. Tessék, a tiéd. És most, hogy elolvastad ezeket a sorokat, menekülj előlem. Ne hagyd, hogy rád öntsek mindent.

Ölel nagynénéd, Gitta

VIII.

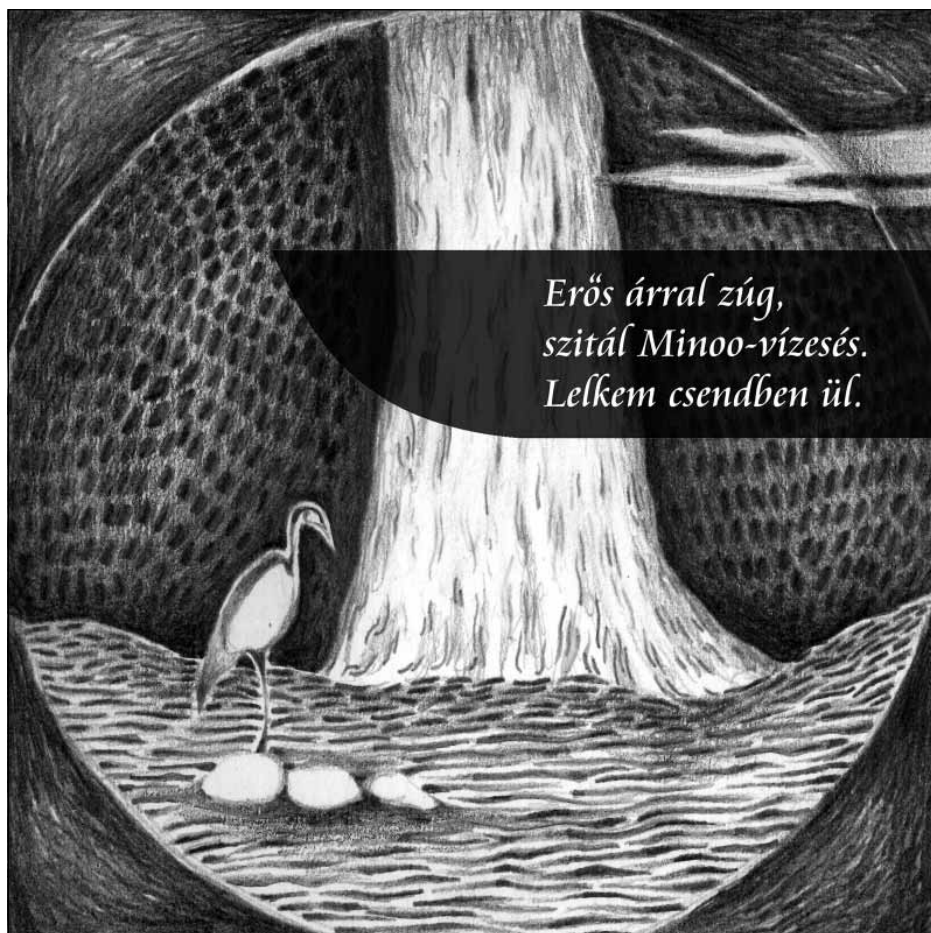
Kizárólag akkor bontható fel, ha már sem én, sem az én drága feleségem nem él már. Gyermekeim részére. András kihúzta a borítékból a lapot. Drága gyermekeim, Gitta és Péter! Bizonyára még emlékeztek rá, milyen nagy boldogsággal meséltem

el fogantatásokat történetét. Az unokáknak, egy-egy nagyobb családi ebéden, vagy éppen karácsonykor. Szerettem ezt a történetet. Ezt a csodát. Szerettem, és szerettem volna hinni benne. Valójában minden egyes alkalommal magamat győzködtem, hogy igen, ez így volt, és nem lehetett másképp. Pontosan úgy történt, ahogy az én drága feleségem elmesélte nekem. Nekem, az állítólag meddő férfinak. Bárhogy is van, ti az én édes gyermekeim vagytok. Nemcsak így neveltelek fel benneteket, de így is érzek. És bocsássatok meg nekem, de szükségem volt valakire,

aki oldani tudta a külön hálószoba magányját. Igyekeztem mindenkor diszkrét maradni. Amennyire tudom, sikerült. Most viszont eljött az idő, hogy megtudjátok, hárman vagytok testvérek. Az más lapra tartozik, ez miképpen volt lehetséges. Az egyszerűség kedvéért nevezzük csodának. Ő tud rólatok, ismer titeket. A levél alján találjátok meg az elérhetőségét. Már várja a jelentkezéseket.

IX.

András egy darabig nem vett tudomást a történetekről. Néhány évvel később depressziós lett, aztán író.

Erős árral zúg,
szitál Minoo-vízesés.
Lelkém csendben ül.

Egyetlen mondatba sűrítető felismerés*

– Az utolsó levélinterjú –

Szabó Magdát 90. születésnapjának közeledtével lelkes olvasói, a sajtó, a kulturális intézmények munkatársai – szeretetük és megbecsülésük jeléül – személyesen szeretnék volna üdvözölni. Színdarabja bemutatóira, olvasótalálkozókra, avatókra invitálták. Ereje fogytán volt, de hite és munkabírása arra sarkallta, hogy eleget tegyen minden felkérésnek. Egy hozzá látogató újságíróval folytatott beszélgetéssel kezdünk,² majd azzal az interjúval folytatjuk, amelyet Thomas Marco Blatt norvég költő és folyóirat-szerkesztővel közösen állítottunk össze. Azt terveztük, hogy Norvégiából egy megbeszél időpontban Budapestre utazunk az íróval való személyes beszélgetésre. Végül arra kaptunk lehetőséget, hogy a kérdéseinket s a válaszokat mail-levelezéssel bonyolítsuk.

Kovács katáng Ferenc: *Norvégiában nem elterjedt a polgári regény. Az Ön főhősei többnyire polgári háttérrel rendelkező személyek. Miért?*

Szabó Magda: Ez nem fedí a valóságot, hiszen nemcsak regényeket írok, hanem drámákat, esszéket, tanulmányokat, útleírásokat, rádiójátékokat is, amelyek teljesen más közegből merítik mondanivalójukat. A regényeim egy része csak annyiban polgári, amennyiben a családi háttér, neveltetésem, iskoláim ebből a közegből valók, így az elsődleges élményeim is innen táplálkoznak. Minden regényemben különböző korosztályokba tartozó hősökkel dolgozom, mert eleget tapasztaltam, hogy egyazon tény más értékelést és megvilágítást kap aszerint, ki az, aki reagál rá, miféle emléktartalom és hány évtized visszatekintési lehetősége birtokában.

– *Írócsaládból származik, mindig is író akart lenni? Mikor kezdett írni?*

– Valóban, anyám meséi, apám novellái akár kiadhatók is lennének, a mi családunkban mindenki író volt a maga módján. Mind a ketten minden este meséltek nekem, csak úgy a fejükből. Én azt hittem, hogy a mesekönyvek teljesen feleslegesek. Mire valók? Esténként mindenkinek az apja, anyja odaül az ágya szélére, és mesél. Teljesen természetes volt, hogy én magam is eszméléssel egy időben már verset, rímet faragtam, mesét írtam. Nem akartam én író lenni, pedagógusnak készültem, a latintanári pályától nem tudott eltéríteni

* A NORDAHL & EFTF. norvég irodalmi folyóirat felkérésére készített interjú rövidített változata az író halálát követő héten Thomas Marco Blatt norvég költő átiratában jelent meg az oslói Morgenbladet című hetilapban. A teljes szöveg az *Ungarsk samtidslitteratur* című antológiában (Jung Forlag, 2008) olvasható Ingvild Holvik fordításában.

² „Hogyan bírja még ma is erővel a rengeteg interjút, közönségtalálkozót, dedikálást? – Isten vagy ad erőt, vagy nem. Mindig nagyon örülök, ha meglátogatnak, kérdeznek, és nagyon örülök, ha tudok rá válaszolni. Mindenkiel úgy beszélek, mintha az ismerősöm volna. Soha nem mondtam senkinek azt, hogy ne zavarjon.”

még apám se, aki színésznőnek szánt. 10-12 éves koromban fedezte fel képességeimet Szondy tanár úr, aki kegyetlen módon próbált belőlem íróvá faragni, kijavította zsenyéimet, olyan látásmódra tanított meg, amiért máig hálás vagyok neki. Az én szüleim esetében egy vidéki városban majdhogynem abnormalis jelenség volt az írói munka. Hogy egy városi tanácsos novellákat írjon, az csaknem azonos volt az elmebajjal. Egy városi tanácsos menjen közgyűlésre, és ne járkáljon a színház körül, és ne próbáljon verseket írni hetvenéves korában arról, hogy öregszik, és milyen, ahogy a ragyogó fiatal fodrászlány levágja a fürtjeit, ő meg hogyan érzékeli ezekkel a hulló fürtökkel az elmúlt és végképpen lezáródó időt. Amikor Szondy tanár úr, az a nevelőm, aki észrevette, hogy talán az átlagosnál nagyobb készséggel írom a magam gyerekes munkáit, elkezdett szabályos tréning alá venni, szóval amikor elindultam ezen a pályának még nem is nevezhető úton, olyan volt a gazdasági és társadalmi helyzet, hogy eszembe se jutott, hogy én a tanár úr által észrevett képességeimet komolyan vegyem, és azt mondjam: kérem, én író leszek. A Szabó-házban volt, hogy nem volt mit enni, de volt Encyclopedia Britannica, és én latinul beszéltem hároméves koromban.

– *Tudomásunk szerint kezdetben verseket írt. Később regényeket, majd színdarabokat. Mesélne nekünk a különböző műfajok közötti kalandozásairól? Természetes, hogy a verselést a regényírás kövesse? Szereti váltogatni a különböző műfajokat? Miért?*

– Először is, én gyerekkoromtól kezdve mindenfélét írtam, nemcsak verset. Egyszer rájöttem, hogy színésznő leszek, másszor színdarabot írtam, megint másszor meséket, aztán nagyon sok verset írtam középiskolás koromban. Kezdetben valóban verseket írtam, a hallgatás éveiben azonban mondanivalómat már nem ebben a formában, hanem prózában tudtam kifejezni. Anyám halála után pedig már egyáltalán nem írtam verset. Kritikusaim szerint a prózában is megmaradtam lírikusnak. Hogy miért hagytam abba a versírást? Csupa keserű dolgról lehetett csak verset írni akkoriban, én is ezt próbáltam csinálni. De nekem elegendő lett egy idő után abból, hogy a versekben mindenki azt írja meg, hogy neki milyen rossz. Ezt nem így kellene, gondoltam. Aztán Piroska nagynéném temetésén ért valami, '53-ban. Mindenki mindennel foglalkozott, csak az elhunyttal nem foglalkozott senki. Ez nekem nagyon rosszulest, mert nagyon szerettem Piroskát. Ez a temetés volt írói életemnek a legfontosabb pontja. Gondoltam, ezt meg kellene írni. Megírni, de nem versben. Hogy miképp jutottam el a harmadik műfajhoz, miután a lírikusból epikus, s most a regények mellett színdarabokat és rádiódramákat is írok? Egész életemben izgatott a dráma, gyerekkoromban iskolatársaimból miniatűr színtársulatot szerveztem, darabot írtam, de írtam én iskolai ünnepélyre is épp elég színdarabot, tanár koromban. A színház világa mindig is izgatott, valami felemelő érzés, ahogy a színészek játékkal hozzá tudják adni a megírt szerephez azt a többletet, amit esténként megformálnak a színpadon.

– *Mi sarkallja Önt az írásra?*

– Ha nem akartál író lenni, akkor nagyon könnyű erre a válasz. Azt kérdezed a Jóistentől, miért teszed ezt, nekem sokkal jobb volt, mikor tanár voltam, tudtam, mikor vagyok szabad, most meg sosem tudom, mert nem tudom kiszámítani a döntéseidet. Olyan fáradt vagyok, majd felfordulok, de Uram, te akartad,

biztos adsz hozzá erőt is. Nehéz írói életem volt, kormányoktól függött, egyetlen isteni kegyelem volt velem, hogy hamar megismert külföld és Hermann Hesse. Hiszek abban, hogy minden alkotónak minden alkotásával előbbre kell vinni a világot. Ehhez a felismeréshez nem kellett a felnőtté válás értelme, nem hiszem, hogy lett volna életemnek bármikor is olyan korszaka, mikor nem láttam volna világosan az írástudó felelősségét. Mindennel, amit írtam, írok, írni fogok, segíteni akarok abban, hogy tisztább, szebb, becsületesebb legyen az élet. Ezt néha úgy fogalmazom meg, hogy: „így tégy és ilyen légy”, néha megfordítva: „ne így tégy, ne ilyen légy”. Bárhogy fogalmazom, ugyanazt üzenem az olvasóknak: „Vigyázz a világra!” Nem hiszek abban, hogy az irodalom játék. Az életet akarom megírni, olyannak, amilyen.

– *Mi az ismérve a jó regényhősnek?*

– Semmi szín alatt nem az, hogy pozitív vagy negatív figurát formál meg a regényben. Az én világomba beletartoznak az ősök és a halottak, akik szerettek, és akiket szerettem. Sosem ábrázoltam csak jó és kellemes embereket, nincs sterilen jó világ. Ártatlanokkal és bűnösökkel, az igaz út ismerőivel és tévelygőkkel is együtt kell élnünk, biztos, hogy valahol nekik is megvan a maguk által megmagyarázható pici igazuk, s ha azt megfejtjük, könnyebben megértjük őket.

– *Väinö Linna finn író mindennap három oldalt ír. Mi az Ön módszere? Milyen rendszerességgel, hány oldalt ír naponta, milyen napszakban, írógéppel, kézzel, számítógépen?*

– Minden regényírásom azzal kezdődik, hogy egy frappáns, egyetlen mondatba sűrítendő felismerés kezd izgatni. A probléma mindinkább közeledik hozzám. Aztán csak nézek magam elé, kávét iszom, beszélgetek vagy a virágaimat locsolom, és közben gondolkodom. Írásaimat többnyire egy évig is komponálom magamban. Csak akkor ülök az írógéphez, amikor a fejemben az utolsó mondattal is elkészültem. Amikor írok, akkor már csak szerkesztek. Én szigorú terv szerint dolgozom, kezdettől otthon vagyok hőseim házában, tudom a regényem utolsó mondatát is; ha közben, mielőtt elkészültem, beszélnek róla – az olyan lenne, mint amikor valaki kiengedi a kávéfőzősnél a gőzt. Ha elmesélném, amit meg kell írnom, megfosztanám a munkafolyamatot a feszültségtől. Még a kiadónak is álszinopszisokat írok: mielőtt regénybe fogok, kitalálok a nyilvánosság számára valami hasonlót.

– *Mi az irodalom és a vallás kapcsolata?*

– Valahol az igazi irodalomnak is az a feladata, mint a vallásnak, kijelölni a végső erkölcsi célt, felszabadítani a kegyelem motiváló erejét. A szeretet, a morális iránymutatás. Énhozzám az Isten különlegesen irgalmas volt, mert életemet olyan emberek társaságában indította el, akiktől mérhetetlen mennyiségű spirituális adományt kaptam. Hívó ember vagyok, úgy gondolom, az ítélet joga nem az enyém, hanem Istené. Megköszönöm Istennek, hogy a mögöttem maradt írásokból ma egyetlen mondatot sem kell kivennem vagy megtagadnom. Sok mindenben hiszek, az emberben is, amelyik irtózatossá tesz és irtózatossá tesz jó, mint minden az életben.

– *Milyen volt írónak lenni a szocializmusban?*

– Engem korán megismert külföld, ez volt az én nagy szerencsém. 1958-ban rehabilitáltak, megkaptam a József Attila-díjat, majd újabb 20 évnek kellett

eltelnie, amikor hivatalosan is tudomásul vették, hogy ez a Szabó mondja a magáét, nem ismer megalkuvást. Ekkor kaptam meg a Kossuth-díjat. Szerintem az egész Újhold írhatott, azazhogy megjelenhetett volna éjjel-nappal az ötvenes években, hogyha megírjuk azt, amit a párt akart. Révai 1949-ben a reggel nekem megszavazott Baumgarten-díjat délben visszavette. Az ötvenes években, mikor az asztalfióknak írtunk, egymásnál is rejtegettük a kéziratokat, mert számoltunk a házkutatással. Ezeket a rejtett kéziratokat eljuttattuk Mirza von Schüching német bárónőhöz, aki azt mondta, ha kockáztatom a nyakamat, ő összehozna valakivel, a könyvet ki kell csempészni nyugatra, mert ott azt hiszik, hogy itt más, mint az új hidak építése és a munkások és parasztok felemelkedésének ábrázolása, nincs is. Ő tudja, hogy van egy rejtett irodalom Magyarországon. Nos, a kéziratok eljutottak Hermann Hesséhez. '56 után már nem tűnt teljesen reménytelennek az itthoni kiadás sem. A hatvanas években szépen ketté lehetett választani a szakmai kritikát a politikai-ideológiai kritikától. Itthon támadtak sokat, viszont utazhattam, mert hívtak mindenfelé. Nem lehetett állandóan azt mondani, hogy beteg vagyok. Kénytelenek voltak kiengedni, és ezzel azt is mutatták, hogy ők mennyire nyitottak. Én nem indultam sem itthoni, sem külföldi példák után. Írtam, amit magam alakítottam és diktáltam magamnak, és ezentúl is magam haladok az utamon, ha szidnak, ha dicsérnek, nyilván holtomig. Az ember nem állhat és nem nézheti a történelmet, mint egy objektumot, hiszen részese, benne van. Ha az ország szenved, akkor az író is vele szenved, hogyha az ország szül, akkor vele végzi ezeket a görcsös mozgásokat is.

– *Mi jellemzi a második világháború utáni kortárs magyar irodalmat?*

– Művészeti területen nem érzem, hogy harcba kellene szállnom a modernség, közelebből a modern széppróza érdekében. Azok a könyvek, amelyek sem mondanivalójukban, sem felépítésükben nem fejezik ki a kort, nem tudnak vele lépést tartani, nem várják meg az idő madáchi homokját, mindjárt porosan születnek, s maradnak és hatnak azok, amelyek ábrázolásában a regény – messze elvetve naturalista kellékeit – nem más már, mint az emberi agy tudatmezeje. Egyet érdeklődve várok: mikor szűnik meg a szívós harc annak érdekében, hogy úgy tüntessük fel irodalmunkat, mintha az a tizenkilencedik század elején keletkezett volna; világirodalmi mértékkel mérhető irodalmunk van, inkább büszkélkednénk vele, ahelyett hogy arisztokratikusan kevesek élvezetének hagyjuk izgalmas nemzeti kincseinket. Tudatosítanunk kell az iskolai oktatásban azt, ami nélkül egyetlen modern mű nem érthető igazában: az irodalmi kontinuitást. Amennyire a kortárs irodalmat ismerem, szerintem az utókor reális mértékegységek szerint tudja majd rekonstruálni életünket, napjainkat.

– *A második világháború élményei gyakran beépülnek a regényeibe. A múlt jelenné válik. Úgy tűnik, hogy főhőseit gyakran ütközteti saját, korábbi énükkel.*

– A való életben is így van ez. Gyakran szembesülünk régi énünkkel, sokszor vitatkozunk, elemezzük saját magunkat, a korábbi cselekedeteinket vétőzőnánk meg, ha lenne rá hatalmunk.

– *Mit gondol, a regény pszichológizáló aspektusa fontosabb, mint az elbeszélői/történetmesélői?*

– Fontos mind a kettő, de hogy az adott körülmények között, történelmi közegben, mivé válik az ember, nagyban függ a saját személyisége jegyeitől, mit

enged át magán az adott korból, hogy képes megbirkózni a makacs tényekkel, hogy tud úrrá lenni a meglévő kereteken. Engem valóban az eseményeknek a regényalakokra való közvetlen és közvetett hatása érdekel. Az öregkor tanulsága szerint csupán néhány hely, időpont és epizód számít egy emberéletben, minden más csak kitöltötte a törekeny létet. Szívesen kalandozom a regényalakok tudatalatti érzelmeiben, olyan szellemi mechanizmusok járulnak hozzá ugyanis cselekedeteikhez, amikhez valóban a pszichologizáló aspektus léte fontos.

– *Milyen a viszonya más művészeti ágakhoz?*

– A festészetet, a zenét szeretem, még ha nem is értem minden mélységében. A színház, az én egyik szerelmem, tele van, szinte nélkülözhetetlen módon, a más művészeti alkotások folyamatos jelenlétével, csak ezek együttese adhatja ugyanis az összhatást.

– *Az ajtó c. regényében görög utalások találhatók, a Mózes egy, huszonkettőben Ábrahám és Mózes a Bibliából. Mit jelent Önnek az írásaiban a misztikum és a mitológia?*

– Ne felejtsek, én latin szakos tanár is vagyok, no meg tanultam görögül is. Gyerekkoromban apámmal való beszélgetésünk állandó szereplői a mitológia világából ismert alakok. Hiszek a szenvedély létjogosultságában, művészi ábrázolásának jogosultságában is (ebben egyébként a görögök is hittek, sikerült megfogalmazniuk valamit a világirodalom számára), s bármilyen szívesen vonják is kétségbe, abban is, hogy bizonyos emberek bizonyos érzései évtizedekig, esetleg holtukig, sőt azon túl is megőrzik intenzitásukat.

– *Van irodalmi példaképe?*

– Gyerekkoromban tíz évvel idősebb bátyám könyveit olvastam, May Károlyt, Defoe-t, Jack Londont. Olyan indiánszakértő lettem, hogy tanár koromban mindig szót érttettem fékezhetetlennek kikiáltott osztályommal. Nagyon szerettem a *Micimackó*t és Kipling műveit. Hamar elolvastam minden Grimm-, Hauff- és Benedek Elek-mesét. Később pedig, amikor tréningre fogott tanárom, aki írónak nevelt, elbúcsúztam az ifjúsági művektől. Következtek a felnőtt klasszikusok. Arany János az a költő, akit nemcsak gyerekkoromban, de felnőttként is zseniálisnak tartok. Kaptam apámtól egy utolsó ajándékot. Azt mondta, könnyen tanulsz verseket, adok neked egy névjegyet. A te névjegyed úgy fogják hívni, hogy Petőfi Sándor. Itt van a *Szeptember végén* németül, olaszul, angolul, franciául, tessék megtanulni. Te nem vagy senki, és nem te döntöd el, hogy vagy-e valaki. Petőfi igazolta magát, Petőfi a világörökség kincse. Többet nem tehetsz az emberekért, mint hogy ezt a verset adod nekik.

– *Milyen a viszonya az irodalmon belül a tragédiához és a humorhoz?*

– Szeretem a szenvedélyeket, a közönnnyel nem tudok mit kezdeni. A mérleg mind a két irányban kibillenhet. Mindegyik érzésnek megvan a maga helye és szerepe nemcsak az irodalomban, de a mindennapi életben is.

– *Hogyan válik valaki jó íróvá?*

– Munka közben ugyanazt érzem, amit a jó úszó a tengerben, hogy haladok, és sikerül a szirteket, zátonyokat elkerülni. Ez nem jelenti azt, hogy ne lennék a veszély tudatában, de ez a biztonságérzet hozzátartozik az írói munka öröméhez. A történelem sajátos röppályára reptetett, buktatókkal, kitérőkkel, kudarcokkal és megvalósulásukkal. Bár kormányozni nem kormányzom

a dolgokat, emberi példával, lelkiismeretem szerint, mégiscsak formálom valamennyire. Én úgy lettem író, hogy nem is akartam az lenni, tehát nyilván egész életemben az voltam, és egyszer csak ezt valaki kimondta. Minden írónak megrajzolható művészi profilja van, maga teremtette világa, saját stílusa, jellegzetes szavai. Mikor egyetemre jártam, fel kellett tudnom ismerni a letakart nevű szerző kiragadott mondatai alapján, ki írhatta ezt a szöveget. A jó író jó író, a rossz író meg rossz író. Egyet biztosan tudok, ha a halálos ellenségem, akit úgy utálok, hogy ha ránézek, akkor rossz napom van, de ha jót ír, akkor azt mondom, amit letett az asztalra, az zseniális, és köszönöm neki a magyar irodalom nevében.

– *Mi az irodalom feladata?*

– Az író panaszkodik, félreveri a harangot, sikolt, átkozódik, fél lábon táncol vagy gőgicsél alkata és reakciója, témája és mondanivalója szerint, közli, amit észrevett a világból, olykor, ha oka van rá, még örül is. Még a legösztönösebben dolgozó író is tudja, hogy önmagán és a jelenkoron kívül mindennel, amit valaha alkotott, az utókornak el kell számolnia. Aki szeret olvasni, és akinek a könyv a társa, annak mindig van barátja. Akkor is, ha egymaga van a szobában. Kinyílik a világ. Ez egy olyanfajta élmény, ami ismételhető, az írók akár évszázadok után is társul szegődnek valakihez, osztoznak magányában, útmutatást adnak, vigaszt jelentenek.

Utóiratként álljon itt a bevezetőben már említett beszélgetés zárómondata. Ezzel emlékezzünk az idén 100 éve született Kossuth- és Femina-díjas Szabó Magdára:

„Mint minden kálvinista ember, tudom, hogy ami jó, el is múlik egyszer. Nem szeretném, hogy elmúljon, pedig el fog múlni, egészen biztos. Nem maradok mindig itt.”

Oslo, 2017, Kovács katáng Ferenc

Sziklavári Károly

Háry János kalandozásai Garaytól Kodályig

– Daljáték és szent tűz –

Új fejezet nyílt a magyar zeneszerzés történetében az 1920-as évtizeddel. A nemzettragédiák kiváltotta sokk lelki és szellemi ellensúlyaként régi-új alkotói eszmény született ekkor, amelyet sokfajta művészeti megnyilatkozás képviselt, köztük három, nevezetes kompozíció is: Dohnányi Ernő *Ünnepi nyitánya*, Bartók Béla *Táncszvitje* és Kodály Zoltán *Psalmus hungaricus*.¹ A taktusaikból kiáradó – félrehallhatatlanul korszerű – közösségi hang a nemzeti összetartozást jelképezte immár, másfél-két évtized uralkodó individualizmusa után mintegy visszatalálva ezzel a romantika elvesztett, hagyománygyökerű ideáihoz.² Mindhárom szerző a nemzet pillanatnyi sorsára, legfőképp a trianoni traumára reflektált említett művével, s Kodály *Magyar zsoltára* annak „örök mementó”-jaként szolgáltattott – sőt, szolgáltatt azóta is – „minden igaz lélek előtt igazságot [...] a magyarságnak és reménységet utódainknak”.³

A hangvételét tekintve olyannyira újszerű *Psalmus Hungaricus* vízvázalasztó – egyszersmind számos későbbi elágazás kiindulópontja – lett az életműben, hiszen Kodály alkotásainak jellegzetes műfajköre épp annak világa nyomán bővült ki a kollektív szellemű vokális kis- és nagyformák, s mintegy párhuzamosan a közösségi hangú zenekari muzsika irányában.⁴ De az alaptónust, a kifejezésmód közvetlenségét – a mondanivaló tartalmi jellegével és erejével együtt – önmagában is örökölte jó néhány azt követő, nagyszabású kompozíció. S e *Psalmus utáni* Kodály-művek lelkületét immár ugyanúgy a nemzeti fölemelkedés gondolatisága hevítette át, ahogyan a kor megannyi, honi „írástudójának” számára is ugyanez jelentette a központi kérdést akkortájt papírra vetett elmélkedéseikben: e Kodály-szerzemények apoteózis-hangja zenei eszközökkel hirdette meg a *kibontakozás, megújulás* eszméjét a tragédiák sora

¹ E három mű egyazon estén, 1923. november 19-én, a Pest, Buda és Óbuda egyesítésének félszázados jubileumán rendezett díszhangversenyen került első alkalommal a közönség elé.

² Ennek folyamatát megjelenés előtt álló tanulmányában vizsgálja behatóbban is a jelen sorok szerzője: *Individualizmustól a kollektív szellemig. Gondolatok a magyar zeneszerzés 1920-as évtizedbeli hangváltásáról*.

³ Idézetek: Ordasi Péter: „Igaz vagy, Uram!”. *Kodály Zoltán zsoltára*, Szeged. A város folyóirata, 19. évfolyam, 12. szám (2007. december), 8–11.

⁴ Mely utóbbi tényen sem a *Magyar rondó* korábbi keletkezése, sem az nem változtat lényegesen, hogy a *Marosszéki táncok* komponálásának ötlete vélhetően még közvetlenül a *Psalmus* előtti időszakra nyúlt vissza.

után.⁵ Ez sejlik föl a *Háry János* vagy a *Székelyfonó* díszletei mögül; ugyanez tekinthető a *Marosszéki* vagy a *Galántai táncok* legfontosabb művészi üzenetének, melyet a *Psalmus* megírása után a nemzet legünnepeltebb zeneköltője intézett immár *magához a nemzethez*; a sor egészen a grandiózus *Páva-varíáció*kig folytatható.

Kodály első teljes estét betöltő daljátéka, a *Háry János* három esztendővel követte a *Psalmus Hungaricust*.⁶ Ám a kollektív tónus itt helyenként már olyan összetett spektrumú *nemzeti apoteózis*-hanggá erősödött, amely ebben a formájában ismeretlennek számított még a *Psalmus* zenéjében. Daljátékának stílusrétegeivel is részint a nemzeti múltból merítve villantotta föl annak nagyszerűségét a zeneszerző, hogy az apoteózis révén a magyar fölemelkedést hirdethesse meg. De a *Háry* jövőt ígérő végkifejletében a *Psalmus* rokona is egyszersmind. Ahogyan a *Zsoltár* zárószakasza előtti nagy föllángolást követően mintegy visszacsöppenünk a szomorú jelenbe (1923 jelenébe), ugyanúgy értelmezhetjük a daljáték végső zenei eseménysorát is: előbb a „Tiszán innen, Dunán túl...” melódiájának dúrrá fényesedett, megdicsőült visszaidézésében kulminál, majd azután verbunkos-forgatagban tetőző *apoteózis-hang*, s ellentétképpen a fokozatosan elcsöndesülő melódia („inkább nézem az abonyi kettőt...”) ⁷ realitás-ízű végpontjába torkolló *halk befejezés* kettősségeként, amely legalább annyira tekint az akkori jelenre, mint Háry hajdanvolt jelenére. (Ráadásul a két mű eme végső apoteózisainak kezdete: *Psalmus*: „Az igazakat”, *Háry*: „Szegény derék, magyar nép”, zenei felépítésében is egymás rokona.)

A már a *Székelyfonó* 1924. évi ősváltozatában színpadra vitt parasztdal kollektív alaptulajdonságai mellett, eredendően közösségi szellemű volt a magyarság egykori muzsikájának az a messze földön híressé vált rétege is, amelyet ma *verbunkos* összefoglaló névvel illetünk – épp ezt a dicsőséges nemzeti hagyományt ne olvasztotta volna Kodály a cselekményében is épp e repertoár virágkorába vivő daljáték zenéjébe?⁸ Melynek végeredményeként olykor a feldolgozott parasztdal is a verbunkosmuzsika hajdani kelléktárával körítetten szólal meg (mint a hangszeres varázsfényben fürdő „Tiszán innen, Dunán túl...”). Kodály munkája így a magyar XIX–XX. század egyfajta zenei szintézise lett, végső fokon éppúgy osztársadalmi lelkületet kifejezni tudó művészi megnyilatkozás-ként, mint amilyen szerepkört – egykori, még élő és fejlődő voltában – maga a verbunkosmuzsika betöltött. S ahogy eszmeiségében a *Háry a magyar lélek*

⁵ Erre már Olsvai Imre népzene kutató rámutatott, a Magyar Kodály Zoltán Társaság 2003. évi konferenciáján, *A Galántai táncok titkos tartalma* címmel tartott előadásában.

⁶ Bemutató: Magyar Királyi Operaház, Budapest, 1926. október 16. Műfajmegjelölése akkor még Daljáték 5 kalandban, elő- és utójátékkal volt, majd az alkotók elhagytak egy kalandot az első előadások után. A mű teljes címe: *Háry János kalandozásai Nagyabonytúl a Burgváráig*, Op. 15. Szövegírói: Paulini Béla és Harsányi Zsolt.

⁷ E két, főt nevezett népi melódia szövege közvetlen formában juttatja kifejezésre a darab fő eszmei gondolatát; szerkezeti értelemben mindkettő pillér-dallamnak számít a mű folyamatában.

⁸ S ennek lényegén az sem változtat, hogy a beolvasztást különböző lépésekben végezte el a komponista.

apoteózisa⁹ – nem szűk érvényűen a magyar parasztságé¹⁰ –, ugyanúgy zenei világában sem egyszerűen és kizárólagosan a *parasztdal* színpadi apoteózisává lett a darab, hanem annál teljesebb tartalmúan *magyar zenei apoteózissá*. Magának a parasztságnak a megjelenítése már eleve a cselekményben tartalmi kettősség hordozójának bizonyul: jelentve egyrészt ténylegesen a parasztságot; szimbolizálva ugyanakkor, bizonyos helyzetekben, a nemzet egészét – mindkét esetben politikai áthallásokkal, amelyekre még visszatérünk.

Mennyiben készítették elő a műfajbeli és műfajon kívüli előzmények a darab újszerű vonásait? Garay János elbeszélő költeményére (*Az obsitos*, 1843) szinte mint a szöveggönyv kizárólagos forrására szokás utalni, holott Garay munkája, majd Paulini Béla és Harsányi Zsolt librettója között számos, részint összekötő szerepet is játszó Hány-történet látott napvilágot. Közülük Seress Imre két eposz-travesztijája, a *Hári* [sic] *János Iliásza* (1885) és *Hári János Odyszeája* [sic] (1886) már tartalmazott néhány olyan motívumot, amelyek visszaköszöttek később az 1926. évi daljátékban;¹¹ Heltai Jenő elbeszélőköltemény-füzére, *Az obsitos (Vitéz Hány János újabb és nevezetesebb cselekedetei és emlékezetes vitézi tettei*, 1903) aktualitáshordozó voltában tekinthető a Paulini–Harsányi-féle librettó fontos őséneke, mivel gondolati téren immár közvetlenül a jelent célozta meg.¹² Kevésbé lényeges oldalág a Hány-történetek sorában Földi Mihály habkönnyű ponyvája, a *Hári* [sic] *János házassága* (1921), amely csupán felszínesen érintkezik a cím által sugallt művelődési hagyománnyal. Annál fontosabb előzménye volt az Operaház színpadán diadalt aratott daljátéknak egy 1913-ban keletkezett, majd a rá következő esztendőben kinyomatott regény, amely akarva-akaratlanul sokféle motívumot fogadott magába a hazai irodalom rokon hagyományterületeiről (Rontó Páltól, János vitézen át Toldi Miklósig): a *Vitéz Hány János hőstettei*, Haugh Béla tollából.¹³ Túl azon, hogy

⁹ Ez Kodály személyes kommentárjaiból (1926 és 1926–31) és számos további, kortárs nyilatkozatból – amelyekből válogatott szemelvényeket mellékelünk a jelen írás függelékéül – egyaránt kiolvasható. (Előbbieket lásd: *Visszatekintés II–III.* kötet, sajtó alá rendezte / közreadja Bónis Ferenc, Budapest, 1982, 1989.) Földézve továbbá Szabolcsi Bence gondolatát az 1935-ös *Zenei lexikon* (szerk. Szabolcsi Bence és Tóth Aladár) Kodály-szócikkéből: művészetében „egy teljes világ képét kelti életre” a komponista, melyben minden „egyetlen nagy törekvés hordozójává és szimbólumává lesz: ez a törekvés pedig nem más, mint a magyarság nagy akarata-vágyódása a benne élő gondolat megvalósítására”. A *Hány János* a magyar élet nagy színjátéka. Értelmezéséhez lásd többek között Sándor János rendező írását: „MAGYARNAK LENNI: TUDOD MIT JELENT?” (*Gondolatok a Hány Jánosról*), in: *A Kodály évforduló hazai és nemzetközi kultúrtörténeti vonatkozásai*. Tanulmánykötet, Szeged, 2008, 19–22. Lásd továbbá Pap Gábor művelődéstörténetész összegzését: *Hány és Ruszlán – szilagymitoszi keretben*, in: Pap Gábor, *Az igazat mondd! (Művelődéstörténeti írások)*, Budapest, 2015, 289–90.

¹⁰ Ellentétben a szakirodalomban időnként fölbukkanó értelmezésekkel.

¹¹ Részletesebben lásd: *Garay János*. A bevezető tanulmányokat írta [...] Dr. Tóttós Gábor, Szekszárd, 1993, 12.

¹² Szembehelyezve a modern, deheroizált („kávéházi”) kor sekélyességét a régi idők dicsőségével (*Garay János*, 13.).

¹³ Újranyomatva: Szekszárd, 2012. Interneten: <http://mek.oszk.hu/11300/11375/11375.htm>

cselekménymozzanatai feltűnő gyakorisággal előlegezik Paulini–Harsányi szövegkönyvének bizonyos elemeit (mint a szerelmi bonyodalmak, a ló betörése, csatapillanatok stb.), összekapcsolván így olykor Petőfi *János vitézét* (sőt Bakonyi Károly – Heltai Jenő – Kacsóh Pongrác daljátékát is) a Kodály megzenésítette *Háry*-librettóval, döntő többlet mutatkozik meg a regény szellemiségében az imént felsorolt, címükben Hárit/Háryt szerepeltető előzményekhez képest. Hiszen éppúgy a magyarság hagyományos, kollektív léttulajdonságai kapnak hangsúlyt Petőfinél, Haughnál, majd Paulininél is: a nemesszívűség, hűség a hazához és a hitveshez; nem kevésbé a magyar ember és lovának összetartozása.¹⁴ Földidézve a címszereplő hazatérését Haugh könyvéből:

„Végre Magyarországra érkeztem; megdobbant a szívem, mikor az ország határát átléptem. Hiába, csak igaz az a közmondás, hogy: extra Hungariam non est vita. Mindenütt jó, de legjobb otthon. Bizony-bizony más itt a levegő, szebb a fű, zöldebbek a hegyek, szebben fütyülnek a madarak, s magyarul beszélnek az emberek.”¹⁵

Ezt a szellemiséget örökli – és örökíti tovább – Paulini librettókonceptiója, majd nyomában Kodály zeneköltői munkája is.

Az 1926 őszén rögvest a modern magyar zenés színpad egyik alapvetésévé lett *Háry János* legfontosabb elődje viszont műfaján belül, a magyar daljáték területén, Bakonyi–Heltai–Kacsóh már említett, örökbecsű alkotásában lelhető föl.¹⁶ Paulini–Harsányi librettójának legsúlyosabb és legdöntőbb pillanata a *társas hazatérés*: midőn Örzse és Háry közös elhatározással, boldogan gyalognak vissza a falujukba, tehát a magyar valóságba (így a mindenkori magyar valóságba: 1926 valóságába is), annak összes szépségét és fonákját ideértve. Egészen a *Háry* bemutatójáig Bakonyi–Heltai–Kacsóh *János vitéze* jelentette a *magyar daljátékot* a publikum számára, s az elhagyott faluba való visszatérés motívuma is e darab természetes örökségeként került át a műfajbeli utód hasonló dramaturgiai pontjára.¹⁷ Végeredményben a kollektív magyar lelkületnek ez a specifikus ábrázolásmódja – öltön bár testet Háryként vagy János vitézként¹⁸ –, mint önálló-öntörvényű irodalmi és zenei hagyomány, Garaytól kezdve, Petőfin át Bakonyi–Heltai–Kacsóh daljátékáig és Haugh regényéig, azután pedig Paulini–Harsányi–Kodály alkotásáig ível úgy, hogy nem eseti hatásokról,

¹⁴ Utóbbiról, jóval tágabb – egyetemes asztrálmítoszi – összefüggésekbe ágyazva, lásd Pap Gábor hivatkozott írását.

¹⁵ Haugh, *Vitéz Háry János hőstettei*, Budapest, 1914, 99.

¹⁶ Amire egyébként meglehetősen ritkán vetül az elemzői figyelem, holott már a bemutató kritikái is utaltak rá. Sokkal lényegesebb összefüggésről van szó, mint a *Háry János* és a népszínművek viszonya (amiről ellenben gyakorta értekeznek a vizsgálódók), jóllehet ez utóbbi sem érdektelen szempont, hiszen műfaji téren eredetileg a *Háry* is népszínműnek indult, ám végül daljátékká lett.

¹⁷ Hiszen a *Vitéz Háry János hőstetteiben* (Haugh Béla regényében) még egyedül érkezik vissza Magyarországra a címszereplő, s az ittlét végül keserédessé válik számára. Bakonyi–Heltai–Kacsóh *János vitézének* Tündérország utáni hazatéréséről talán a legszebb méltatás: Pap Gábor, *János vitéz és a Nagy Titok*, Budapest, 2011, 140–141.

¹⁸ Vö. Móricz Zsigmond Garay-méltatásával: *Uránia*, 1907. május 1. (Móricz Zsigmond, *Tanulmányok I.*, összegyűjtötte [...] Szabó Ferenc, Budapest, 1978, 214.)

hanem bonyolult összefüggéshálóról beszélhetünk.¹⁹ S benne János vitéz és Hány János: édestestvérek. (Mi sem lehetne jellemzőbb, mint hogy mindketten egy-egy korszakalkotó magyar daljátéknak váltak főhőseivé, amelyekhez hasonló szerepet betölteni képes utód-darab azóta sem született a műfajban.)

Azonban még Haugh műve sem – és a *János vitéz*-daljáték is csak részben – magyarázhatja annak a közösségi hangnak a megrendítő, katartikus erejét, amely a *Hány János*-daljáték befejezéséből, különösen Kodály zenéjéből sugárzik. Vajon e nemzeti apoteózisba áthajló, kollektív hangot, amelyhez a paraszti osztály imént már ecsetelt szerepköre társul, mint önmagában álló egyszerűséget értékelhetjük, vagy pedig párjára is lelhetünk a korban? Ütött-e meg valaki abban az időben szintúgy apoteózisba átforduló, s erejében a *nemzetet megszólítani tudó*, jelentőségében Kodályéhoz mérhető kollektív hangot?

Ütött ám: olyat, hogy attól visszhangzott két évtized magyar közélet! E mű pillanatnyi hatását kellően érzékeltetheti Hamvas Béla visszatekintése: „megrázóbb eseménye a magyar irodalomnak alig volt. A szabadságharcot követő elnyomatás idejében egész irodalom jelentette azt, amit 1919-ben egymagában egy mű. [...] A háború elveszett. Az ország önálló lett, de kétharmad részét elveszték. Ami megmaradt, azt felforgatták a bolsevikok és kirabolta az ellenség. Az *elsodort falu* írója nem mondta, hogy tudná, mit kell tenni. De aki könyvét elolvasta, azt érezte, hogy tudhatja. [...] Mi a teendő? Szabó [Dezső] terminológiájában: magyar népi kollektívum – a paraszt-föld-ország megalapítása – nagy közösség – új szabad magyar állam. [...] Szabó új emberfajt hirdetett: a kollektív magyar típust.”²⁰

Az *elsodort falu*: e típusában valamelyest simplicissimus jellegű, ámde ízig-vérig modern hangú háborús nagyregény befejezésekként, több száz oldal egyetlen ívként ható expresszionista ordítását, vészaját hirtelen, szinte előzmény nélkül – mégis oly határozottsággal, ahogyan az ébredő hajnal sugarai elűzik az éjt – fölvaltja a kollektív tónus és tartalom: az értelmes élet, azaz a *nemzeti jövő* ünnepélyes-eszményi álmoképe. E végpont és írói üzenet ereje még a mai, kellően ráhangolt olvasó számára is lenyűgözően katartikus. Nemzeti apoteozisként szétáradó, himnikus felragyogásának megdöbbentő hatása ugyanúgy érvényesül a mű egészében – *dramaturgia*, valamint *formai arányok* terén is –, mint amilyen a *Hány* „Kezdődik a mese” feliratú tételének

¹⁹ Példaként: Haugh munkájára erőteljesebben hatott Petőfi *János vitéze*, mint az annak nyomán készült daljáték, Paulini-Harsányi-Kodály darabján pedig mindhárom mű befolyása érezhető. Külön érdekesség, hogy Heltai Jenő saját *Hányja* megelőzte a részint általa írt *János vitéz*-szövegkönyvet.

²⁰ Hamvas Béla, *Szellemi törekvések a magyar irodalomban (1900–1935)*, részletek, in: *A magyar Hüperion és más magyar vonatkozású esszék I.* (Életműkiadás 15. kötet, szerkesztette Dúl Antal, 2007, 275–276.) Recepciótörténeti alpmunkák híján Szabó Dezső regényének korabeli, szerteágazó hatását tényleg csupán érzékeltetni lehet, olyan példákon keresztül, mint a harmincas évtized népi írói, vagy ellenpólusként Hamvas Béla nagyregénye, a *Karnevál*. Szabó fő műve tiltva volt az államszocializmus idején, ám azóta is sokan, sokat tesznek annak érdekében, hogy a XX. századi magyar próza egyik legnagyobb teljesítménye általánosan mellőzött alkotás maradjon. Egykori közismertsége és szerteágazó, inspiratív ereje azonban megkérdőjelezhetetlen tény.

kulmináló küzdelemhangja után a pár ütemnyi befejezés különös, szelíd fénye; ahogyan a *Psalmus* boldog szigetként induló középszakasza rákövetkezik az előzményekre, vagy ahogyan a daljáték végének „Szegény derék, magyar nép!” kezdetű felkiáltása után fölcsendül a mű legsugárzóbb nemzeti apoteózis szakasza. A *kor hangja* mindez, jellegzetesen és félreismerhetetlenül. Olyannyira az, hogy *Az elsodort falu* cselekménymenete alkotói út megtételét is szimbolizálhatja egyben – önportréként a szellemiek terén sokáig „Ady-tanítványnak” számító Szabóét –, ám a látásmód kitágulása, az individualitástól a közösségi mondanivaló megleléséig tartóan, a világháború utáni időszak több, vezető hazai muzikusának a pályatörténeti fejleményeivel, köztük Bartók Bélával is párhuzamba vonható.²¹ Szabó, Kodály, Bartók és kortársaik az idő szerinti kollektív kifejezőmódja ugyanakkor egy jóval tágasabb összefüggésrendszerbe is beágyazható, hiszen magának a közösségi jellegnek a tényét tekintve messze nem állt egyedül a kor Európájában. S még távolabbról szemlélve: része volt annak az általános, civilizációtörténeti fejleménynek, amelyet összefoglalóan a húszas évtized dinamizmusaként emlegetünk. Magyar földön azonban e közösségi keret, oly jellemzően, *nemzeti tartalommal* telítődött. Úttörőjének egyértelműen *Az elsodort falu* szerzőjét tekinthetjük, s a *Háry* zenei világának egyik visszatérő tónusa, az apoteózis mint a nemzeti fölemelkedés himnusza: a *kor* kollektív alampelódiája volt, melynek legfontosabb hangjait Szabó Dezső intonálta háborús nagyregényével. Ezen a téren – közvetlenül vagy közvetve – mindenki az ő tanítványa lett.

A „parasztmagyság” kérdésére történt már utalás e helyütt, s annak jelentéstartalma, regényben és a daljátékban, hasonló értelemben *kettős*. Paulini Béla – a paraszti kultúra elkötelezettje, aki kezében tartotta a szöveggönyv koncepcióját – hívta életre a „Gyöngyösbokréta” nevet viselő népművészeti mozgalmat a harmincas években, s vált annak szellemi vezérévé; emellett döntő érdemeket mondhatott magáénak a népi színjátszás föllendítése terén is. Nehéz nem észrevenni a *Háry* szövegének időnkénti – részint a nemzet, részint a parasztság 1918 utáni sorsával kapcsolatos – aktuálpolitikai áthallásait. Ilyen a darab Habsburg-szatírája,²² vagy a hazatérés kivételes drámaisága. Nagyon is hasonló szituációkból kerültek haza – mindössze pár esztendővel korábban –, ha nem is Háry, de általában véve magyar Jánosok, Pisták és Lászlók (és a többiek) életben maradt, nem csekély mértékben paraszti származású tíezreik! Szabó Dezső vonatkozó esszéjét idézve: miután „öt évig napi vére hullásával védte az országot, a magyar paraszt visszament földjéhez”. „[...] hazament a

²¹ Bartóknál az expresszív, sőt expresszionista magánylírától a húszas évek eleji kollektív hang kiérleléséig ívelően (amit részletesebben is tárgyal a 2. jegyzetben hivatkozott dolgozat), s e *lényeg*et tekintve Szabó Dezső írói útjának *Az elsodort falu*ig elvezető szakasza is éppolyan ívű volt, mint Bartóké a szóban forgó periódusában. Szabó ezt az általa bejárt, újszerű alkotói utat mintegy külön is bemutatja – hangsúlyozva annak jelentőségét –, Farkas Miklósnak a regénybe szőtt regényén keresztül.

²² S annak legkényesebb pillanata, az öreg császárné abszurdításig groteszk „életképe”, éppen közéleti-politikai okokból maradt ki végleg a bemutató utáni előadásokból. A *Háry János* mint a nemzet kollektív sorsára reflektáló alkotás a Habsburg-uralkodóháztól való elszakadás színjátéka is egyben.

röghöz tovább folytatni a félbehagyott munkát. Egy pillanatnyi kilengés után: hihetetlen gyorsasággal jött ismét egyensúlyba, a mindennapi munka békés egyensúlyába ez a nép.”²³ Jobb’ szerette ’hát nézni az abonyi kettőt... S miért? Hogy a munkájához visszajutva, végül „az árva ország legárvább gyermeke” lehessen, kinek legfőbb óhaja, hogy ne sanyargattassék – e mondat kezdetének idézete már Kodálytól származik,²⁴ átvéve később egy kulcsszót a daljáték egyik közismert melódiájának szövegéből is. Utóbbi („Felszántom a császár udvarát...”) igencsak határozott aktuálpolitikai tartalmúnak tetszhet a darabban, amennyiben a földjognak a háború vége óta folyamatosan éles kérdéseire vonatkoztatjuk! A napóleoni időkben játszódó történet valójában másról szolt a húszas évtized közönsége számára.

Móricz Zsigmond volt a kor nagy írói közül, akivel Kodály alkotóként is együttműködött, s mint visszaemlékezéseiben följegyezte, elmélyült beszélgetéseket folytatott vele a magyarság sorskérdéseiről is.²⁵ Saját, sokszor idézett *Háry*-kommentárjainak mondataiban²⁶ is részint Móricz Garay-méltatásának gondolatai és szófordulatai tükröződnek. A magyar parasztdallal, sőt általában véve a paraszti kultúrával kapcsolatos, nemzetépítő ideáit sem önmagukban kellene végre szemlélnünk, hanem azokkal a közel egykorú, rokon eszméket hangoztató írásművekkel együttesen, amelyek akár Móricz, akár Szabó Dezső, akár a harmincas évtized népi íróinak – és egyéb írástudóinak – tollából láttak napvilágot. Kiterjesztve a vizsgálódást az időszak szépszámu nemzetkarakterológiai munkájára is.

Gondolatok a *Háry János*ról, a daljáték esztendejéből:

Háry „maga az életre kelt magyar meseteremtő fantázia. Nem hazudik: mesét teremt; költő. Amit elmond, sohasem történt meg, de ő átélte, tehát igazabb a valóságnál.”

Alakja „jószerivel a magyar ember tükörképévé” lett.

(Kodály Zoltán, 1926)

Garay János obsitosa, a „magyar Peer Gyntnek ez az életteljes figurája, amely üdeségének hamvát egy évszázadon keresztül frissen megőrizte, ihlette meg a három mai szerzőt”.

(Színházi Élet, 1926. október 25–31.)

²³ Szabó Dezső: *A magyar paraszt* (Gellérthegy, 1923. július 9.)

²⁴ *Magyar Színpad*, 1926. október 15–16., Kodály nyilatkozata saját darabjáról (részlet): „Tudtomra most először szólalnak meg az Operaház színpadán a magyar nép dalai. Bár fakadna nyomukban egy kevés szeretet az árva ország legárvább gyermekei iránt.”

²⁵ Kodály 1956–57. évi följegyzései: Bónis Ferenc zenetörténész szóbeli közlése (konferencia a Lavotta Társaság rendezésében, Sátoraljaújhely, 2012. október)

²⁶ 1926, 1926–31: lásd a 9. számú jegyzetet. Móricz Zsigmond Garay-méltatása: lásd a 18. számú jegyzetet.

„Ami mosoly a mázas tányéron, ami virulás a tulipános ládán, ami belészótt ábránd a cifra szűrőn, ami tündérországi búbáj a Hortobágy délibábjában és ami mélységes íz a magyar földön termett édes mustban van, az mind reánk ragyog és felénk árad szemünket-fülünket és szívünket-lelkünket gyönyörköd-tetőn a Hány János előadásából.”

„Régen éreztük ily magyarnak és ily istenadta magyar gazdagságot hirdetőnek és magyar fölényt parancsolónak a mi színházunkat, mint a Hány János estjén az Operát, a Márkus László bűvölő keze alatt és az apostolok útját járó Kodályunknak mágikus ós muzsikálása mellett. Mily nagyszerű frontja a magyar erőnek, mily tündöklő fényjátéka a tehetségnek!”

(A Reggel, 1926. október 18.)

„Mindig arra gondolok, ha a Kodály Zoltán muzsikáját hallom, hogy ilyesvalamit dalolhattak Attila úr lakomáján.”

„Sámánok és táltosok időtlen szava bűg ebben a muzsikában, a garabonciás jókedve és a szélanya sírása. A korok horizontja alól árad ez a muzsika és habján hozza lobogva a fehér szarvas csudáját. Egy fajta daliás, dacos egyéniségét testesíti magában Kodály, a kimondhatatlan, zord magyarságot, amelyet minden kultúrák legmagasabb ormára szállva énekel a magyar muzsikus.

Ez a muzsika megdőbent, irdatlan múltak túlökje zúg mélyén és mint mágikus fluidum beömlik ez a zengés az erekbe és föltámasztja azt az egyetlen sejtjét a vérnek, amelyet még Ázsiából hoztunk. A belső puszták magyarja Európa legszebb készségében: ez Kodály, és ezért hallja ismerősen ősi, hősi magyarságát az egész művelt világ.”

(Márkus László, a daljáték rendezője:
Magyar Színpad, 1926. október 15–16.)

„Az a fontos, hogy megszületett a modern magyar daljáték. A modern magyar zene – vagy elfeledett ősi muzsika?

A semmiképpen sem realista szöveg, sok groteszk, nem látott fantasztikum s az újszerű díszlet nem expresszionizmus, de nem is kékmadár-másolás: magyar levegőt lehel. S mégis – modern.”

„A szövegnek, zenének, díszletnek egységesen a – filozófiája is magyar.”

„A darabban kétségtelenül megnyilvánul némi fantázia (magyar, magyar!) és derű...”

„Hogy aztán majd a közönség mindjárt teljes lelkesedéssel ismeri-e föl tündérvárunkat, azt persze kiszámítani nem lehet. De biztos, hogy akik – kissé dekadens korunkban – fokozottabb mértékben vágyakoznak a szent tűz után, azok kitarják karjaikat.”

(Paulini Béla, a bemutató előtt:
Magyar Színpad, 1926. október 15–16.)

Németh Erzsébet
Metamorfózis

Porladó test,
pár csontdarab,
hajcsomó...
fehér-ing-remegés
a szélben,
fényfűk kezében
foszló lobogó.

Szólít az idő

Számold össze magad
mielőtt lemegy a Nap,
hogyan hazaterelődj
hiánytalan.

Pipacsmáglya

Pipacsmáglya gyúlt alattam.
Már derékig érnek a lángok.
Sóhajtó sziromszárnyakon
új bolygó peremén szálllok.

Születés

Fejem fölött felhő vérzik,
bakancsos esők futnak
folyékony széllel lábnyomukban –
vajúdik velem anyám.

Feketemacskaest

Feketemacskaest oson
körmeit behúzva
végig a városon.
Árkádok alatt
neonok gyúlnak,
arcunkra tetoválják
a jelent, a múltat....
Nyávogni kezd a jövő.

Akcióakkord

Adj kést kezembe,
megöllek téged!
Hónom alá gyűrve
a vérző messzeséget
hurcolom lehetséges
bűnöm a tájon,
nem kérve senkit,
hogy megbocsásson.
Atomjaira hullik
úgyis a létünk,
előkor, utókor
mit tehetne értünk?

Reggelre szakálla
nő a döbbenetnek...
Áldozatot, bűnöst
hiába keresnek!

Basa Viktor

Androméda

csupaszra térdelt kőlapon piroslik
szent mintázatként karcsú talpnyomod
lánc a kőben és önfeláldozó hit
szép bőrödön gőzölgő vér csorog

leányként vállaltad sivatag magányban
anyád büszkeségétől átkozott
házad jövőjét mártírok virága
meghalni szörnyeteg bálvány hozott

nyisd föl szemed te napsütötte gyermek
előtted áll a győztes Perszeusz
dobog szíved, a sárkány vére festett

vérvörösre, te most csupán aludsz
szikrázó galaxisod fénykörében
ébredésed minden gyászt összezúz

Nyolc haiku

(Költői észrevételek Illyés Gyula olvasása közben)

1.
kapkod a cserfa
az ég felé ijedten:
színét siratja
(Novemberi ég alatt)

2.
rőten visszafutsz
ősz van, fázva állok, fák
nyögő avarán
(Mint a mosolygó merénylő)

3.
 csak ringatódzik
 mozdulatlan lebegő
 madárként szived
(Dél)
4.
 dombok és felhők
 kétfelől hegyek úsztak:
 megíratlan vers
(Nem menekülhetsz)
5.
 nyári alkonyat
 egy madár áll a csúcán
 száz éve sas volt
(Dülő-út)
6.
 égre mereszti
 kerek szemét, csak néz a
 rét-alji vén kút
(Dülő-út)
7.
 úri vendégként
 gondtalan sétál a nap
 nincs semmi dolga
(Naplójegyzetek otthon)
8.
 ül a szárnyas nap
 egy fészekben megpihen
 szétnéz a tájon
(Elégia)

Bíró József

Finally

ha
 :
 meg
 hal
 :
 lesznek
 ...
 tetszésüket -,*hogy* ...
 :
 lesznek
 ...
 imádják -,*hogy* ...
 :
 lesznek
 ...
 viccesnek -,*hogy* ...
 :
 lesznek
 ...
 hűháznak -,*hogy* ...
 :
 lesznek
 ...
 szomorúvá -,*hogy* ...
 :
 lesznek
 ...
 dühítőnek -,*hogy* ...
 :
 így
 :
 a
 :
 ...
 :
 ha
 :
 meg
 hal

Hzmhzmhzm

félemberszámba sem
vesznek itt
 kavicságy ojtott mész
keservit
 kussolok döglöm már
ezt lesik
 hűségem hontalan
 :
cseeszhetik

Önazonos

amikor a költő
 hallgat
 :
 ...
 amikor a költő
 szeret
 :
 ...
 amikor a költő
 poharazgat
 :
 ...
 amikor a költő
 töpreng
 :
 ...
 amikor a költő
 remél
 :
 ...
 amikor
 a
 költő
 :
 meghal
 :
 ...
ál
mo
dik

Katona Dóra

Őrzöm neked a csendet

Nézel engem s mégsem látsz,
Hangom nem ismered,
Pedig lopott percek elsuttogott imáiba mindketten belereszkettünk már.
Mint a füst, úgy szököm ujjaid közül, fűgén, félénken.
Hagyom, hogy álomnak higgy s elfelejts.
Aludj.
Álmodj meg engem, minket.
Én őrzöm neked a csendet.

Nem félek démonaidtól, sem a sűrű árnyéktól,
Mely tán máris homlokod köré lopódná, ha hagynám.
Mebirkózom velük szíved ütemére.
De ha könnyű pillád rebben a sötétben, megdermedek,
Mert azt hiszem, megpillanthatsz.
Aludj.
Álmodj gondtalannak.

Míg te szép arcod vakon az álmok cseppfolyós tükrébe meríted,
Én ott állok melletted, kivont karddal, éberem,
Csendben ölelve árnyékok,
Nehogy megriadj,
S tőled én.

Csontos Márta
Sáncmunka

Már meglazultak az égre vert szegek,
a felhők fölött ledőltek a hófalak,
meglazultak a levélnyélen a serlegloncok,
mezítlábas tündérek szálltak a virtuális térbe,
s bimbó-koporsóikból átlapátolták
a kerti zugokból összegyűjtött meleget.

A testvérmagok óvták a gyökereket,
karolták egymást az olvadó sötétben,
a fenyők tartották a tisztes távolságot,
nem mozdultak az Isten-ízű ködben,
s a tobozokban rejtőző tavaszi magvetés
is megkésétt, apokrif lett az emlékezet.

Nem tudom a jelszót, nincs belépés,
névtelen helyen nem zaklat a közeledés,
már átlépnék a határon, de fogoly vagyok,
bezártak a szirmok, teljes az anarchia,
rám ömlött odabent a rózsák vére,
nincs valóság, csak az eltaposott ezredrés.

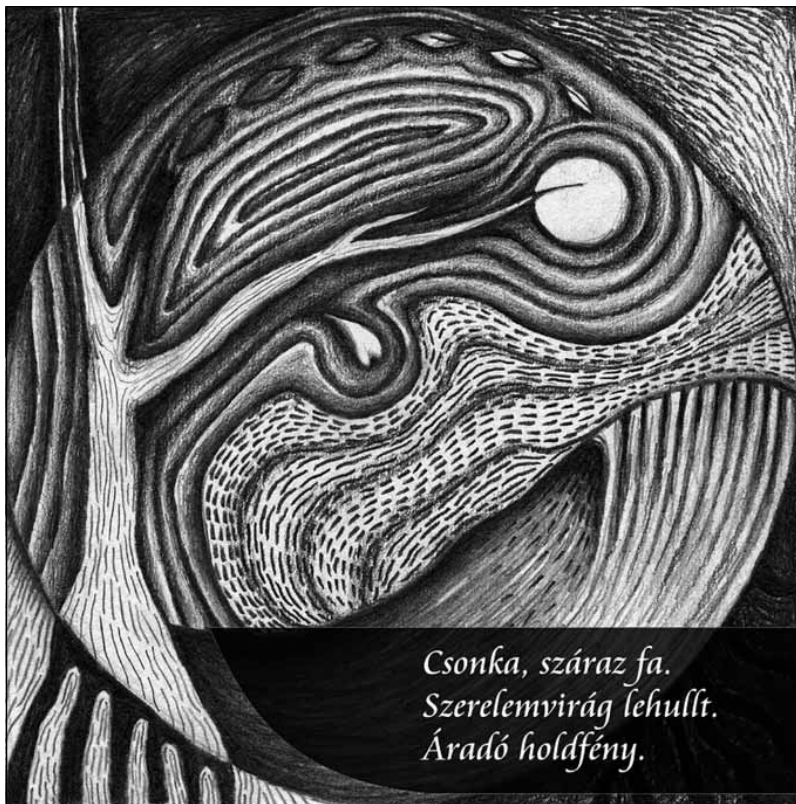
A történet logikája szerint megfeszítettek,
s minden oldalon bebalzsamozott a bejárat.

Védtelesenül

A fák már levetkőztek,
a fény is Krisztus szakálla
mögé bújt, a megfagyott
harangokba beköltözött
az ördögűző szél.

Ott ülök én is a valóság
árnyékán, a történelmi
hajnal megint késik.
Jobb, ha én is rejtőzöm,
s hallgatom, ahogy a Nagy
Irritátor, győztes alteregóm,
a sorokban helyettem félrebeszél.

Fázom. Már minden réteget
magamra húztam, mégis, egyre
jobban látszik bennem a meztelenség.

*Csonka, száraz fa.
Szerelmevirág lehullt.
Áradó holdfény.*

Juhász Péter

Vár

A fák mögött az árnyék tündérszemében
 áll még a megnemépzült vár.
 Minden hídja borongva hívja,
 Várja az útrakelt hadat.

Borostyán semmik
 lesik a naptól szótt mesék szavát,
 hiába dalnok félkész gitárján
 álmokat kerget – s az idő csak elmegy –,
 de a fák rejtekéből, amonnan délről
 jön már a had,
 s közben a fák mögött sóhajt a Nap.

2009 Miskolc-Tatabánya között

A tavirózsák

A tavirózsák
 lányok voltak,
 szélkirályfi
 hegedült,
 a fatörzsek
 krokodilok,
 lebegtek

a tó vizén Tatabánya, 1999

Kiss Anna

Nap útja, Hold útja

(A Dativus ciklusból)

(Toóti-Holló Tamás könyveit olvasva)

Sötétek, súlyosak,
mint regő-rejtett törvény,

halálok halálával élni,
egyet, földet, föld alattit
bejárni egy
világgá táguló szobában,
s visszaesni ugyanoda,
hogy újra s újra át a
Szivárvány Kapuján, a
Tejes Út Kapuján,
földi résen, lyukakon...!,
hogy miképp?,
tudják a bánatok!,
gördülő kő-robajok,
posztmodern lázák,
Hunor, Magor, s minden
halhatatlanjaink...!,

a göncös, gubancos
garaboncok, te sem
és senki, én sem, hogy az
oldalba vágott világ
tengelyéhez,
világgá táguló szobába,
Árokközföldre visszakeveredni,
folyton elvágyni onnan,
meddig való törvény...!,
hogy a mű, amelyben –

mily irdatlan, s miénk!

Hozzád szinte kézfogásig
közel, az idő lapjaira
vetve, még úton is
sarkában járó jégesőkkel.
Tünetemény szoknyák,
más-más alakban,
gyöngybeli gyöngy hitvest
párszor falba falazó jóféle
kőmíjesekek, jövő-menő,
valódi valók, nap útját,
hold útját járók – hol a
csípők malom-forgása, a
falba vettetés nagy
szakrális izé. A
jól megszomorított
nélkül viszont mit ér a
lélekpróbáló
jövés-menés, van hát
be nem kalkulált
bökkenő, hatalmas.

Bár, egyenest falból jó a
forrás, folyik a jó nedű, a
harc életre-halálra –
veszve, fene erővel
változik sárkányölőt segítő
erővé a sárkány,
kit fel nem foghat átmosott
elménk, a többi is sötétben,
hogy ne értsük a velük
átmentett tudást.
Akkor meg mire álmodott
Teremtő Atyánk
kerek világot, öltöztette
fel mítoszhozók hadával,
tágabb valókkal való
arany meséivel?!

Ha nem olvasni
belőlük lelkedzett
irdatlan műveket,
leküzdve ezerszám
oldalait, még értve is!,
még nagyapám, még
magam is megtoldhatnám
tótágast látott ezzel-azzal –
végtelen soraiba veszve,
ahogy mélybe, magasba
kanyarog Árokközéről, a
helyről, mi a béka fenekénél is
lentebb való valóság. Mégis,
a mesék garabonc hősei után
állni kell szakadatlan a
próbát ó geszta-lapoktól,
garaboncok Könyvétől,
nagy szellemektől
indíttatva, kik maguk sem
kímélték magukat,
szentek s bolondok egyben –
valódi szabadok,
élve a Teremtés akaratát, –

mert mi másét érdemes!

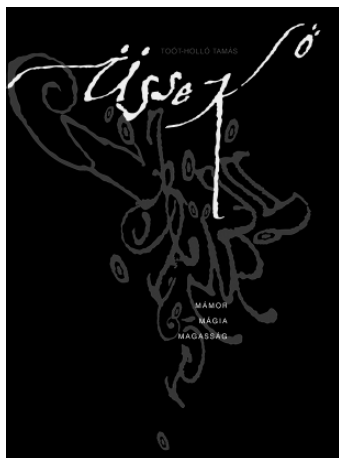
Próbák próbái, találós
kérdései záporoznak,
elmoszák a legnagyobb
türelem partjait is,
másfelől, mint roppant
hullámok – léznek
tagolói a szöveg-őselemnek,
mi ha hátára vesz,
sokáig nem vet partra,
ahogy voltál, úgy
biztosan nem, hánykódva
önzetlenségre,

mert mi más szentség –

ne higgy a bánatoknak,

lesz emberi arcunk.

Zengőkövek

Posztmodern tündérmese? Fantasy-regények és filmek századaiban élve, e műfajokkal érintkezve különleges színfoltot képvisel Toót-Holló Tamás igencsak vaskos regénytrilógiája, *A Garabonciás Könyve*, mely a Napkút Kiadó gondozásában látta meg az éltető Napot, s számít Nap-szemű olvasók éber, metafizikai orientáltságú figyelmére. A mű sokszoros tájékozottságot kíván a befogadótól: ősmagyar regék szálai, népmeséink motívumai, népdalaink formakincse, táltoshitünk rekonstruálható építménye ötvöződik itt mozaikszerűen szerves egésszé az ókínai univerzalizmus, konfucianizmus és taoizmus bölcséletével, s egészül ki az egzisztencializmus világlátásának ízeivel. S mindehhez negyedik

főelemként a rock and roll egyes irányzatainak e komplex szemlélethez való hozzákapcsolása járul.

A trilógia három, önmagában sem csekély terjedelmű, és egymásra már címadásában is rezonáló részből áll: *Üsse kő* (2012, alcíme: *Mámor, Mágia, Magasság*), *Három a kő* (2013, *Tisztelet, Tartás, Teremtés*), *Gördül a kő* (2014, *Rím, Rítus, Ritmus*). A már alliteráló alcímeivel is emelkedett hagyományt, pozitív energiákat sugalló mű felvezető idézetei irodalomtörténeti kontextusba helyezik az alkotást: Weöres Sándor *Bolond Istók*jának kulcs-bekezdései, illetve a Pásztor Bélával közösen komponált Weöres-vers: *A garabonciások énekeiből*, továbbá Nagy László-, József Attila-, Pilinszky János-, valamint együttesek: Sziámi-, Trabant-, Vágtázó Halottkémek- és Rolling Stones-citátumok iniciálják a művet, melyben egyébként a továbbiakban is gyakran idéződnek, sok más szerző társaságában – a mű ugyanis különösen gazdag szószövevébe szervesen integrálódó vendégszövegekben.

A mű fejezetcímei mindig szólásszerű álikerszók: *Ággal-boggal, Sebbellobbal, Hébe-korba, Térülve-fordulva*; melyek már a művön végigvonuló gondolatritmus-hullámmozást sejtetik. A fejezeteket tekintélyes, az intertextusokat részletesen idéző-parafrazáló többoldalas végjegyzet-apparátus követi.

A regény nagyformáját a fejezetek váltakozásának ritmusa adja: a cselekményt tovagördítő főfejezeteket művészi igényű fényképek tagolják és zárják; általában tájakat vagy a természet apró csodáit: növényi terméseket, jégkristályokat, köveket örökítenek meg.

A fejezetekbe mellékfejezetek ékelődnek, melyek általában a táltosvilág, a dobkolás és a rock and roll extázisuk hasonlóságában felismert összefüggéseire világítanak rá, részleges önállóságukat eltérő betűtípusukkal is jelezve. E középkor végi kódexírásra visszamenő 1431 Humane Niccoli betűfajta, gótikusan kurzív szépsége ellenére számomra meglehetősen nehezen olvasható, s bizonytalán az idősebb olvasók szeme elé meglehetősen akadályokat gördít.

A regényfolyam indítása tipikusan népmesei: „Hol voltam, hol nem voltam.”¹ E toposznak a szövegtest tipográfiai normál értékénél nagyobb betűmérete figyelemfelhívó, és fontos nyelvtani eltérése is: az általánosan ismert fordulat egyes szám harmadikból egyes szám első személyűvé változik, jelezve, hogy a garabonciás, a főszereplő egy személyben lesz maga a narrátor is. Az ellentétező gondolatritmus versszerűen gördül tovább: „Hogy higgyem is, ne csak lássam. Hogy tegyem is, ne csak várjam. Aztán meg ágról szakadtam. Tetejellen fa ágáról. Hetedik ég magasából.” Azonnal látható a magyar szólásmondás-kincs szövegbe építése, jellegzetesen rövid tómondatokba integrálása.

Ugyanezen az oldalon már a másik jellemző ős-forrás, a *Tao Te King* megidézésével is találkozunk, mégpedig annak legszemélyesebb, huszadik versével, vonatkoztatva az épp ágról szakadó garabonciás élethelyzetére, létbe vetődésére: „Azóta csak forgok az áramlásban, mert nem lel szilárd helyet a lábam. Azóta csak örvénylő tenger ragad magával, mert sodródok, nincs megállásom, s állni sincs már hol megállnom.”² Ez az első intertextus – akárcsak az őt követő tetemes számú többi – a fejezet végén, a szerző által részletesen taglalt *Moréna* című fejezetben végjegyztelődik.

Ezek a morénák – szöveghordalékkúpok – a mű nagyjából egyötöd részét teszik ki, és széles rátekintést nyújtanak a szerző kultúrtörténeti-irodalmi tájékozódásaira, egzisztenciális érdeklődésének irányvonalaira, melyek a mű szövegében sokszálúan tükröződnek. A szövegbe integrált és a végjegyztetben megidézett vendégszövegek között egy oda-vissza áramlás is megindul, sőt – ha az olvasó ismeri azokat – az eredeti szövegek között is harmadik, negyedik irányban (vagy még tovább gondolva, az eredeti *nyelvű* szövegek között), annál is inkább, mivel a szerző egyik esetben sem idéz szó szerint; legalább egy-két szóval megtoldja, grammatikailag átformálja vendégszövegeit; így kötve-építve őket regénye szövegszövetébe.

Milyen bölcseleti-irodalmi territóriumok azok, ahonnan Toót-Holló eszmét, életserkentő útmutatást merít, milyen gondolatvilágok rezegnek együtt saját írói univerzumával? A leggyakoribbakat lajstromozva: a kínai taoizmus alapművei, úgymint: Lao-ce: *Tao Te King* (Weöres Sándor klasszikus fordításában), Csuang-ce: *A Virágzó Délvidék Igaz Könyve*, Lie-ce: *Az Elomló Üresség Igaz Könyve*, Wen-ce műve, magyar népmeséink sokasága (*Csinosomdrága, A szélkötő Kalamona, Az égig érő fa, Gyöngyvirág Palkó, Mirkó királyfi, Tündér Erzsébet, Bíró János*), ráolvasásaink, népdalaink, népballadáink – különösen a *Kelemen kőműves* –, de felbukkan itt a nganaszan teremtésmonda (mely rokon népünk sajnos immár a nyelvvesztés stádiumába került), és a jász-alán hősköltemény, a *Nart-eposz* is. Idéződik a *Prédikátor könyve, Lukács evangéliuma, a Kalevala* és Nietzsche *Zarathustrája* is. Ez utóbbi mint a modern válság-létérzés tudatosulásának egyik, egzisztencialistákat előlegező alapműve, életfilozófiként az elidegenedés egyre égetőbb kérdéseire adott egyik lehetséges válasz válik fontossá a garabonciások létfeladatában.

Gyakran, szinte észrevétlenül épülnek be a textusba a későbbi egzisztencialista filozófusok – pl. Heidegger – alapfogalmai. A citátumok jelentős részét

¹ Toót-Holló Tamás: *A Garabonciás Könyve. Ússe kő*, Napkút Kiadó, 2012, 9.

² i. m., 9.

ezen kívül pedig az elidegenedésre szintén válaszokat megfogalmazó alternatív, underground rockegyüttesek szövegrészletei teszik ki: Rolling Stones, Trabant, URH (Müller Péter Sziámi szövegei), illetve a Vágtázó Halottkémek (Grandpierre Attila szövegei), továbbá a Csík Zenekar – Quimby, Arcana, Anathema.

Az intertextualitás mesteri szövésén túl a regény prózapoétikája is figyelemre méltó: a belső, illetve sorvégi rímeken túl gyakoriak az ősmagyar verselését idéző alliterációk is: „Kövek koccanásába kócolódtunk.”³ Gyakoriak a párhuzamok, ellentétek, nyomatékosító ismétlések: „Itt él bennem egy Csinosomdrága, de itt él bennem egy Rontó is.”⁴ Jól mutatja ezt a szövegformálási eljárást a garabonciás főhős bemutatkozása, önjellemzése, illetve tündér-párjának bemutatása: „A kincsőr én vagyok. A tündér volna ő. (...) Mások előtt hát többnyire csak Pásztornak szólítom, de ha találva találok, akkor inkább Pillának hívom. Ha hozzám fordul, engem ő is Pásztornak nevez, ám ha netán találva talál, akkor máris Talizmánnak titulál. Ha pedig szeretettel évődve pécézi ki magának minden létező vétkemet, akkor történetesen Gubancosnak nevez. (...) Ő erdei álomtündér, én pedig kőszáli kincsőr vagyok. Holott ez is csak annyi, mint a világ vándorának lenni. A tetejetlen fa kilenc ágának egyikéről elhullajtva lenni. Ágrólszakadtnak lenni, s szakadatlanul is egyre csak megszakadni. Hogy engesztelhetetlenül és menthetetlenül idegenek legyünk az ég alatt.”⁵ A gondolatoknak e jól észrevehető ismétlése, varázsigerű regölése különös, elzsongító, tengerhullám-fodrozódásra/ringatózásra emlékeztető szöveghangulatot szül. Ez a lelki hullámozódás engem személy szerint Debussy mikrováltozások során továbbszövődő, oldottan kiegyenlített zenéjére emlékeztet.

Az eposzregény e ráérősen komótos mondatformálása, időhatározó-szókkal, módosítószókkal telített, redundáns stílusa a szöveg folyamatosan jelen lévő, ősvilági-túlvilági időtlenségre utaló jelzőrendszere: „ám ha netán”, „aztán egyszer”, „történetesen éppen”. Különösen gyakori az „is” szócska előfordulása, a kozmikus egyidejűség jelzőpóznáiként tűzdeli tele a regényeposz szövetét, oldalanként akár hússzor, huszonöttször is felbukkan a toót-hollói mondat jellemző elemeként.

A fenti, regény eleji kulcskijelentések tüzetesebb vizsgálata máris rávilágít a szerző szövegvilágának alapvető jellemzőire. Az említett három nagy eszmeforrás: a magyar mitológia, kínai hagyomány és az elidegenedés fogalmi szerves egységbe fornak. Egyértelműen a magyar néphagyomány fogalmi, vagy abból eredeztethetőek: kincsőr, tündér, Pásztor, Pilla, Gubancos (rímelve a Garabonc szóra), tetejetlen fa.

Magyarázatot kap „ágrólszakadt” szavunk: a világfáról, a teremtetlen, isteni létből e világba ereszkedő-zuhanó emberi lélek – jelen esetben Gubancos, a garabonciás – jelzője, a regénytrilógia gyakran visszatérő alapszava, remek találat, mert utal egyben az alászállásra – és itt máris konnotálódik mint életfilozófiai jelenet Nietzsche *Így szólott Zarathustra* című művének bevezetése⁶ –, továbbá a szó mai jelentésével (szegény, nincstelen) rezonálva az ágról

³ i. m., 10.

⁴ i. m., 10.

⁵ i. m., 11.

⁶ „Also begann Zarathustras Untergang“, azaz „Ímígyen kezdődék Zarathustra leszállása“, Friedrich Nietzsche, *Ím-ígyen szóla Zarathustra* (Wildner Ödön fordítása)

szakadás: metafizikai elszegényedés, kifosztottság; elszakadás a túlvilági lét teljességétől, egyfajta e világba bukás, akár büntetésként, akár önként vállalva történik. Ez megint egybevág az elidegenedés fogalmaival: az ágról szakadás nem más, mint a heideggeri létbe vetettség toót-hollói fogalommá alakítása az ősmagyar mitológia jegyében, remekül ötvözve a két, egymástól több évezre-des távolságban született, lényegében mégis érintkező kifejezést.

Megjegyzendő továbbá, hogy a nyelvtudomány szerint „ágrólszakadt” szavunk a középkori jogszokásból ered: ha a felakasztásra ítélt súlya alatt letörött az akasztófa, az ág, és életben maradt, akkor az ítéletet végrehajtottnak kellett tekinteni, és az elítélt kegyelmet kapott; élhette tovább *ágrólszakadt* életét, hiszen a kivégzés traumáját átélte, s azután talán egész életét átértékelte. Me-tonimikusan érintkezhetett ez a kifejezés esetleg az akasztott személy nincstelen, tolvaj, gyilkos – mindenképpen társadalmi perem-lény – voltával, s így vette föl aztán a szó „szegény” jelentését. S vajon nem perem-lény-e minden ember, minden földi lény az univerzum anyagvilág feletti ős-teljességéből, számunkra csak pillanatnyi felemelkedésekben megsejthető tökéletességéből kitaszítva? Nem vagyunk-e mindannyian a kali-juga végső szakaszának harapófogójában vergődő páriák elidegenedett hipermodern plázavilágunk mátrixában?

Világvándorok, találhatjuk válaszként az idézett sorokban, a vándor mint ősi toposz, mondhatni népmesei *vándormotívum*, a világlátott vándor, aki sokat tud, sokat látott, táltosi, akár isteni képességekkel is rendelkezhet, sőt, akár álruhás isten is lehet; gondoljunk csak Wagner *Tetralógiájára*: Wotan főisten a *Siegfried*-ben mint Wanderer, Vándor járja önmaga által teremtett és csőd felé tartó világa tájait. A vándorlás létbizonytalanság, marxi gyökértelenség, instabilitás: az egy helyben élők gyanakodva tekinthetnek rá, de segítségének hasznát vehetik; gondoljunk a Máté Imre *Yotengrit* című könyvében emlegetett rábaközi vándorborbélyokra vagy a Wass Albert *Hagyaték* című művében feljegyzett, Erdély erdeit, falvait járó gyógyító táltosokra, Isten embereire.

Az idézetben az *ágrólszakadt* szó szójáték-formába is öltözik, de Toót-Holló minden szójátéka komoly: egzisztenciális tétje, súlya van. Ágrólszakadtként szakadatlanul meg kell szakadnunk, azaz, ha a táltos-garabonciás vállalja azt, hogy leereszkedik a földi világba, és ott, azt előremozdító-emelő tetteket hajt végre, akkor számítania kell arra is, hogy küzdelme rengeteg energiát emészt majd föl, amelyben ő maga is elég, „megszakad”, az időbe vetve folyamatosan, „szakadatlanul” feláldozódik. S egyben számolnia kell azzal a kínzó tudattal is, hogy küzdelme esetleg hiábavaló lesz, és ő elbukik. Ám nem tehet mást, mint hogy végigcsinálja – mert kiválasztott.

Idegenek vagyunk az Ég alatt – vezeti be az idézet utolsó mondata a taoizmus egyik alapfogalmát, az égalattit (tien xia), mely a földi világ metaforikus megnevezése a *Tao Te King*-ben és Csuang-ce műveiben. Láthatjuk, hogy a mondat eleje a huszadik század egzisztencialista terminusait (menthetetlenül idegenek, menthetetlen én) ötvözi a végén szereplő ókinai kifejezéssel, így kötve össze két filozófiai világot háromezer év távolságából.

A mű szöveg- és eszmeforrásaihoz hasonlóan szintén változatos – hatféle (a kurzív és vastag szedést is beleszámolva nyolcféle) – betűtípusa mindig az adott szövegrész jellegéhez illeszkedik. A könyvben egyébként is nagy szere-

pet kap a a szövegtagolás szolgálatába állított tipográfia, illetve a fényképek elhelyezése és a fényképekhez csatlakozó idézetek. A borító színei is jellegzetesek: dominál a fekete – utalva az alapvető mélység hollószínére –, és ezzel éles kontrasztban álló színek – fehér, sárga, vörös – jelzik a szerzőt és a címet. A sárga-fekete és a vörös-fekete csíkozás az állatvilágban figyelemfelhívó színkombinációk. Éles frekvenciák villannak össze tehát már a borítólapon is.

Tündérek és garabonciások különleges története bontakozik ki előttünk, egy eposzi méretűvé növelt, általános emberi szintre emelt magyar népmese sokágú, mégis egy irányba hömpölygő kibontakozásának lehetünk tanúi. Ugyanakkor a mű tudatfolyam-regény is egyben, egy világtér-méretűvé növesztett én-elbeszélő gondolatritmus-hullámmozással tovahömpölygő óriásvallomása; erre az író, kiszólva a szövegből, gyakran utalást is tesz: „Ha nem vetted volna észre, most is csak magamról beszélek.”⁷ Ezáltal és egyben az elveszett vagy rejtett ősmagyar garabonciás-könyv lehetséges rekonstrukciója is.

Tételmondatok, sarokpont-kijelentések és variációik képezik az elbeszélésfolyam szilárd partjait, olyik magát a címet is magába ötvözi: „Mert ha ágról szakadt a szó, ami szó, akkor üsse kő azt, ami kövön is kő. (...) Ráztam a fát, fa rázta a földet, föld rázta a vizet, víz rázta az egész teremtett világot.”⁸ Ez utóbbi maga is egy szerelmi kötést kérő ráolvasás parafrázisa, átértelmezve világ- és ember-teremtődési folyamattá. Az első fejezet egyfajta enumeráció is: megismerkedünk a mű helyszíneivel, szereplőivel, melyeket/kiket a világfa levelei rejtenek: „Volt egyszer egy fa. Égig ért a hegye, mélybe szakadt a gyökere. Az volt az a fa, amelynek az ágáról leszakadtam, hogy az éjt nappallá téve összemlő kövek haló porából is csak a köpönyegemet szabjam. (...) A tetejetlen fa hetedik magasságában nyíló ágakon minden falevél egy új országot formázott, s minden ország egy új világba takarózott. Annak a falevélnek a burkában, ahonnan aztán egyszer én is ágról szakadtam, történetesen éppen két világ feleselt egymással szakadatlan. Volt egy elevenen élő világ; ezt a hegyek gyomra rejtette. Volt egy halóva haló világ; ezt a hegyek lábánál elnyúló pusztaság rejtette.”⁹

Ez a pusztaság, az Izzó Parazsak Földje, a bolygó lidércek birodalma – a kiüresedett, fényt, egzisztenciális ízt elvesztett modern emberi világ. Vele szemben rejtetten léteznek a hegyek üregeiben egy értékörző, metafizikailag emelkedett világ, a Rejtett Ragyogás Földje: a kőszáli kincsörök birodalma, akik feketén tündöklő kőfaragók, kőgördítő szerzetek. Ők őrzik a Földneheze Törpék által kibányászott kincseket: aranyat, gyémántokat. A főszereplő, Gubancos tehát kőszáli kincsör, egyben Földneheze Törpe is, kiemelkedve mégis emberi testméretével; szintúgy garabonciástársa, Göncös, akivel tizenkét iskola elvégeztével a tizenharmadik tudományt hegyi remeteségben sajátították el.

Betelve a kincsek szemléletével, lelki kincsekké válnak maguk is: „Mert ahogy a kincseket őriztem, magamat bizony mindig ugyanúgy kincsnek éreztem, ahogyan a körülöttem ékeskedő köveket is bízást csak annak véltem. (...) a drágakövek fényei közé simulva csakis a fények közé zuhanás a király-

⁷ i. m., 14.

⁸ i. m., 12.

⁹ i. m., 13.

ságod. A szédület az udvartartásod. A gyémántok eszeveszett lángholása minden kincsed. A ragyogás ragyogása az egyre csak tékoztól örökséged. Mert ha elomlasz, akkor is csupán az vagy, amit érzel. Mit sem törődve azzal, hogy mi végre, s éppen mit végzel.”¹⁰ *Ars poetica*, teljes lírai önvallomás egy eposzre-gény expozíciójában.

Az említett tündéri lényekhez társul két, a hegyek kincsvilága iránt érdeklődő, sőt azt megértő, törpetestet öltő lidérc is: Kece és Póre. Ők három test közül választhatnak: „Az egyik test a madártest. A másik test a csábtest. A harmadik test a tűztest. A madártest a kincsek keresője, a csábtest a kéjek lakmározója, a tűztest az enyészlet részege.”¹¹ Választanak: „Kece és Póre a kedvünkért kőszáli kincsorok testébe zárt kőszáli szerzetekként viselték magukat. (...) Gyomruk volt a folytonos pusztulás, ágyékuk a szakadatlan keletkezés, csontjuk a szikla, agyvelőjük a szél, varas bőrük a rengeteg göröngy.”¹²

A főszereplők nagybetűs írásmóddal kiemelt eposzi jelzőket is viselnek: Göncös a Kövekkel Gördülő, Gubancos a Gyémántokban Lángoló, Kece a Veszendőséget Fájlató, Póre az Éjszakát Felajzó, Pilla a Felhőkkel Táncoló. Hatalmas feladat vár rájuk: helyre kell állítani a világ megbomlott-megromlott rendjét. A Mindentudó Érc és a Világonátlátó Kristályok jelölik ki őket, a kincsorokat erre az életfeladatra: a lelketlenség, a létrontás miatt omlottak-omlanak szét a kövek az Ég alatt, ezt a degradációs folyamatot meg kell állítani, vissza kell fordítani, vissza kell adni létsúlyukat, éberségüket, lényegiségüket az Ég Köveitől mint ideáktól visszakapva. A Földneheze Törpe és az Érc dönt: ágról kell szakadniuk, el kell végezniük egzisztenciális tétű feladatuk: „*tanítsátok meg a Föld köveinek az Ég köveit.*”¹³

A főhősök akarva-akaratlan, sorsukat vállalva, beteljesíteni indítva lezuhannak a világfárról: „Úgy szakadtam az ágról, ahogy a fény hullik a tenger mély-séges mélyére. Mint a farönk – egyszerűen. Mint a völgykatlan – mélységesen. Mint a homály – át nem derengve. A feladatod így az ajándékok is egyben. Menekülőben vagy, de közben őrző is vagy. Ágról szakadtál, de ezért gyökeret ereszthetsz. (...) ahogy az ezermérföldes utazás egyetlen lépéssel kezdődik. Úgy szakadtam az ágról, ahogy a Nap is alászáll a mélybe, hogy gazdagnál is gazdagabb csillagként a tenger mögé tűnjön, hogy onnan aztán bevilágítsa még az alvilágot is. Hogy onnan is csak megáldja a túlcsonduló kelyhet, hogy aranylóan árássa szét vizét és mindenüvé elvigye a Nap visszfényét. (...) Hét nap és hét éjjel zuhantunk. (...) az idő folyásából kitörve, de rögvést az idő örvényébe szédülve.”¹⁴

Lehetetlen nem észrevenni a szövegbe épített *Tao Te King*- és *Zarathustra*-idézeteket. Mindebből könnyen levonhatjuk a következtetést: a kincsorok, ősmagyar táltosnövendékek egyben taoista bölcsek és Nietzsche prófétájának alakját is magukba ötvözik. Három nagy jelkép, világlátás kontaminációi ők, az egyetemesség igényével fellépő, az univerzális létrontást univerzálisan hely-

¹⁰ i. m., 17.

¹¹ i. m., 19.

¹² i. m., 21.

¹³ i. m., 27.

¹⁴ i. m., 29.

reállítani hivatott kozmikus tudással rendelkező lények, akikben nincs semmi emberi, de az emberi viláért tesznek.

Tudós segítőársuk is akad a zuhanás közben: a törpék adta varázspálca suhintására felbukkan az arany kakastaréj, aki azt javasolja, hogy az Árkok Földjére zuhanjanak; ott még maradt valami az ősi egzisztenciális méltóságból. Földet érésük után az ő tanácsát követve kezdik el keresni az élet borát, amelyet pincéjében az Árkok Sárkánya őriz; ezelőtt találkoznak az Árkok Barázdálta Arcokkal, akik azt javasolják nekik, vegyenek föl földi nevet is. Így is tesznek, új tudással is gazdagodnak: „A kövek összeomlása az élő kövek válasza a lelkeket vesztő halálra”¹⁵ – fogalmazza meg aforisztikusan a lényegi földi tapasztalatot Gubancos.

Ezt követően megkeresik a Beszélő Hegyet, ahol eltemetik a halott köveket, e helyen különös, szinte álomszerű környezetben élénk táruló kőhalmokat látnak: „Hófehéren fénylő uszadékfák szarvasagancsokként az égbe ágazódó ágai szegélyezték a kicsiny öböl partját, ahol a partra vetett ágakat valószínűtlenül mélyen kékellő tengervíz udvarolta körbe. A sekély part menti vízben imbolygóan magasra rakott, keskeny kőhalmok emelkedtek ki a hullámok futkározásából.”¹⁶ Titokzatos, még sűrűbb prózapoétikájú mondatokkal találkozunk a szereplők további kozmikus vándorlása során: a kő „ahogy gördült, a Mindenben Benne Rejlő visszatért a Rejtett Ragyogásba. Kövek élei közt is a világba olvadva. A haladást visszavonulással szolgálva”¹⁷ – érezhetően a tao szellemében.

Felfelé gördülő aranykő vezeti fel a hősöket egy hegyi tündérpalotába, mely mind Weöres *Bóbitáját* (*A tündér = Buba éneke*), mind Arany János *Rózsa és Ibolyáját* – s egyben magát a népmesét –, sőt Tündérszép Ilona történetét is megidézi. A tündérpalota forgó kacsalábjára gyémántvesszőjükkel suhintva szóval meg a Föld Zenéje, a zene, mely lelkeket, világsorsokat irányít. Égi kőművesként végezve egzisztenciális főfeladatukat aztán köveket ébresztenek, s egyben önnön lelkük is egzisztenciálisan egyre éberebbé válik. Szavak és hangok az élet irányító erői: „Csak a szavak. Csak a hangok. Az ezerszer megáldottak. Az ezerszer feláldozottak. Az ezerszer elátkozottak. Az ezerszer megátalkodottak. A nemszeretem szavak. Az elemésztem hangok. Az elrohadt szavak. (...) Sárkányon lovagló szavak. Táltosként nyargaló hangok.”¹⁸

Találkoznak később a tiszta-világtalan nyúllal, akinek visszaadják szeme világát egy forrás vize által, s aki hálából egy bűvös kardhoz való, vashegyből származó acéllal ajándékozta meg őket. Ezután hangzik el a Beszélő Hegy tanítása, mely szintén a regény egyik gyakran ismétlődő kulcsmondatává válik: „*Kettő az álom, de egyetlen a teremtés. Egyetlen teremtésben egyetlen a zengés.*”¹⁹

A következő, *Hébe-korba* címet viselő fejezet szintén tézis-kijelentéssel indul: „Ha az Ég köveitől tanulsz, a mélység kövei közt is otthon vagy.”²⁰ Azaz: a magasabb létszinteken otthonos lény könnyűszerrel eligazodik alacsonyabb

¹⁵ i. m., 71.

¹⁶ i. m., 117.

¹⁷ i. m., 122.

¹⁸ i. m., 149.

¹⁹ i. m., 162.

²⁰ i. m., 171.

létszférákban. Vajon igaz-e? (Gondoljunk csak Baudelaire albatroszára!) Talán sok-sok gyakorlás, akaraterő és alkalmazkodóképesség kérdése, tanulása és próbája is ez az eligazodás.

Gubancosnak ki kell állnia a ravasz Hétrőfösnek, az alsó világ birodalomvesztett királyának próbáit, hogy az megmutassa nekik az alsó világ lejárátát. Aki végül is ezt kénytelen-kelletlen meg is teszi, beleszoríttatván egy tölgyfába, melyet végül ő maga kínjában a lejárát felé dönt. Az alsó világban sejtelmes fények cikkannak-derengenek föl: először a rézvilág, rézpalotával, legyőzendő hétféjű sárkánnyal (talán a tudatalattival?), kívül végül, Éjjeltapasztaló nevű kardjával lebírván őt, Gubancos kölcsönösen fölös csontot cserél (a felettes én és a tudatalatti összebékítése? a tudatalatti átvilágítása?); emellett ködpalotát is láthatunk, Pilla lakhelyét, aki éppen Göncössel éli éjjeli világát – Gubancos a sárkányküzdelem után rajtakapja őket, de a szellemtestvériség mély tudata elsimítja a megcsalatas-féltékenység konfliktusát: *„Én is odafeküdtem Pilla Ég és Föld között lebegő ágyára, s én is csendesen meghúzódtam a karok világnagy erdejében. Hogy ami lent volt, az legyen hát fent is, mikor egymás ölelésében ringatózunk a mindenség örökkön kerengő leheletében.”*²¹

A földre döngölt rézsárkány pedig másnapra réz almafává változik, és egyik rézalmája az aranypálca suhintására, Gubancos szolgálatára rézkatona-regimentté változik. Így indulnak tovább az ezüstvilágba, ahol az arany kakastarék szerint egy tizennegyfejű sárkánnyal kell bajt vívni. Ugyanúgy történik minden, mint előbb, s a harmadik esetben is, az aranyvilágban, ahol pedig már huszonegyfejű sárkánnyal szemben kell kiállni a próbát. Így kapja vissza Hétrőfös önnön, sárkányoktól elveszejtett országát Gubancosék segítségével, akik így immár jogot formálhatnak arra, hogy szabadon járhassanak-kelhessenek benne, és a Világ Zengő Ezüsttavát is megkeressék.

A gyémántdió és az ezüstdió sugallatai segítségével, információ-mozaikokat közösen egymásba illesztve, Hétrőfös léleklátó fényű Mindentudó Aranytükrével oda is találunk: először az odaömlő barlangi folyóhoz és tóhoz, melyről érzik, hogy: *„csak a föld mélyének hetedik csínja lehet, ahol már csak az őrzők szívverése és lélegzete borong a mélyben”.*²² Itt kilenc delejes nézésű sárkány őrzi a Mindentudó Tükör gazdátlan gazdáját, az irtózatosan kicsi gömbben megbúvó irtózatosan nagy gömböt, a társtalan izzásút, a Mélység Kincset, ami *„a Föld hetedik csínjának az Ég elől elrejtőző napja”,*²³ a bolygó belső lélekfénye.

Pilla vízbe merítkezését, átváltozásait követve jutnak el mindannyian az ezüsttóhoz, melynek partján az égig érő fa, a Világ Zengő Arany Nyárfája áll, és ágairól a Világ Szépen Szóló Aranymadarának dala hallatszik. A tó hullámozása, a falomb susogása és a madárdal egy és azonos hangszövegetben olvad össze. *„Zendülést akarok szítani a kövek között. A zengő hangok pásztora akarok lenni!”*²⁴ – fogalmazza meg ekkor lényegi elhatározását Gubancos. A nyugalom utópikusan ideális helye ezen ezüsttó ligete, itt jön világra Kőlánia Tündér és Kőfia Óriás, aki hét év elteltével elviszi ismét tenni vágyó, feladatukat folytatni

²¹ i. m., 191.

²² i. m., 203.

²³ i. m., 205.

²⁴ i. m., 211.

akaró hőseinket a Napnyugta Hídjáig, ott aztán ki kell velük állni a vérserkentő kézszorítás-próbát.

Itt találkozunk aztán az aranylánnyal, akit egy aranypalack rávetülő fényével megigézve és egyben legyőzve hatalma velük való megosztására készítetnek. Ám Pilla a tündérrel együtt összezsugorodó fénypontként eltűnik. A történet itt erősen rezonál az Illyés Gyula gyűjtötte *Győző* című népmesénkel.

Hőseink Pilla keresésének jegyében arany nyílveszőként (ismét népmesecím és -motívum) jutnak el ezután Lételeországba, az üresség földjére (az üresség ismét egy fontos távol-keleti fogalom), majd az ablaktalan tündérpalotába (ismét egy Weöres-allúzió). Az utazás-élmény, újabb és egyre különlegesebb tájak megismerése, a határtalanság, a végtelen vándorlás élménye folyamatosná válik: *„Takaród az ég, szekered a föld. (...) Paripád a négy évszak, vezetőd a fény és a sötét. (...) messzire utazunk, de ki nem merülünk sosem. Mert ez sem más, csak a határtalan föld megismerése. A határtalan földé, ahol takarónk, az Ég mindent betakar, szekerünk, a Föld mindent elbír, paripánk, a négy évszak mindent hasznossá tesz, vezetőnk, a fény és a sötét mindent magába ölel”*²⁵ – sajátítja át a szerző Lao-cének Wen-ce által rögzített, taóról, a földről és a bölcsességről vallott gondolatait.

Ezt követően Gubancos tájékoztatást kap újdonsült útitársától, a harangöntőtől, merre tovább útjuk következő fontos állomására, az aranyrétre, aztán eljutnak a harangöntő műhelybe, s ugyanebben a városban egy kocsmában látja meg Gubancos egy Virág nevű leány észbontó, elemi erővel lüktető tánccát, mely a szerző zenéről vallott felfogását is aforizmatikusan kikristályosítja: *„Mert tejfehér köd száll le rád. Mert átváltozol és átváltozik a táj. (...) A monotóniával az önkívületbe sodró zene is így tör át bennem minden gátat. Először csak ostromol, s én ellenállok. Aztán megadom magam, hagyom leomlani a határait. Hagyom, hogy meghódítsanak s az önkívületbe ragadjanak az elemi erők. Odáig szédítve, ahol már úgy lüktet benned a zene, ahogyan a csillagok pulzálnak. Ahogy a tengerek áradnak és apadnak. Ahogy a bolygók keringenek. Ahogy a kövek gördülnek. Ahogyan a madarak szárnya verdes. Ahogy a záporosó ütlegeli a földet. Ahogy a mindenség kifújja a leheletét.”*²⁶ Ezt az élményt érzi át Gubancos Virág tánca közben, s tudja már, hogy az ő egyik arany hajszálát kell megszereznie, elkérnie; mely, boroskupába ejtven, apró, gyémántkoronás, beszélő kígyóvá változik át, aki apjával, a kígyókirállyal együtt további segítő tájékoztatást nyújt.

Gubancos ekkor felcsap harangöntő-inasnak, segít megszerezni a harangöntőnek az öntéshez szükséges rezet és önt. Ezeket az utazásokat naposholdas táltos paripával teszi meg, ismét tündérvilágokat járva be. A harangöntés munkája kozmikus feladat, a világegyetem mértékét képviselő hangot kell majd megszólaltatnia. Párhuzamként sejlik fel itt az ókinai zenei alaphang, a sárga harang birodalomszerte való egységességének és meghatározottságának fontossága: a hang, a zene társadalom- és lélekszervező erő.

A harang elkészítése és első megszólaltatása beavatás mesternek és segédjének is, ami szinte szerelmi egyesülésként, extatikus élményként fogal-

²⁵ i. m., 275.

²⁶ i. m., 287–288.

mazódik meg: „Úgy simogattuk a bronzból kiöntött gyönyörű alakot, mintha csak a legszebbik szeretőnket simogattuk volna, hogy kisvártatva szépen szóló hangot csalogassunk ki belőle. Mondjuk éppen akkor, ha már felhagytunk a simogatással, hogy éppen birtokunkba vehessük őt. Hogy közben ő is birtokba vehessen minket. Pihegve és lihegve. Felszisszenve és felhördülve. Suttogva és nyögdecseve. Sóhajtvá és kiáltva. Sikítva és sikoltozva. Kiteljesedve. Elemelkedve. Szétáradva. Földi testet égi testbe öltve. Lélektől lélekig szállva. Ezerszer áldva és ezerszer átkozva.”²⁷

Az első megszólaltatás csodája ez: „Meglendült a nyelv, hogy a bronzköpenynek ütődjön. Egyetlen fenséges zúgás áradt szét a harangból és ömlött végig minden porcikámon, hogy tetőtől talpig megremegtesse a testem és a lelkem. (...) A bennem lecsengeni induló zúgó hang a távolba szakadt, hogy csaknem két percig tartó fenséges útra induljon a levegőben. Áthatolva az ember építette, omladozva málló falakon és a természet alkotta dombokon. Ott susogva a hegyoldalakra felkúszó erdők lombja között. Ott repülve az ég madarai között. Szépen megmártózva a magasán gomolygó felhők között. Akik között én is bármikor ott lehettem. És akik között egyszeriben ott is termettem. Mert ahogy a harang zúgása szárnyalt, úgy indultam útnak én is, ahogy az Ég Zenéje indult útnak bennem is.”²⁸

Gubancost tehát az égi harangszó harmóniája új utakra lendíti; a harangtorony zsindeleiből szárnyat készít magának és kirepül a toronyból (emlékszünk Nyilas Misi versére?). Gubancos örökös vándorzuhanása folytatódik: „Ahogy az Ég Zenéje elől ki nem térve a harang zúgását is a harangvirág szirmai közé térítettem, közben az időtlen időkben is egyre csak időtlenül zuhantam.”²⁹ Felhővé gomolyodva, szétszalazódva, örvénylővé zsugorodva, arany nyílveszővé válva száguld tovább a térben, mintha már szubatomi léptékek, elektronhullámok, kvarkrezgések, húrörvények holografikusan egymásba ömlő, a makrovilágot leképező birodalmában járnának: „Felhővé gomolyogtam, de közben átalakultam. (...) Parányivá örvénylettem, majd apróbbnál apróbb világokban kavargó örvénynyé zsugorodtam. Míg végül arany nyílveszőként suhanva az aranyló hajszálak világ parányai közé vesző tekergésének is éppen a szakasztott mása lettem.”³⁰

Útja a Tüzes-tenger hetvenhetedik szigetére, az irtózatosan kicsi kertben rejtező irtózatosan nagy holdrutás kert tündéri ködpalotájába vezet; itt várja őt Pilla. Illetve várná, de bonyolult átváltozások során éppen egy kivágott aranyalmafa tengerbe vetett forgácsaiban rejtőzik. Meg kell őt találnia, és ez hosszas út, próbák és csaták után sikerül is. Felébresztik a Veres-hegy bazaltorgonájának Tetejetlen Zengését, mely „az időtlen idő hívogatása”,³¹ ez a tett súlyában, erejében az iménti nagyharang megszólaltatásához hasonlít. Ez az Árkok Földjén lezajló, égig érő fekete várával a *Kőműves Kelemennét* is megidéző, nagy csatára való felszólítás, a kövek ébresztése, majd újbóli elaltatása után zendülésre szítása; kezdete a garabonciás-had kőbálványokkal való harcának, melyet

²⁷ i. m., 300.

²⁸ i. m., 302.

²⁹ i. m., 303.

³⁰ i. m., 304.

³¹ i. m., 359.

kardokkal, buzogányokkal és varázsigékkel vívnak meg, és a garabonciások győzelmét hozza, bár a kőbálványok sem vesztesként távoznak.

A regény csúcspontját képező következő, a Zengő Ágak Sárkányaival vívott, csillagok segítette küzdelemben ugyanez történik: „Ugyanúgy ért hát véget az Álmodók Harca is, mint a Lelkek Harca: volt kinek diadalt aratnia, de vesztesként a csatamezőről ugyan senkinek sem kellett távoznia.”³² A garabonciások forogószéle beleköltözik a sárkányokba, de a sárkányok lángja is kibéleli ezután a garabonciások lelkét.

Mindebben egy kozmikus békére, egyensúlyra való törekvés nyilatkozik meg. Így válik lehetségessé Ég és Föld menyegzője, mely a regény kozmikus feltisztulást hozó befejezése: „S minthogy ekkor már együtt volt a Násznap, a meséinkkel szép csöndben kezdetét is vehette az Ég és a Föld menyegzője. Nyitva volt az aranykapu, csak bújni kellett rajta. Álom csorgott a föld árkaiban, csak zuhanni kellett benne.”³³

E mitikus menyegző során foglalja össze Gubancos a kövekről szóló tudását, mely a teljes regény tömör, gondolatrítmikus-epigrammatikus foglalata: „Lehetsz gördülő kő – árkok barázdálta arccal. / Lehetsz kővé átkozott kő – kővé kuruzsolt néma szolgálkkal. / Lehetsz kő testébe rejtőző tündér – a moccanatlan moccanás táncával. / Lehetsz kő irdatlan sziklájába bújt óriás – tetejetlen fa zúgásának emlékeivel. / Lehetsz éléssel éléződő kő – a harcra termelt lélek vitészségével. / Lehetsz egyszerű kő – a cselekvés nélküli cselekvés szóltan fohászával. / Lehetsz sutba vágott kő – a bujdosóktól felkavart hosszú út porával ellepve. / Lehetsz zendülő kő – a Föld és az Ég Zenéjének titkaival felajzva. / Lehetsz égből bolyongó kő – a három sötétség üres határain egyre átkelve. / Lehetsz az égi kincsestárban őrzött kő – a három fény fényeit szórva. / Lehetsz a bölcsek köve – az anyag felhőiben is csak élő-haló vízben fürdetve. / Lehetsz darabokra hulló kő – megszagattatva is önmagadat építve. / Lehetsz zuhanó kő – hét nap és hét éjjel mámorába feledkezve. / Lehetsz kövön maradó kő – magas fekete vár fekete falaiban sort sorra öltve. / Lehetsz omlásba omló kő – égi kövek követeinek eljöttét remélve. / Lehetsz ébredő kő – a Kövek Pásztorának egyet sem szóló, de mégis lassan elmondott szavát figyelve.”³⁴

Ezt követi a regény cselekményének ikonszerű összegzése, melyet a lakodalom során a Veres-hegy öregje Gubancossal és Pillával kérdezz-felelek formában fogalmaz meg (525–532. o.). A regényeposzon végighúzó metafizikai válság elcsitulásaként és a násznap betetőzéseként a főhős-pár örök hűséget esküszik egymásnak, és a Szerencsekrajcár című népmesénkből ismerős tojánhéjban folyóra szállván indulnak újabb országokat-világokat látni: „Hiszen ha ti lesztok azok, akik a tojánhéjba szálltok, akkor többé már ágról ugyan nem szakadhattok”³⁵ – köszönti őket a hegy öregje. „Eddig is volt mit ünnepelni, de ahogy a tettekből kisugárzó fényben a vízen ringó tojánhéjba készülő szerelmespár sorsa is szépen kiviláglott, rostával hordatták a bort, holott azért mégis

³² i. m., 495.

³³ i. m., 499.

³⁴ i. m., 507–508.

³⁵ i. m., 532.

elég volt. (...) Hét hétig folyton szólt a muzsika, folyt a bor és a mindenféle jó lé³⁶ – meséli némi derűs iróniával a főhős-narrátor.

„Nyugalomban beleveszünk a sötétségbe – mosolygott rám Pilla a dobon elperdülő jóslásban olvasva. *Tetteinkben mi magunk leszünk a fény* – mosolyogtam rá vissza. Sötétségbe vesző nyugalommal perdültünk be hát a tojás-héjba, de azon nyomban és frissiben ám, hogy amíg vendégségbe nem érkezünk, egyre csak a kék folyó vizén ringjuk fel a fekete erdőig, s lefelé sodródva bizony egészen a fekete tenger hullámveréséig is eljussunk³⁷ – vetíti előre a cselekmény jövőjét Gubancos.

A tojás mint egy új kezdet archetípusa jelzi, hogy a benne ülő személyek egy új jövő megalkotóiként jelképesülnek itt: „Tojáshejban ringok, s a hetvenhét forgás szédületét kitöltve ugyan Pillát ölelem, de ezzel is csak olyan a táncom, mint az Ég és Föld mozgása lenne.”³⁸ A tojáshejban utazó pár képe a mű zárólapjain álomszerű ringatózásba mosódik, az utolsó sorokban pedig Gubancos eddigi sorsát mintegy levedli, és (átmenetileg) megnyugodva visszatér a névtelenségbe, amely lehet mind a cusanusi Isten előtti nevezetes névtelenség, mind az ókínai *wu ming*, a dolgok tiszta, még ember által el nem nevezett önmagában való léte: „De ha a nevet néven nevezem, magamat / az álmokban ugyan még fel nem fedhetem. / Amíg csak az Ég Köveivel tudós diák lehettem, / Talizmán volt a nevem, ágról szakadván pedig / magamat Gubancosként is jó néven veszem. / De hiába van, mert nincsen nekem nevem. / Nem érdemes magamra nevetet keresgélnem. / Vagyok, aki vagyok, s hozzá minden, / akivé csak a halál ellen bujdosva lehet lennem.”³⁹

A mű utolsó, a beteltségre címével is utaló, *Telis-tele* című fejezete kibővített tartalommutató: az egyes fejezetek jellemző bekezdéseit, sorait kiemelve jelzi azok kulcsmondanivalóját, s ezek egyben a regénylényeg végső rögzítését szolgálják. Ez mutatja, hogy maga az író is szükségesnek érezte sokágú alkotása lényegének többszörös kiemelését, hiszen e rendkívül sokrétű mű minden bekezdése, minden mondata több irányba nyújtja ki konnotáció-szárait. Ezek megsokszorozzák a jelentéslehetőségeket, részletes követésük a jelenleginél messzemenően terjedelmesebb elemzést igényelne. Toót-Holló Tamás regényeposza vertikálisan és horizontálisan is valóságos óceán, melynek minden hullámfodrozódását aprólékos, összességében magánál a könyvnel is teste-sebb elmélkedő esszét eredményező megfigyeléssel lehetne tán megragadni. De megfoghatóak-e valójában a számtalan tényező által befolyásolt, folyton változó habok? Melyeket ráadásul minden olvasó más és más szögből lát? Jelen tanulmány csupán útmutató, kedvébresztő kalauz kíván lenni a Garabonciás-univerzum bolygópályáihoz, tengermélyének korall-labirintusaihoz, melyeket bejárni különleges befogadói élményeket ígérő kihívás minden jövődöbéli olvasónak.

Füleki Gábor

³⁶ i. m., 533.

³⁷ i. m., 534.

³⁸ i. m., 535.

³⁹ i. m., 538.

Győri László*

Születésére senki sem emlékezhet, de mi felsírhattunk volna akár egyetlen helyen is, mintegy félnapi különbséggel, ha nem lett volna olyan messzire egymástól Buda és Orosháza. Sokáig semmit se tudhattunk egymásról, még azt sem, hogy középiskolásként mindegyikünknek tisztelt példaképe volt József Attila és Illyés Gyula. Furcsa módon az akkor még egyetlen budapesti bölcsészkaron sem ismerhettük egymást, mert én csak négy évvel később járhattam oda, s addigra a Kilencek költői már a végzés közelébe jutottak, egyedül csak Utassy Jóskával találkoztam.

Győri Laci verseit folyóiratokban láthattam, majd 1968 őszén olvashattam legelső verseskönyvét, amely bő egy évvel korábban jelent meg, mint az első *Elérhetetlen föld* antológia. S nemcsak olvastam, hanem kritikát is írtam róla, amely csak jóval később kerülhetett nyilvánosságra, 1970 folyamán, a *Tiszta szívvel* antológiában, amelynek megjelentetését 1968 végén az egyetem vezetése sokáig elfektette az ismeretes csehszlovákiai események miatt. Az egyetemisták kiadványa „nem volt időszerű”, ezt üzenté nekem, a lapocska szerkesztőjének Köpeczi Béla rektorhelyettes. Az ötvenes-hatvanas évek főcenzoraként ismertté vált tudós azóta is feledhetetlen emlékem. Győri László persze minderről semmit sem tudhatott.

Az 1941–45 között, tehát a világháborús években született nemzedék pályakezdését sok minden késleltette. Természetesen a hivatalos irodalompolitika volt a főbűnös a maga totálisan központosított állami irányításával. 1956 forradalma után csak 1961-től kezdve konszolidálódott lassan az irodalmi élet, s Aczél Györgyék meg voltak elégedve azzal, hogy ők milyen demokratikusak. 1968-ig eszükbe sem jutott, hogy bizony helyet kellene szorítani azoknak a fiataloknak, akiket elkésztett nemzedéknek is nevezhetünk. S miután megjelent 1969 karácsonyára az *Elérhetetlen föld*, a Kádár-rendszer mellett radikálisan elkötelezett kritika bizony erősen távolságtartó, bíráló volt.

Hiányolták a tehetséget, a költői érettséget, bírálták az anarchista, a kispolgári, a nem szocialista szemléletet. Ennek az lett a következménye, hogy az antológia után hirtelen kimaradtak műveik a folyóiratokból. Részben még az első, még inkább a második köteteik sokéves szünet után jelenhettek csak meg. Szomorú példa erre Utassy József sok szempontból tragikus sorsa. A többieket is számos hátrány érte. Győri László költői életrajza sem magyarázható csupán azzal, hogy kisebb vidéki városokban töltött el könyvtárosként hosszú éveket. Aggasztóbbnak kellett tartania azt, hogy a kor irodalmi életében rá nincs szükség. Azt nehéz lenne pontosan megmondani, hogy ő mennyire érezte magát száműzöttnek. Annyi biztos, hogy a humán értelmiség így is, úgy is gyanús volt, akár figyeltek rá, akár nem.

Győri László szellemi élettörténete azzal írható le, hogy a holtpontról kellett újra és újra talpra állnia emberi és költői értelemben is. Vannak cinikus esztéták, akik szerint a mostoha sors segít a művészi kiteljesedésben. De talán a megpróbáltatásból kevesebb is elég lehetne.

* Elhangzott a 75 éves költő köszöntésekor az Írószövetségben

Nekem abban a szerencsében volt részem, hogy kezdetektől olvasója, elemzője lehettem Győri László munkásságának. Néhány kritika után 1991-ben pályaképvázlatot, portrét is közöltem róla, s azt már egy szakmailag beérkezett ember, egy érett költő addigi életművének emlékezetes teljesítményeként méltattam. Számomra egyértelműen megmutatkozott a csendes szűkszavúságban is változatos pálya következetessége.

A legelső verseskönyv felhívó címe szerint: *„Ez a vers eladó”*. Lehetne ez akár egyszerű tényközlés is, de sokkal inkább volt Weöres Sándor kikiáltó rigmusaként olvasható, azzal, hogy *„Itt látható a nagyhírű bűvész”*. A könyvecske, hozzáértve az antológia darabjait is, a befogadó számára inkább azt érzékeltette, hogy itt egy kifejezetten szocialista lírikus jelentkezett. Pedig már ezek a versek is telítve voltak disszonáns elemekkel. Kifejezte ezt a társadalomkritika is. Átsejlett rajta a Rákosi-kor szörnyűsége. Mindenképp elégedetlenséget fejezett ki a hatvanas évek második felében még gyanakvással szemlélt ironikus, szatirikus jelleg, s főként a groteszk. A legfontosabb azonban az volt, hogy a kereső, az el-elhallgató költő megtalálta a maga összetéveszthetetlenül egyéni hangját. Közben a harsányság teljesen lekopott róla, az inkább szerepjáték volt, s igazi szereppé, az önazonosságot is kifejezővé az vált, amit így fejezett ki:

„Laposkúszásban, földhöz tapadva éltem, ahogyan lehetett. A vers főnyeremény volt, de szinte észrevétlenül olvadt a semmibe. Mégis írtam, mert hiszem, hogy a vers megmenekít valamit ebből a világból.”

Ez a költői vallomás – a harmadik kötetnek ez a címe: *Laposkúszás* (1984) – számomra már nemcsak nemzedéki vallomás, hanem a korszak évtizedeire is jellemző. Eddigre teljesen egyértelművé válhatott az értelmezők számára is, hogy a Kádár-kor hamis ellentétet rögzített a költészetben is, azt állítva, hogy egyrészt létezik a közéleti, másrészt pedig az elvont, ontologikus költészet. A kiélező szembeállítás már csak azért is ostobaság, mert például József Attila vagy Illyés Gyula mindkét tendenciában otthonos volt. S otthonossá érett Győri László is. Itt van például egyik kedves példám, az *Őszi ősz* 1976-ból:

Piros vadszőlőlevelek,
besúgószégyenvörösek,
hajtják a falra fülüket,

noha baljós már az évszak,
rókaszag van és reformszag.
Vérszag talán? Vagy erőszak

bűzlik ismét új bűzével?
Vér vagy szabadság ízével
szél csap le és oszlik széjjel.

Megesett a végső halál,
szorong a vadszőlőlevél,
megintett a régi nyár.

Ez az utolsó napja már
a leveleknek – mennyi vér,
mennyi eljátszott friss esély! –

még egy utolsó tavaszra
ismét az ősz napja-szakja.
Volt-e haszna? Vagy mihaszna?

Piros vadszólólevek,
feltartott, vérező kezek,
mintha várnák a sortüzet,

a szemerkélő esőben,
falhoz tapadva, merően,
húlnak óriási csöndben.

Ez a vers számomra az 1956-os forradalom emlékét idézte meg 1976-ban, feledhetetlen példát mutatva az összetett, komplex költői képek képi és gondolati gazdagságára, a kimondhatatlant mégiscsak kimondva, rádöbbenve a magyarság sorsára. Aztán egy boldogabb történelmi pillanatban, 1989 októberében, a köztársaság kikiáltásának napján kivételesen ujjonghat a *Respublika* című vers.

Az ezredfordulón sokat változott egész Európa, legalább ugyanannyit Magyarország is. Ám aligha jutottunk közelebb az ideák világához.

Hiszen ha laposkúszásban szükséges élni ebben az új, harmadik évezredben is, mit tehet az ember? És mit a költő? Az utókor kegyetlen, a természetet közömbös. Bölcsébbet nem tehetünk annál, mint hogy őrizzük és tovább örökítünk minden értéket.

Az ezredforduló táján Győri László elkezdett prózát is írni. Két kötete: *A kései Éden* és *A rabbiánus kecsketartó* (2005, 2009). Mindegyik kötet sokban önéletrajzi jellegű elbeszélések, emlékek sora, főként az első személyessége győzi meg az olvasót arról, hogy azt a világot, azt az elpusztult paraszti-falusi társadalmat neki is meg kellett örökítenie, mert már alig akadnak tanúi. Az elbeszélések nem sugallnak töredékességet, hanem a múlt egységes képét teremtik meg. Az első kötet címe arra a gyerekkorra utal, amely Édennek csak nagy-nagy feltételeességgel nevezhető, hiszen az ötvenes években járunk. Anynyiban mégis Éden ez, hiszen a gyermeklétben mindig van édeni jelleg, de még inkább arra is utalhat ez a könyvcím, hogy az a régi, 1960 előtti világ a maga természetességével a kiűzetés előtti állapotot is jelképezi.

Az önéletrajzi ihletést már jóval korábban kifejezte egy nagyobb szabású versciklus, amely önálló köteté szervesítve máig nem jelent meg, csak az egyes kötetekben. Ez a sorozat a nyolcvanas–kilencvenes évek fordulóján született, de később is szaporodtak darabjai. Többnyire 16 sorosak, tehát a szonettformát idézik, Szabó Lőrinc *Tücsökzene* ciklusának mai változatát.

Nem véletlenül említettem Szabó Lőrincet. Még az 1920-as évekből származik az új tárgyiasság német eredetű irányzata. Legújabb változatát, egyfajta 21. századi tárgyiasságot megfigyelhetjük a legmodernebb költészetben is.

Győri László a régi mesterek: Szabó Lőrinc és Illyés Gyula hajdani törekvéseit folytatja, s teremti meg a tárgyiasság hiteles mai változatát.

Néhány éve a korán eltávozott Rózsa Endre egyik versét elemeztem, s ebben játékosan írtam meg, hogy ha öt verset választhatnék tőle, melyek lennének azok, ha pedig csak egyetlenegy, az a *Se hűja, se hója* lenne. Győri László olvasta ezt az írásomat, s teljesen egyetértett a választásommal. Ha most tőle kellene választanom öt legkedvesebb verset, nagy gondban lennék. Először is: ez a pálya még nyílt. Aztán meg változik az ember értékítélete, versekhez való kötődése. Így ha elkezdeném a válogatást, rögtön megakadok. Kevés az öt vers. De nem én vagyok a szigorú, hanem az az eljövendő szerkesztő, aki majd nyolc-kilenc évszázad verseiből válogat. Így én most csak azt mondhatom: álljon itt öt vers, ma este a legkedvesebbek közül:

Őszi ősz, Respublika, Karszt, A Holló, Ósvágy.

Én azért jegyzetelem tovább kedvenc Győri László-verseimet, s ezt bárki megteheti most is, tíz év múltán is, beleírva abba az elképzelt antológiába.

Köszönet a versekért, köszönjük, Győri László.

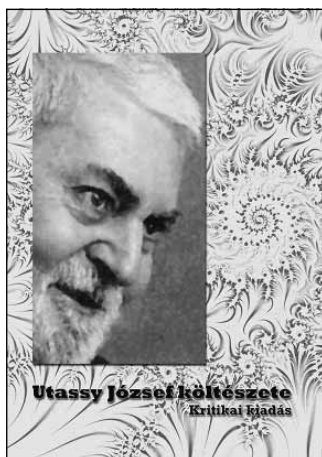
Vasy Géza

A költői ihlet természete és háttere

Utassy József és társai, a Kilencek – név szerint: Győri László, Kiss Be-

nedek, Konczek József, Kovács István, Mezey Katalin, Oláh János, Péntek Imre és ő, jelen tanulmány tárgya, Utassy József – évekkal a Rákosi-diktatúra és az '56-os forradalom leverése után, a hatvanas évek első felében hozták létre alkotói körüket az ELTE bölcsészkarán. A kollégiumokban, az Egyetemi Színpadon és különböző művelődési házakban nagy népszerűséget szereztek, de lapszerkesztési terveiket elvágták, antológiájuk megjelenése sok

évükbe került. Féllegális és tiltott olvasmányaik megbeszélésével bővítettek és vitatták meg ismereteiket a valóságos történelemről, kultúráról. Szociográfiai érzéküket otthonról hozták, és bizalmas beszélgetésre hajlandó, avatott költő és író ismerőseik elbeszéléseiből is igaz képet alkottak Magyarország sorskérdéseiről. A fiatalságra gyakran jellemzően forradalmi eszméket vallottak, de ezek nem a szovjet befolyásra előírt piros betűs ünnepek hazugságain, hanem az 1848/49-es forradalom és szabadságharc ki

Utassy József költészete. Kritikai kiadás. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket készítette Utassyiné Horváth Erzsébet és Vilcsek Béla

nem sajátítható hagyományain s a betiltott '56-os eszméken alapultak. A március 15-i ünnepeken gyakoriak voltak a rendőri fellépések, gumibotozások, élő cáfolataként annak, hogy a fiatalság érzelmei kisajátíthatók az idegenből importált ideológiák számára. Utassy a *forradalomról* mint életérzéséről írta korai verseinek egyik fontos részét. Petőfi, Ady, József Attila, Illyés, Radnóti költészete, Dózsa, Rákóczi emléke, 1956 forradalma és szabadságharca, majd a prágai tavasz és ősz híre táplálta indulatait.

Versei erős vonzalmat mutatnak a népköltészeti hagyományok iránt. A nemzeti és a népi kultúra példáit követte tiszta szívvel és tiszta szóval. Sajátjává tette a kor számos idősebb költőmesterének azt az elvét, amely a népi hagyomány és a modern művészeti vívmányok egyesítésén alapult, mint Bartók Béla és Kodály Zoltán zenéjében, József Attila korai korszakában. A korai József Attila messianisztikus gesztusai csakúgy, mint suhancos hetykesége, lázadó hangja különösen bátorítón hatottak az induló Utassy verseire. Egy-másfél évtizeddel idősebb kortársai közül Nagy László, a korai Juhász Ferenc, az esszében is kiemelkedő Csoóri Sándor, Tornai József és Fodor András értéktudata, költői bátorsága, igazságszeretete hatott rá. Nemzedékének egyik legnagyobb hatású költője lett hamarosan. Olyan, vele majdnem egyívású kortársait is ideértve, mint a sokban rokon észjárású, hasonló hagyományokra visszatekintő Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Kiss Anna, Ratkó József vagy Serfőző Simon. A falusi életforma és a szociológiai helyzet megítélésében hasonló tapasztalatokat szereztek, úgyszintén a természeti világról. A költői hídvonulat, amelynek erős pillére lett, Dobozi Eszterrel, Döbrentei Kornéllal,

Lezsák Sándorral, Nagy Gáspárral, Pintér Lajossal, Tóth Erzsébettel, Szervác Józseffel folytatható, és a sor korántsem ér velük véget. Utassy első két kötetében már olyan versek jelentek meg, amelyeknek sorai szállóigészerűen terjedtek el az egyetemi és azon kívüli, művelődő fiatalság köreiből.

Az Utassy József költészetét, életútját és munkásságának szellemi összetevőit sokoldalúan fölmérő *Kritikai kiadás* idén, 2017-ben jelent meg a Napkút Kiadónál. Összeállította a költő megözvegyült élete párja, Horváth Erzsébet, valamint Vilcsek Béla. A tekintélyes terjedelmű, a jegyzetekkel együtt több mint 1200 oldalra rúgó könyv újraközi az Utassy által sajtó alá rendezett kötetek teljes szövegét. Ezért a kritikai kiadás a versek ismétlődéseinek következtében sokkal terjedelmesebb életművet sejtet a valóságosnál. A költő a hetvenes évek közepén rátamadó ideg-összeroppanás miatt szabadúszói életformára kényszerült. Írásaiból és föllépéseiből kellett megélnie (verseinek nemcsak kiváló szerzője, hanem előadója is volt). Nehéz anyagi körülményin csak úgy tudott javítani, hogy újabb verseit rendre a régebbiekkal elegyesen szerkesztette kötetbe. Az összeállítók egy „spirális szerkezetű életmű” elvi sajátóságként értelmezik a visszatérő verseket, de nem örülnék, ha ez általános gyakorlattá válna. A verseskönyvekhez fűzött kommentárok, jegyzetek mindenesetre közlik az egymásra következő kötetekben ismétlődő versek szövegeiben előforduló változtatásokat, és ez bevett gyakorlat a kritikai kiadásokban. E kiadvány segítséget nyújt a későbbiekben ahhoz, hogy láttassa, melyik szövegváltozatot tekintjük véglegesnek.

Az eredeti kiadású verseskönyvek és az egyes versek keletkezési története, magyarázata, értékelése jóvoltá-

ból monografikus teljesség is igazolja a nagy formátumot. A vállalt teljeségigény azonban sosem valósulhat meg hiánytalanul. Nekem először azt tűnt föl, hogy a fogadtatás történetében nem említik Féja Gézát, aki a hetvenes évek elején a legelismertebb méltatást írta Utassyról. Mozgásomban korlátozva nem tudom fölidézni, hol jelent meg, de fel tudom idézni, hogy az idős irodalmár egyenesen Ady Endréhez hasonlította Utassyt a nemzeti létet illető igazmondásban. Hiányérzetet okoz az is, hogy – a József Attila-irodalom tekintélyes részétől eltérően – nem nevezik meg annak az idegrendszeri összeomlásnak és következményeinek nevét, amely miatt orvosai kezelték. (Utassy hálaival emlegeti őket.) Szakvélemény bizonyára született a költő hónapokig tartó s további utókezelést igénylő betegségéről. Része lehetett az 1974-es és későbbi ideg-összeroppanásában, hogy *veszélyesen élt*, sokszor tiltott nemzeti sorskérdésekről nyilatkozott nagyfokú művészi bátorsággal. Volt oka az üldöztetési tudatra, s a létbizonytalanság, a hátrányos megkülönböztetés kikezdte idegrendszerét. József Attilára emlékeztetett ebben is, de Utassy nem hagyta, hogy szorongásai az öngyilkosság kényszeréig elhatalmasodjanak rajta, bár túlzott dohányzása az önsorsrontással volt határos. Szerencsésebb volt tanítómesterénél abban is, hogy költészetében nyoma sincs hiábavaló szerelmi bánatnak, kétségbeejtő viszonzatlanságnak. Családi életének egy átmeneti periódusától eltekintve, amelyet betegségének súlyosbodása idézett elő, ilyen természetű megpróbáltatások nem fenyegették. Állhatatos volt érzelmeiben minden téren; a legutóbbi évekig írt vallomásverseket hűséges, mellette minden bajában kitartó feleségéhez.

Első kötetében, a *Tüzem, lobogóban* ősi motívumokkal gazdagon fejezte ki magyarságtudatát. A nemzet múltjából vezette le a maga korában is érvényes kulturális önazonosságát. Az ősi jelképek önála sosem hangzanak közhelyszerűen: kételyek ellenére vállalt, rengeteg ellenállásba ütköző eszmékről van szó. A „csoda” esztétikum (a racionalista Szerb Antal is ezt vallotta), egyúttal jelzi a lehetetlenség határait:

A csodaszarvas igazságot üzöd.
Verejtékes vágtd micsoda hajsza!
Ha el nem éred, érte fogsz kimúlni.
Ha meg eléred, úgy lehet, miatta.
(...) egyre beljebb csal a rengetegbe
az iramló csodaszarvas-igazság

– írta *Monológ a pódiumon* című versében. A *Szervátiusz Jenő: Cantata profana* című szobrának címét az *Akár a szarvasok* mottójába helyezve, megalkotta a kilencek szellemi körének programversét is. „Kilencen, akár a szarvasok, kilencen” – vallotta elvbarátairól a Bartók és Erdélyi József által is magyarra ültetett román kolindára utalva, s a mű így folytatódik: „Házunkból kimartan, hazánkból kiverten, / agancsunk boronál csak a kék hidegben. // [...] // Ezüst Öreg! Ha ránk szarvasok szaván szólsz, / halld meg hát az Arany Szarvasifjúságszót: // NEM ISZUNK CSATÁKRA CSENDÜLŐ POHÁRBÓL! // csak tiszta forrásból, // csak tiszta forrásból.” Az „Ezüst Öreg” a népköltészeti alpműben a szarvasfiak apjára utal, de ennél fontosabb, hogy e kettős jelzővel Bartókot, egyúttal a kilenceket bátorító, értük kiálló Nagy Lászlót idézi meg. A „tiszta forrás” a magyar kultúra szent közhelye (legalább Szenczi Molnár Albert XVII. zsoltáráig visszavezethetőn). A *tiszta forrás* kifejezi elsősorban ragaszkodá-

sát a népköltészet hagyományaihoz. (Egy szép példa: az *Ifjúság, mint sólyommadár* című verse a népköltésből, egyúttal a 17. századi Balassi-követők valamelyikétől átvett fordulat, *locus communis*; modern líránkban sokan alkalmazták, különösen Bartók követői.) A tiszta forrás másodsorban a városi civilizációban tenyésző álkultúra elutasítását fejezi ki. És harmadik sorban kifejezi azt is, hogy a katonai szolgálatra alkalmas nemzedék *ne fogjon fegyvert* akkor sem, ha erre a Varsói Szerződés kötelezi. A költő megtagadja versében a parancsot 1968 második felében, amikor a szabadság útjára lépő cseh, illetve csehszlovák nép forradalmának, a „prágai tavasz” fegyveres elfojtására mozgósítanak Közép-Európában, minálunk is. A hatvanas évek fiataljaiként ezt skandáltuk az utcákon: „Dubček, Swoboda, / nem megyünk mi el oda!” – mármint Prága megszállására. Az alkalmi mondóka gyarló, de igaz megfelelője Utassy versének. Nemzeti szégyenként éltük meg a magyar hadtestek bevonulását Csehszlovákiába. Különös reminiscenciák ötlöttek föl bennünk – például az, hogy 1848 nyarán az osztrák birodalom magyar katonákat akart az olasz fölkelők leverésére vezényelni. A tiltakozás szavát akkor is költő, Petőfi Sándor hallatta legjobban.

Amikor Utassy rá, Petőfire hivatkozott, a nemzeti szabadsággal együtt a törvényes demokrácia is szemé előtt lebegett: „lopnak a bőség kosarából”, illetve „a jognak asztalánál lopnak” – írta a *Zúg márciusban*. A világosi fegyverletétel képei sugároznak az 1968. nyár végi mezei táj érzékletes látomásából (pl.: „gúlába gyávu a kukoricás”). A szülőfalu, Bükkszentkereszt szociális elmaradottsága is lázadó hangú verseket hív életre belőle: „...bérüknél még fejjel magasabbak

az árak, s a kis nyugdíjból sóra, / kenyerre telik. S egy szép koporsóra!” S az erős szociális töltésű vers így végződik: „Hej, / forradalmak, forradalmak!” (*Itt*). A szociális viszonyok számonkérése a „létező szocializmusban” csupán „eretnek” gondolkodásra vallana, ha nem találnánk már a korai kötetekben egyértelmű utalásokat a függetlenségi törekvésekkel párosult nemzeti forradalmainkra. Utassy több mint eretnek: forradalmár, '56-os értelemben.

Vilcsek Béla szaktekintély a poétikában, s ezt igazolja a verselemzések alaki része. Nemcsak azért, mert (részben Szepes Erikára hivatkozva) föltárja az időmértékes és az ütemhangsúlyos verselés ritmusváltásait, szimultán alkalmazását és a rímelés bravúrajait, hanem mert észreveszi a versformálás igényességét a szerkezetekben is. Utassy kedvelte a refrénes, ismétléses és a keretes formát, a nagy súlyú megkettőzéseket. Ezek ősi, mágikus hatású eszközök. Alliterációkban, egyéni strófaszerkezetekben, kettős értelmű jelképekben, szójátékokban igen gazdag a formavilága. Ha a Kilencek többi tagjával együtt „népiességet” emlegetnek, az – Utassy esetében különösen – olyan, mintha Weöres Sándort sorolnák be így a magyaros versritmusok változatos alkalmazásáért. Ahogyan ő, úgy Utassy is bőven merített a deákos verselés poétikai hagyományából és a nyugat-európai verselés különböző formáiból. Disztichonos epigrammái éppoly tökéletesek, mint anapesztikus lüktetésű darabjai, vagy mint Balassi-strófái és más ütemhangsúlyos ritmusalakzatai. A szabályos szonettek mellett alkalmazta a szakaszolásban fogyó sorszámú (4, 3, 2, 1) *kis szonettet* is.

Műgondjával arányos tulajdonsága a megszenvedettség. Ebben azonban

nemcsak az életrajzi körülményei vagy az „irodalompolitikai” kockáztatásai működtek közre. Szenvedést okozott neki – s ebben megint csak József Attilára emlékeztet –, hogy időnként úgy érezte, kiírt már magából mindent, amit fontosnak tartott. Verseiért megkínlódott, s ha sikerült a mű, (Rilkével mondván) hamarosan ismét *irtózat* *angyalokkal* kellett birkóznia az újabb ihletért. Érezte, hogy költőnek született, és már a „krisztusi kor” betöltése előtt nem volt más választása, mint hogy minden erejét a versre összpontosítsa. S ez a játékos, humoros verseire is igaz. Az érzelmi energiák olyan fokú sűrítésére koncentrált, amelyhez hasonlót legtöbbször Nagy László költészetében találunk.

Visszatérnék azonban verseinek tematikai, „tartalmi” korszakolásához. Kétségtelen, hogy nála az életrajzi tények legalább annyira meghatározók a „közérzeti” versekben, mint a nagy történelmi-társadalmi feszültségek és fordulatok a „közéleti” ihletésűekben. Talán szerencsésebb, ha vallomások, expresszív harsánysággal kikiáltott lelki megnyilvánulásokat mondok, nehogy plakátversre, verspublikációra gondoljon az olvasó. Az alapos filológus, Vilcsek Béla szerint nincs még egy költőnk, aki annyi felkiáltójelet használt, mint Utassy. Ez temperamentum dolga is, de az érzelmelek becsben tartása is: a modern költészet vesztett érzelmi erejéből, s az alapvető lelki folyamatokat csak sokszoros közvetítéssel mondja ki vagy kerülgeti. Utassy képes volt arra, hogy a „modern időkben” újraélessze az érzelmelek maximumát, az életeréből, ha úgy tetszik, a bergsoni *életlendület*ből táplált indulatokat, s a művészi hatás szolgálatába állítsa őket. Hozzáteszem: nemcsak a vele kapcsolatban (joggal) leggyakrabban emlegetett Nagy László neve

kívánkozik ide, hanem a korai Pilinszkyé is. És ez a név – akárcsak József Attilaé – segít abban, hogy átevezzek az Utassy-mű tematikai változásaira, azokra az istenes versekre, amelyeknek életrajzi háttere megkerülhetetlen.

Első katasztrófaélménye kisgyerekkora óta az apahiány, a hadiárvaság. Nemzedékében gyakori körülmény ez: az apák többnyire abban az életkorban kerültek a második világháború frontjaira, amikor az 1941–1944-es Kilencek születtek. (Utassy 1941-es.) Utassy – mint nem egy társa – hadiárva lett 1943-ban. A gyermekben hamar tudatosodott a veszteség lesújtó ténye, és ez még a fiatal-ságtól mámoros pályakezdő többnyire vidáman kezdődő, bővérű szerelmes és tájverseire is rávetíti árnyékát. Verseinek érzelmi hullámszáma ezért oly egyedien heves. Magyarországi verseiben (mint már hangsúlyoztam) a *művészi harsányság* mellett finomabb szólalmokat is érzékelünk: vallomásai a hazáról a szerelmi líra szenvedélyével szólnak, és alig észrevehetően van bennük jócskán a legyűrt kétségbeesés meg a tilalmakkal szembeszegülő dac elszántságából is. Mint aki érzi: ott, ahol hazáról, sorsokról, versekről döntenek, nem szívelhetik a magyar identitásnak azt a tüntető vállalását, amelyet a többi közt különösen a *Magyarország!* című nagy verse demonstrál. Ezt hallgatva saját előadásában, gyönyörűségtől borzongott a hátunk. Az ilyesmi 1956 novembere óta tiltott gyümölcsnek minősült. Az idősebbek közül csak a legbátrabbak vállalkoztak hasonló művekre, mint az esszében is megnyilvánuló Csoóri, *A nemzet szelleme* című versét író Tornai, vagy aki tekintélyénél fogva a legtöbbet engedhette meg magának: Illyés (például a *Koszorú* írójaként), vagy egyik-másik versében

Nagy László. Utassy főként az ilyen tárgyú verseivel hódította meg többnyire fiatalokból álló közönségét.

Azután jöttek egymás után a személyét sújtó csapások. Először az idegösszeomlás, majd fiának súlyos betegsége, melyet egyik lábának leoperálása árán sem lehetett meggyógyítani – a fiú a várva várt, 1989-ben bekövetkező társadalmi fordulat időszakában halt meg húszévesen. Utassy haláláig nem tudott szabadulni a lelki megpróbáltatás súlyától. Nemsokára édesanyját is elvesztette. Az évszázad végéhez közeledve költözött családotul Rédicstre, feleségének szülőfalujába, s bár számos barátja látogatta őt, a magányosság jelei is megsokasodtak verseiben. A halállal való szembesülései a saját halál közeledését is siettették érzelmi életében. Az ország és a világ állapotát távolról érzékelte visszavonultságában, de számos jele van annak, hogy saját fájdalmait az egyetemes emberiség sorsával és a lét nagy filozófiai kérdéseivel köti össze.

Kései korszakában – amely több mint két évtizedre terjed fia végzetes megbetegedésétől a maga 2010-ben bekövetkezett haláláig – előtérbe kerül az istenesség ellentmondásos témája. Kétségbeesett dühvel tagadja Isten létét, de közben meg is teremti azt a sokrétű isten-képzetet, amely költészetének egyik meghatározó eleme lesz. „Isten léte öneki nem vallási kérdés, hanem világnézet dolga” – így próbáltam jellemezni paradox viszonyát a nem létező istennel pereskedő, káromló, az istenfogalmat így mégis mintegy megteremtő vívódását. Vilcsek így ríposztózik szavaimmal: „Őszintén szólva, nem érzem ennek a distinkciónak a jelentőségét: eddigi ismereteim szerint a vallás is világnézet. Ha tévedek, itt az idő, hogy módo-

sítsak ismereteimen.” Nos, itt az idő. Mert azt válaszolom, hogy minden vallás világnézet, ám korántsem minden világnézet vallás. Utassyé sem az. Ez a „distinkció” hiányzik Vilcsek idézett fejtegetéséből. A költő számára Isten képzeletben megjelenő fantomkép, a világ megszemélyesítő metaforája, nem pedig vallásos hitének tárgya. Más lapra tartozik, hogy a hitre mint lelki szükségletre nagyon is vágyott – ez teszi hasonlatossá József Attilához, valamennyire a *hitetlenül is hívő* Adyhoz is. Még egy jól csengő név: Nemes Nagy Ágnes írta, hogy „Egy istent kellene csinálnom, / ki üljön fent és látva lásson” (*Ekhnáton*). Isten annyiban *van*, hogy a legmodernebb és legtudatosabb szellemű költők, szobrászok, még filozófusok is megújulón jelzik szükségét. *Fáj a hiánya*, és ha csak a paradoxon szintjén is, Isten ezzel máris „realizálódott”. A lelki valóság is valóság, ha bizonyítani nem is tudjuk. Utassynak szüksége volt egy kozmikus hatalomra, aki ellen lázadva, kétségbeesetten kiáltozva, kifejezhette azt az igazságtalanságot, hogy apját nem ismerhette, legszebb életkorban levő fiát pedig elvesztette. A rosszul berendezett világ minden túrhetetlen jelenségével asszociálta ezt a – ki merem mondani – egyetemes sérelmét. Az Isten áldozatául kiszemelt, mindig szeretettel vagy szánalommal emlegetett, gyakran önmagára és saját gyermekének sorsára vonatkoztatott „fiúra”, Jézus Krisztus passiójára hivatkozva teremtett nagy költészetet. Éppúgy, mint a természeti lények és jelenségek áhítatából, a szerelemből és a haza imádatából. A kritikai kiadás látványosan bizonyítja, hogy kortársunk, Utassy József a legjobbak sorában foglalja el helyét.

Alföldy Jenő

„Peer 42”

avagy a „Későn megértett bohóckodás”

Duális elemzési kísérlet

„A legtöbb, amit az ember elérhet,
hogy jó lelkiismerettel hal meg.”

(Hamvas Béla)

Peer Krisztián, 42,
Jelenkor, Budapest, 2017

Hamvas Béla írja egy helyen: „A valóság minden jelzőt kibír.” Miután sajnós érintett, a kelleténél sokkal jobban a versekbe vont vagyok azáltal, hogy a versek ihletője, Mocsár Zsófia a lányom volt, s az is marad, míg élek, így kénytelen vagyok ismét Hamvas Bélát idézni ezen szöveg(egészek) olvasása és értelmezése során: „A kritikának oly mértékét alkalmazom magamra, amit más nem is sejt, nem mer – amely fokot nem ismeri!”

Számomra a „Peer 42” legfontosabb üzenete, amit maga a szerző így definiált:

„A kötetben tulajdonképpen a dilettantizmust kísértettem, azt, hogy hogyan lehet reflektálatlan sorokat beengedni a reflektáltak közé, és milyen játékokat lehet játszani a referenciális olvasattal. Mert ha akarom, ha nem, a könyvnek lesz referenciális olvasata. Sőt, igazából kérdés számomra, hogy akár

a szakma, akár az úgynevezett mezei olvasó, már ha van olyan, képes lesz-estétikai tárgyként tekinteni a kötetre, engedi-e az anyag.”¹

Amennyiben Arisztotelész Poétikájából indulok ki, úgy a megismerési szintek egymásra tagozódására kell a versek tematikájában s egymásra strukturálódásában figyelnem: úgymint érzékelés, képzelet, tapasztalat, ész, bizonyosság, a valóság tudása. Arisztotelész a drámai művészetet, de különösen a tragédiát kiemelt, paradigmatisz mőfajnak tekintette. Ennek részben történeti okai voltak, hiszen a tragédia a kor legfontosabb mőfaja volt, továbbá jelentősége már a kortársak számára is egyértelmű diszciplínának számított, részben azonban az arisztotelészi poétikaelméletből fakadó koncepcionális okok állnak a háttérben. Arisztotelész a jellemet (ethosz) és a cselekményt, a mesét (műhosz) választja a tragédia legfontosabb elemeinek, s egyértelműen az utóbbi tárgyalására helyezi a hangsúlyt, így egymáshoz való viszonyukban az ethosz világosan a műhosznak alárendelt marad.

Így, tágabban értelmezve az arisztotelészi kijelentéseket, a „Peer 42” verseinek a világában sem az az elsődleges szempont, hogy Krisztiánnal milyen családi kötelékben maradtunk, maradunk, egyáltalán maradtunk-e jellemünköl

¹ Internet: [http://konyves.blog.hu/2017/04/07/peer_krisztian_el_akartam_kerulni_a_sorsomat_bassza_meg](http://konyves.blog.hu/2017/04/07/peer_krisztian_el_akartam_kerulni_a_sorsomat_bassza_meg_utolsó_letöltés: 2017. július 4.), utolsó letöltés: 2017. július 4.

fakadóan, hanem az, hogy Krisz (Zsófi így becézte Alfáját és Ómegáját) ezen kötetének a művei mit üzennek a befogadóknak, hány fázison keresztül került a kötet a sikerlisták második helyére, s annál inkább az, hogy mi az a hiány, mit képes az olvasónak a fájdalom üzeni.

Saját példányom dedikálása így hangzik:

„Juditnak szeretettel a közös bajban. Zsófi volt a legnagyobb csoda, akivel találkoztam.

Peer Krisztián

2017. 04. 21., Nagymaros²

A múlt idő alkalmazása jelen helyzetben, ha a gyász oldaláról közelítünk a tragédiához, egy költő esetében nem indokolt, mert a csoda olyan „más valóságos” dolog, ami örök.

A tragédia természetesen nem csupán az irodalom drámai műnemének az egyik műfaja, hanem a köznyelvben minden olyan történet is, amelynek a végkimenetele visszafordíthatatlan. Ketté vagy még több részre tört Mocsár

Zsófi pályaíve, ami világkarriert futott volna be (Dr. habil. Csanádi Judit DLA | MKE – Zsófi halálos ágyánál). A közös jövő, a közös gyermekek, az unokák ígérete helyett a kilátástalanság és a fájdalom hullámsírjába való zuhanás. Röviden summázva, erről a tragédiáról beszél a „Peer 42” is. Az nem mindegy, hogy hogyan. Egyáltalán, van-e létjogosultsága az összes kötetbe vont vers nyilvánosság elé tárásának; a „belső ügyek” szövegei elhagyásával nem lett volna-e mégis teljesebb az ún. „gyászversek” köre.

A kötet B/5-ös méretű, éretlen őszibarack színe a fehér és fekete nyomtatással is erről mesél. Ha nem ismernénk a referenciát, akkor nem tudnánk egészen pontosan leírni, mit látunk, de az bizonyos, hogy itt illusztrációról, azaz a legközvetlenebb módon referenciális, a szövegen kívüli valóságra vonatkoztatott ábrázolásról van szó. A kisbetűs e magánhangzók tükrös megfordítása a Peer névben, egyfajta meghasonlást sejtet:

Pe
eR

vezetéknev, mint az élet perlése, s az aláírt csupa nagybetűs, de még mindig fehérrel írott KRISZTIÁN az egyetemes itt maradt gyász (a régi időkben a fehér szín, a kender- és lenvászson leplek természetes sárgásfehér vagy fehérített színe a gyász színe volt, mely egyben a lélek tisztaságát, ártatlanságát jelképezte, ezért vált az egyházi hierarchia csúcsán álló pápa színévé is²), míg a fekete színű 42 a költő saját, magába fojtott bánatának egyfajta lenyomatát jelképezi, s azt is, hogy még nem volt negyvenkét esztendő a tragédia előtt, de egy nap kivételével egy hónap múlva betöltötte azt.

² Internet: https://hu.wikipedia.org/wiki/Feh%C3%A9r_gy%C3%A1sz, utolsó letöltés: 2017. július 5.

Ugyancsak a kötet címének kettőssége található meg a duális tartalomjegyzékben is. A költő ezzel a két tartalomjegyzékkel is érzékeltetni próbálja, hogy melyek az ő individuális szövegei, s melyek a Zsófi-nélküliségei, de az Ady Endre-i „mégis morál”: a küzdésvágy és a reménytelenségérzet kettőssége is permanensen jelen van a kötetben. Ady kötetének megjelenése után száztíz évvel hasonlóan formabontó performansz születik, amelyet Zsófi rajzai tesznek igazán azzá.

Ebből a dualitásból kiindulva igyekszem objektíven megragadni, de nem magyarázni magát a könyvet. Arról sem kívánok állást foglalni, vajon mit szólna Mocsár Zsófia a kötetegészhez, ha élne.

Egy 19. századi porosz hadtörténész, Carl von Clausewitz gondolata alapján indulok el, mikor a könyv számomra abszolút negatív, obszcén, nem a nyilvánosságra tartozó gondolatait elemzem, míg a szimpatikus, stílusosan és emocionálisan is tetsző versek áttekintése során az arisztotelészi tragédiaelfogást tágabb értelemben használom. Clausewitz a háborúban, akár jelen esetben én a kritikában, a „lélektani tényezők és a véletlen fontosságát emelte ki és azt, hogy a hadászati problémákat kritikusan kell megközelíteni”.⁵ Így, miután az élet is folytonos háború, amely a fogantatás pillanatától utolsó leheletünkig tart, a negatív gondolataim kritikai megközelítésének strukturális elemzését is tényekkel, jelen esetben idézetekkel támasztom alá.

A fülszöveg már-már banális. Ithaka Homérosz óta igen gyakran előfordul a költészetben, mert a magány és a várakozás, s a remény megfajított rejtjelévé vált.

Ellenben a kötet felvágatlan lapjai éppen úgy Zsófit idézik, mint az illusztrációi. A szerkesztő kevés, de annál ütősebb anyaggal dolgozott, hiszen a versek megkívánták a már-már profán egyszerűséget is.

A bevezető vers a „Visszatekintve” címet viseli. Peer Krisztiánnak az édesapjával való csaknem József Attila-i viszonya éppen úgy lelepleződik, mint az Istenhez való hozzáállása. Ebben a versben azonban a tragédia tudatában már más rétegeket is felfedezni vélünk:

„Azt kérded, merre menjünk?
Azt hiszem, téged követlek.
És, mert téged követtelek,
nincs meg a visszaút.”

(7. oldal)

A mű még a Zsófi előtti versek tematikájához tartozik, ellenben ebbe a verszárlatba éppen úgy beleérthető az édesapa, az Isten és akár Zsófi alakja is. S úgy vélem, a halál által új értelmezést kapva, valóban Zsófiról van szó. Azonban az oldalszámozás nem erről tanúskodik. A Zsófi-versek oldalszáma nem a lap alján, hanem a versek és a margó mellett találhatóak. A következő, „Traktorkerekek” című szöveg még Zsófi ittlétét tükrözi, de a „Jégverem” már az elmenetele utáni fájdalom költeménye:

⁵ Internet: https://hu.wikipedia.org/wiki/Carl_von_Clausewitz#F.C5.91bb_gondolatai.2C_elvei_a_h.C3.A1bor.C3.BAr.C3.B3l, utolsó letöltés: 2017. július 5.

„...Ők jöttek érted,
na végre, megjöttek,
már itt a doktorbácsi,
köszönöm, hogy ilyen gyorsan,
elnézést, hogyha nem komoly.
Tudom, hogy halod a szirénát,
nem kell megijedni,
oda sietünk, ahol majd segítenek.”

(Utolsó strófa a „Traktorkerekek”-ből – 8. oldal)

„A szív csak akkor hazudik,
mikor azt súgja, szabad.
Mocsár Zsófia emlékHzuhany,
rám hagyott kutya.”

(A „Jégverem zárzata” – 9. oldal)

A „40” című versben ismét visszaköszön az apakomplexus, ami a művészléten mint alapponton kívül még egy momentum ahhoz, hogy miért Mocsár Zsófi volt a nagy Ő a költő életében. Egyfajta elhagyatottságot, árvaságot sugall a költemény. Zsófi tizenhárom hónapos korában vesztette el édesapját, akiről semmiféle emléke sem lehetett. Krisztián szülei ugyan elváltak, de ez a törés éppen akkora sebet ejtett a költő lelkén, mint Zsófién az „eszmélésem után soha nem is láttam, mert meghalt, nem volt életem része, nem voltam a jelene” szindróma. A

„De én nem érek rá erre,
mondatban vagyok.
A boldogság ennyi,
bűntudatra semmi ok,
apámnak volt igaza mégis:
ilyen negyven évesnek kell lenni,
mert negyven évesnek ilyen lenni
hogy még el sem kezdődött.”

(10. oldal)

versszak nemcsak az infinitívuszos tiszta rímei miatt hagy önmagában is nyomot az emberben, hanem az anaforák mondat közbeni megjelenése már egyfajta olyan nézőpont-technikai újszerűséget, intertextualitást feltételez, ami a posztmodernség velejárója.

A „Vagy megöregedni tanúk nélkül, / szálegyedül.” mondat referenciális elbeszélői megjelenítése valóban a szövegen kívüli jelenségre mint egy generáció életérzésére rímel.

Arisztotelészhez visszatérve, aki még mindig a tragédiáról beszél, s csupán érzelmi áttételekkel kapcsolódva hozzá: „A legfontosabb azonban ezek közül a történések (pragmata) összeállítása [15]. A tragédia ugyanis nem emberek, hanem cselekvések, azaz élet utánzása, a boldogság és a boldogtalanság a cselekvésben rejlik, és a végcél valamilyen cselekvés, nem pedig minőség.

Az emberek jellemük folytán ilyenek vagy olyanok, de cselekvéseik folytán [20] boldogok vagy nem. Nem azért cselekszenek tehát, hogy jellemeiket utánozzanak, hanem a jellemeiket a cselekvések végett foglalják magukban. Ennélfogva a történetek és a mese a tragédia végcélja, márpedig a végcél mindenek között a legfontosabb. Cselekvés (praxisz) nélkül továbbá nem lehetne tragédia, jellemek (ethosz) nélkül [25] lehetne.”⁴

A kötet következő verse Zsófi utáni mű, amelynek a címében ott rejlik Zsófi egyik festményének a címe, a *Bohóskodás*. A teljes cím: „Későn megértett bohóskodás”. A

„Mindig bántottalak,
sohasem öleltelek.
Hogy mondd meg,
hogy ez őszinteségi roham, vagy csak roham?”
(12. oldal)

versszak lírai énjének múlt ideje s a megszólított jelen idejű költői kérdése a mentegetődzés és mentségkeresés, valamint az ürügyek és kifogások nyelvi aktusainak lenyomata, miképpen a következő szöveg: „A kedvedért bármit” is. A költői nyelv immár kibonyolódik azokból a nyelven kívüli viszonyokból, amelyeket jelöl, és abszolút autonómiára tesz szert:

„REM-fázisba nem engedem magam,
ott veled találkozom.
Vagy legyél, vagy ne lássalak.”

„Regényt írjak? Aztán miről?
Fogva tartalak a fűtetlen szobában,
vagy a karrierem kedvéért bújtál el oda?
A szemed nélkül hogy viselkedjek?...”

„...A Stockholm-szindróma, amire annyira vágtyál,
mikor ellopattad az ifjúságodat, hogy megszeress....”
(„A kedvedért bármit” – 13. oldal)

A nyelven belüli energiák szabad játékba fognak. Ha ezt a nyomvonalat követjük, s valamilyen okból jelentőséget tulajdonítunk az igazság keresésének, akkor ki kell lépünk a mindig bizonyos önkényességgel fragmentarizált szöveg tiszta immanenciájából. Ugyanez vonatkozik a következő műre is, s a versek egymás utáni megkomponálásában itt fedezhető fel legjobban az, hogy miért éppen abban a sorrendben követik egymást, ahogyan a kötetbe rendezés mutatja. A „Félteni magadtól (Levél Kanadába)” című munka akár ars poetica is lehetne azon kívül, hogy csodálatos szerelmi vallomás:

⁴ Internet: http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mediatar/bevezetes_a_gorog_bolcseletbe/arisztotelesz_poetika.pdf, 9. oldal, Utolsó letöltés: 2017. július 5.

„De hazajössz,
akkor majd lesz időnk mindenre.
Mióta megegyeztünk,
idő úgyis csak azóta van.
Múltam meg azért,
mert mutatom.

Ez a szerelem,
ha nem venném észre.
Mire válaszolsz, alszom.
Hogy a Six Feet Undert
újranéztem veled,
az is egy vallomás....”

(14. oldal)

No meg talán más is, hiszen a film magyarra fordított címe a Sírhand Művek önmagában is tükrözi az élet és halál kérdéseinek feszített egymásba torkollását, az abszurditást, a fekete humort, az öniróniát, a végcélt, a halált, mert enélkül értelmét veszíti az élet is. A drámai feszültség nagyszerű filmeffektusokban nyeri el mégis földhöz ragadt érzelmi definícióit.

Ebben az érdekes kötetben, hogy nem igazán derül ki, alapjában hány oldalas is.

Azonban, ha a borítót kivesszük a számozásból, amelyet egyes nyomdák négy oldalként számítanak fel a megrendelőnek, akkor az aranymetszés szabályait alkalmazva a 49. oldalra esik a kötet leglényegesebb műve, amely a „Csalás” címet viseli („Az én életem nyolcada, a te életed ötöde: / te nyertél. / Felsegítselek?”), ellenben a borítót is számba véve, egy Zsófi által készített rajzhoz jutunk, amelynek a címe „szürke”, s amely Krisztiánt mint az egoista társat hatalmas szeretettel és iróniával mutatja be. A rajz bal oldalán az egyre kisebb betűkkel írott „Én, Én, Én” a jobb oldalon lévő számtalan emberi gyarlóságával szembesíti a kép alanyát. Ez a tulajdonképpeni aporia a kötet számtalan művében feltűnik.

....Öt nap vazelinnel bekent,
nem mozduló, nem könnyező szemgolyókkal.
Kitörölhetetlen a kép.
Öt évről, két hónapról és öt napról
már csak annyit mondok: öt év....
...Világvége, hosszútáv.
Csak magunkat basztuk át.
Házikó a hegyoldalban:
Humorforrás Hübriszen.

A dühöt, melyet az univerzum ébreszt,
a természet altatja el.
Köszönök a köröző ölyvnek,
hátha te vagy.”

(Részletek a „Humorforrás” című versből – 20. oldal)

A Peer Krisztián-i költői világ organikus részei az alliterációk halmozása, akár hátravetettként is, éppen úgy, mint az ellentétek, párhuzamok, költői kérdések gyakori használata s a görög mitológia versekbe vonása. Ez utóbbi tendencia magának a tragédiának is az alappillérvé válik.

„...Hajnali hat, ismeretlen szám,
a jó hír mindig várhat.
...Anyu azzal vette fel:
azonnal indulok.
Bőgés közben is fel tudott röhögni,
»Hogy fogok ezentúl karalábét enni?«”
(Részletek az „Aranykor” című versből – 28. oldal)

A halálhír tulajdonképpen már mint lehetséges alternatíva a „Traktorkerekek”-ben felbukkan:

„Idegenek jönnek be az udvarba.
Akkor miért nem ugat a Flop?
Kimennél közénk,
de traktorkerekek torlaszolják el a járást.

Amikor tudtad,
akkor már nem tudtál szólani.

Legalább húsz van a szobában.
Húsz fekete monstrum.
Hozok vizet...”
(8. oldal)

A szerelmespár élete salto mortaleként zuhan az üresség, a hiátus, a semmi felé. Peer Krisztián költői stratégiájához hozzátartozik saját olvasóinak elbizonytalanítása is.

Így terjed az egyszerű olvasók körében is a hír, hogy mi a „Peer 42” topozsa. Krisztián egyszerűséget tettetve bámulatos elemző, saját szövegrészleteinek kivételesen gazdag jelentésrétegeit tárja fel: invenciózus olvasatok tucatjain keresztül juttatja el szövegeit a teljes átélhetőség téziséig:

„Akármilyen hülyén hangzik: jaj.
Az örökre az örökre, az örökre, az örökre.
Hosszan elnyújtott jaj.
Száznyolcvan fokkal elcsavart fej.
Visszafordítani fáj.”
(„Az özvegy szól” című költemény zárata – 48. oldal)

John Langshaw Austin⁵ brit analitikus nyelvfilozófusként a „Tetten ért szavak” című művében leírta azt az elméletét, miszerint a nyelvhasználat nem

⁵ Internet: <http://anglisztika.ektf.hu/new/content/letoltesek/anglisztika/segedanyagok/an171/BKE06.pdf>, utolsó letöltés: 2017. július 4.

egyszerűen a cselekvés irányítója, hanem maga a cselekvés is. Ezen teória szerint az előbbi verszárlat „örökre” szavának négyszeres nyomatékosításával bezárul a szavak általa „családi körének” nevezett fogalma, s így a kulcsfogalom valóban az „örökre” marad, az esküszöveg, a „holtodiglan holtomiglanja”. Ha tüzetesebben megvizsgáljuk ezt a szöveget, akkor a nyelv kibonyolódik a nyelven kívüli viszonyokból és abszolút autonómiára tesz szert, a szöveg igazságtartalma tökéletesen százszázalékos. Egy interjúbán a következőket vallja a költő:

„Azt is tudtam valahol, hogy nehéz helyzetbe hozom magam a kötettel, hiszen olyan erősen játszom a referenciális olvasattal, a könyvnek olyan érzelmi súlya van, hogy még egy irodalmárnak is nehéz lesz csupán esztétikai tárgyként viszonyulni hozzá.”

(Farkas Edina Lina: Attól félek, hogy elvesztem az eszem, és nem veszem észre. – Interjú Peer Krisztiánnal)⁶

Visszatérve „Az özvegy szól”-ra, figyelemre méltó még az is, hogy ez a vers az aranymetszés melletti költemény balján foglal helyet a kötetben.

A kötet vulgárisan őszinte, mégis posztmodern, és hűségesküvé, vallomása szelídül:

*„Az egyetlen huszonéves voltál Budapesten 2016-ban,
akinek a Passenger a kedvenc száma,
azt is én mutattam,
és schwarzkogler a passwordje,
azt megváltoztattam.”*

(„Odahull az árnyék” – részlet – 61. oldal) vagy

*„A nagyok dolgába ütöd az orrod?
Valaki nagyon régen én már csak voltam.
Ebben a közegben ezt rajtad kívül,
bár nem mutatta,
mindenki tudta,
hidd el, azoknak volt igazuk.
Téves címre leszállt angyal.
A szándékot értem.
...El kell engedjelek...”*

(„Te kezdted” – részlet – 65. oldal)

A „Te kezdted” című vers terjedelmében a leghosszabb, a kötet záróakkordja. Ráadásul, keretbe foglalt. Igaz, nem költőileg, de szemantikailag mindenképpen. A vers a 64. oldalon indul, s a következőn folytatódik, de a 66. és 67. oldalon Zsófi rajzai szerepelnek a mostani énükről („Zsófi régen”, „Krisztián régen”, „Krisztián a jövőben”, „Zsófi jövő”) – ez utóbbiban a rajzoló kézírása

⁶ Internet: http://divany.hu/vilagom/2017/06/09/peer_krisztian_-_interju_42_kotet/, utolsó letöltés: 2017. július 4.

grafológiaiilag arra utal, hogy betűiben szinte áthúzta önmagát, azaz megjósolja saját sorsát. Majd két üres lap következik, ami a végleg kifosztott emberre, s a közös sorsra, az ürességre mutat.

„Könnyebb, mióta megértettem,
 hogy rajtam túl is volt életed.
 Illetve van.”

(Részlet a „Te kezdted” című műből)

Vajon milyen rétegeket rejtenek e sorok? Valamiféle értelmet keresnek az életnek: a sajátjuknak, másokénak, a transzcendenciának, mert a halál az élők számára rettenetesen csúnya. Nem csupán elviselhetetlen, hanem szó szerint is ronda asszociációk sora, s olyan megválaszolatlan kérdéseké, amiért szerintem nem is érdemes megszületni sem. A költő erről így vall:

Pazarlás

A tisztálkodószereket kibasztuk a kukába.
 Miért, a csontjaiddal szerinted mit csináltak?
 Bár egy hússzor húszas doboznál
 az én szívem sem nagyobb.
 A Lélekhajó előtt több a csikk,
 mint a fertőző intenzív előtt.
 Milyen urnát választana magának Zsófia?
 Ahhoz, hogy beszélhessek hozzád,
 le kell válasszalak a csontjaidról.
 Ahogy anyádtól is elszereztetek.
 Mit csináltak a testecskéddel,
 amikor nem voltam ott?
 Semmi értelme nem volt kidobni,
 három bontatlan flakon,
 remélem, azért majd kikukázzák.
 Az ápolónőknek nem adhattam
 tusfürdőt a bonbonok után.

(45. oldal)

Ez a szöveg zokog. A fájdalom nem tűrhető tovább, csak a temetkezési előkészületek mozgatják még az itt maradt „özveggy” szívét és agyát. A költői kérdésekre nincsen válasz, a „Milyen urnát választana magának Zsófia?” letaglózó; a szavak önmagukban is sikítanak: „csontjaidról”, „testecskéddel”. A vers második rétege minden ez előttinél jobban előbukik. Zsófia mint csecsemő leválik az anyamellről, felnövekszik, meghal, s érzékelhetetlenné válik a teste, a csontjai maradnak, aztán csak egy hússzor húszas doboz. Krisztián pedig azonosul vele, nem maradt semmije sem, csak valami, ami éppen akkora, mint az előbb említett méret, s ami ketyeg még...

Egyesek a kötet utolsó versének nevezik azt a listát, ami a kötetet zárja: kilencvenkilenc név, mert a századik a hiányzó Mocsár Zsófiának van fenntartva...

A kilencvenkilencek társaságába mindenki beletartozik, aki bármiben is Krisztián segítségére volt Zsófi tragikus elmenetele után.

Mindezek ellenére az „Aranykor” című költemény kegyetlen vagy éppen kegyes igazsága másról beszél:

„Szeretem, akiket te szerettél,
 Akiket nem, ők gondoskodnak most rólam.”
 („Aranykor” – részlet – 28. oldal)

A Zsófi előtti költemények hangja szintén erős, maga a költő úgy véli, hogy Petri Györgyön nevelkedett, de a versek bizonyos részei mégis a prózaíró nagyokra: Esterházy Péterre és Nádas Péterre emlékeztetnek. Kiemelkedően fontos vers a „42”. Ennek a műnek a leglényegesebb jellemzője a hipertextuális szövegorganizáció. A vers eredeti formában:

42

A mozdonyvezető
 az ülések közt
 hátrafelé rohan.

Ugyanez a mű más felbontásban:

A mozdonyvezető
 hátrafelé rohan
 (az ülések közt).

Az ülések közt
 a mozdonyvezető
 hátrafelé rohan.

Hátrafelé rohan
 a mozdonyvezető
 az ülések közt.

Más variációk is lehetségesek, amennyiben szavakra bontjuk a sorokat is. A „42” egy valódi haiku, noha a magyar haikuírás hagyományos szótagelrendezését nem követi: 6, 5, 6 a soronkénti elosztás. Amikor valaki ilyen verset ír, akkor pontosan tudja, hogy a kalligráfia az utolsó hullámverése annak az egész embert megremegtető erőnek, amely érintésében a mű megszületik. Ráadásul ez egy olyan haiku, amelyet nem kell önmagunkban tankává kiegészíteni, mert teljesen érthető. Ez az igazi japán haiku, amely még nem tartotta szükségesnek csak a közlést.

Az értelmezés azonban igen nehéz. Itt vetődik fel a kérdés, hogy egyáltalán szükséges-e a szöveg belső jelentését is megértenünk, vagy a vers nézőpontkettőződéséből mint narratológiai megoldásból énelbeszélés lesz? Az egyes szám harmadik személyű versalany mégis a költőre asszociál, az önsorsrontás, identitáskeresés kiúttalanságába torkollt élet s a Zsófi nélkül meg nem ünnepelt 42.

születésnap üzenete. A lét elől elrohanni, felejtetni, s nem belesüppedni a földi világ hívságaiba. Számomra ez a vers üzenete.

A kötet befogadóként számomra legkedvesebb műve „A sziget szó”. Zsófi erre a Peer-műre volt a legbüszkébb. Sokszor és sokat leveleztünk a szövegről, miután először átküldte nekem. A szöveg atmoszférája azt a helyes, de letűnt idők értékrendjét közvetíti, amely a mai világban már csak a negyvenes, ötvenes, s azon túli generációk számára jelen idejű múlt.

„Hülyékké vagyok körülvéve – mondta a Papa,
és vénségére felköltözött a szőlőbe egy Sokol rádióval.
Ki vagyok én, hogy hasonlítok mindenkire,
csak pont a Papára nem?...
...Az ember végül úgy él, mintha már halott volna,
hatvanról felmegy nyolcvanöt kilóra.
Hátat fordít. Már fel se kel. A Nap se.
Némán elmosogat, majd holnap. Sziget.
Szájában elalszik a cigi.
Isten mindenki előtt szétcsúszott. Sziget.
Vagy inkább ki se emelkedett.

Nélkülözünk, körülnézünk,
körülnézünk, nélkülözünk –...”
(Részletek a 62–63. oldalakból)

Borzasztóan érdekes, értékes mű ez. Híradás a hetvenes-nyolcvanas évekből: a szüntelen meg nem értettség, magányosság, a visszarévedés és a szüntelen könnyek verse, s sorsképletek halmaza is. Generációkon ível át a sóvárgás azon szeretet után, ami valahol éppen azokban az időkben s abban a mégis humanitásban rejtezik, akiket az elbeszélő megelevenít.

A kötet több alkotásában szakralizálódnak a tárgyak is. Ilyen a „Vigyázok rád” című mű is:

Érzelmileg megérint egy kő.
Különleges, de melyik nem az.
A kezembe fogom, hazáig sétálunk.
Érzem a tenyered melegét.
Izzad, cserélünk.
Eddig még, amit hazahoztam,
ahogy mindenki más,
a Dunába mártottam a köveket,
hogy megélnéküljenek a színeik.
De ezt nem fogom.

(44. oldal – Zsófi utáni vers)

Zsófi a valóságban imádta a köveket: festette, rajzolta, összeépítette más anyagokkal őket. A vers tágabb mezőben értelmezi a szakralitás témakörét: az emberiség éppen úgy mérce az alkotásban (a szépség, az érdekesség, a tabuk

tisztelete), mint a szubjektív én. Peer Krisztián még képes hinni az emberiség tökéletességre való törekvésében s a világegyetem sokszínűségében, mert „embertudó”. A szöveghatás polifonikus.

Az „Analóg” című szöveg ugyancsak a tárgyak mitizálásáról, a teljes élet, a család óhajtásáról, a múlt idealizálásáról, s a soha nem felnőni, mert a gyermeki rácsodálkozás elvesztésénél nem lehet rosszabb történeiről is szól:

„...Tizenegy évesen már kérhettem egy gépet,
tíz évvel a születésem előtt a vonaton
nagyapám egy Zenitet talált.
Tükörreflexes.
A már nem gyerekeknek, aki vagyok,
maga a csoda a Smena 8M után...”
(51. oldal – Zsófi előtti vers)

A verszárlat dekadens életérzése azonban Peer Krisztián legújabb kötetének nívója is, a toposza mindenekelőtt abban áll, hogy úgy mutatja fel mindazt, amit fontosnak, elmondhatónak tart, hogy abban a korábban született írásait is vállalva, mégis a 21. századi irodalomértés horizontjáról szemlélve mond sokat olvasójának.

Peer Krisztián a világról, emberi sorsokról való tudását önti egységes kozmológiába tizenöt esztendei hallgatás után:

„Az objektívet kell megfordítani,
hogy közel mehess.
Ilyen élet vár rád,
se mélység, se élesség.”
(„Analóg” – utolsó strófa)

„A sor pedig várt, ki vagyok én,
beálltam úgy nyolcadik-tizediknek.
Álltunk ott, mintha mi se történne,
mindenki várt a sorára.”
(„Újra írok” – verszárlat – Zsófi előtti vers – 50. oldal)

„Ott állnak tornasorban,
egymás fülébe sugdos a tíz-, húsz-, a negyvenéves Krisztián.
És mire a sor végéig ér a mondat,
kihull belőle minden fontosabb szó.

Ó, ha most meghalok,
mennyi minden nem kezdődik majd el.
Félbe semmi sem marad.”
(„40” – utolsó két versszak – Zsófi előtti vers – 11. oldal)

A kötet hátsó belső borítójának fényképe – amit még Zsófia – árulkodik legjobban arról a lassú kivonulási folyamatról, ami Krisztiánt a kötet témájá-

hoz köti, ellenben annak a szeretteink körében történő megvilágosodásnak a lenyomata is, amelyben fokról fokra megközelíthető az Abszolútum, akár úgy, hogy a költő naponta kijár az általa ültetett „Zsófi fájához”, s elmeséli a vele való, de nélküle nem teljes élettörténetét, akár mint egy hosszú meditáció az elmúlásról.

Mocsár Zsófia Alexandra (1991. február 10. – 2017. június 23.) emberi kedvessége, szellemi öröksége, egyedisége Peer Krisztián kötete által is így élt tovább közöttünk.

Vannak a könyvben olyan művek is, amelyek azt bizonyítják, hogy a „Peer 42” egy álszent, önsajnálásban burjánzó, nyelvi, stilisztikai nyelvhasználatában obszcén, de nem modern (Messze elmarad Esterházy és Nadas nyelvi-irodalmi szintjétől, de még az általa istenített Petriétől is) kötet, amely halottgyalázó, a volt szerelmét mélyen degradáló, a „használtam”, s az egész világ előtt kitergettem titkainkat, nem vettem figyelembe a szerelmét kötet. Nem ellentmondás-e ez mindazokhoz képest, amit eddig írtam? Nem. Egy érzelmi és lelki értelemben felnőtt ember arra törekszik, hogy döntései és viselkedése összhangban legyen azokkal az értékekkel, elvekkkel, amelyek számára fontosak. Sajnos, sokszor a szavak és a motivációk különválnak. Ilyenkor nem az értékek, hanem a pillanatnyi emóciók a fontosak. Az önmagában is hiteles alkotói hozzáállás megköveteli az olyan morális normák betartását, amelyeknek éppen az a lényege, hogy hogyan kössek úgy kompromisszumot, hogy minden érintett igazságosnak érezze, és meg tudja őrizni emberi méltóságát az is, aki többé nem emelhet szót önmaga védelmében, mert meghalt.

Ezért a címben a duális szó. A versek ebből az aspektusból realiztikus és hiteltelen, realiztikus és hiteles, szerelmes és szenvedő, szerelmes és szenvedélyes, leíró és összegző, őszinte és obszcén, elkeseredett és tabuk nélküli, fragmentumoknak tűnők és teljeseek, nem hazugok és valóságok, önfeloldozó és kábulatba merülő, naiv és tökéletes, az ébredés utáni és az éjszakai delírium versei, magamat okolom és másokat, másokat okolok és önmagamat felmentem etc. kategóriákba tartoznának, már egyáltalán, ha volnának a szubjektív lírának ilyen csoportjai, de nincsenek.

Nagy önfegyelem kell ahhoz, hogy a költő ne szerkessze túl a töredék mondatokat, és ne próbálja folyamatos értelmes szöveggé gyúrnivalóját úgy, hogy verseiről több jelentésréteg is lehulljon (pl. a *Zsidók és elvált apák party* című szöveg, amelynek gyönyörű a zárata – „Apám Búbánatvölgyben élt, nagyapám Bajon, / akkor kellett volna leköltöznöm Ürömre, mikor még éltek.” /Zsófi előtti vers – 35. oldal/ –, ellenben maga a költő vallja, hogy „*Kimagyarázom: ezt a bon mot-t Esterházytól loptam*”⁷). Sajnos, Peer Krisztián többször is elköveti ezt a bakit. A többször is említett „Te kezdted” – talán gondolati költeménynek szánt mű burjánzik a trágár szövegekben túlírt, nem a közönségre tartozó kijelentéseivel („Fél órával utánam, hogy még szűz vagy, / tudta a fél Sirály.” – 65. oldal; „Meg se akartak ismerni, csak baszni...” – 68. oldal).

⁷ Internet: <http://www.szombat.org/archivum/peer-krisztian-nekifutasok-tulfutasok-1352774043>, utolsó letöltés: 2017. július 5.

Peer Krisztián, mikor a kötetet megírta, tudta azt, hogy lesznek, akik befogadják a szövegeit, s örömmel üdvözlik azokat, s műveinek lesz ellentáborra is. Számára ez a könyv megjelenésekor másodrangú szempont volt. Aztán elsodorta a hirtelen jött siker, a számtalan interjú, a koncentrált állapotba kell kerülnöm, hogy megszólaljak, hol van vége az asszociációmnak, s mikor veszem el a saját gondolatrengetegemben kérdéskörök halmaza.

Mindezekről függetlenül hiszem, hogy egyes – jelen írásomban nem említett versek is (Pl. „Bérlet” – 41. oldal – Zsófi utáni alkotás, „Újra írok” – 50. oldal, Szuicid póker” – 54–55. oldalak – Zsófi előtti művek) szövegeik, pszichikumuk és verbális rendjük miatt valóban posztmodernnek s időtállóak, míg más textusai (Pl. „Bűntudat-barométer” – 32–33. oldal) nemigen állják az originalitás hosszú távú próbáját, mert maszkszerűek, s a pillanat ihlette őket, de nem az időnek.

Adja Isten, hogy ezen utolsó megállapításomban tévedjek!

M. Fehérvári Judit

*Szikrázó vágyak
szállongnak lelkek felé.
Lampion úszik.*

Prágai Tamás-díj

2017-ben a Prágai Tamás-díjat a szerkesztőség Hegyi Zoltán Imre költőnek ítélte oda. A díjátadó ünnepségen elhangzott méltató szöveg egy – az alkotóról készülő – hosszabb tanulmány részlete.

A biciklis matróz

Nem csak a tények hatásvadász párosítása miatt kíváncszott ez a három szó írásom címéül, nem pusztán azért, mert Hegyi Zoltán Imre mint végzett folyami hajós az utóbbi éveket, talán évtizedeket két keréken töltötte – a nyugtalanság, ahogy közegek között mozog, az otthonosság keresése, a testileg-érzetileg megtapasztalhatók és a szellemileg felfedezhetők bejá-

rásának és birtokbavételének olthatatlan vágya mélységesen jellemző rá. Összekötni a létszférákat, átvinni a tapasztalatokat, profánból a magasságosba, megéltből a megérthetőbe, hétköznapiból a teoretikusba, teoretikusból a heroikusba... Sokunkban él a vágy... De kevesen hajszojzuk már-már rögeszmeszerűen – és az ilyen hajsza ritkán párosul a fegyelmezett és tiszta megszólalás képességével.

Tiszta hang. Emlékszem az első beszélgetésünkre, 1991 októberéből – vagyis, rögtön helyesbítenem kell, nem emlékszem, csak az egymásra zúdított szózuhatagok kábító hatása rémlik fel, a szellemi részegültség, ahogy hasonló sorshelyzeteikre ismerők egymás nyakába borulnak. Gyorsan be is ültünk egy kocsmába, és ott, ragacsos asztaldeszakákra kiterítve a verseinket, olvasni – és minden átmenet nélkül elemezni és kritizálni kezdtünk.

Hegyi versei megdöbbenetettek. Az érzék, ahogy nyugatosokra jellemző esztétikai igényességgel „szépre” cizellálta a fájdalmat, és a nyugtalanság, ahogy lázadt a cizellálás hamisító, zavaró körülményeket lehántó mesterkedése ellen, ahogy forgácsok után kapkodva a „nagy egész” harmóniája helyett az elhulló részletek igazságát mutatta volna fel... A kettős törekvés szinte megbénította, görcsbe rántotta a verseit. És mégis... Ki tudja, hogyan, egy-egy verse, versrészlete szívbe markoló tökéletességgel sírta el, amit potyogtattam volna én is... A huszonéves emberekre – kiket a vetélkedés ösztöne is hajt még – jellemző ámulattal, irigykedéssel és lelkesültséggel olvastam a műveit, és már ott, a Belgrád rakparton megfogalmazódott bennem: „Ebből az emberből ömlik a költészet... Ha bizalmat, bátorító jó szót kapna, gyöngyöket gurítana vissza.” És mégis... El kellett telnie közel húsz évnek, hogy a gyöngyök gurulni kezdjenek. Húsz göröngyös évnek... Göröngyök, hasadékok, sziklák esztendeinek, melyek között nemhogy gyöngyök, de terepjáró gépkocsik is elakadnak.

Nemcsak bizalom és bátorítás... Kegyetlenség kijelenteni, mert öncélú és életellenes, de kellett az ördög aknamezeje, amelyen keresztültrappolva Hegyi

valóságos Terminátorrá vált, rommá hulló és poraiból újratámadó, rutinos túlélővé... És kellett az anyagi áldás, amely csöpögtette az életszeretetet, amely társat rendelt mellé, hogy a szeretet testesüljön és megtartó erővé váljon, amely levette róla a megfelelési kényszerek és biztonságos megközelítések ólom mellényét. Vagy ez utóbbi nem is jótékony „beavatkozás” eredménye, hanem dukál mindenkinek, aki megjárta a hadak útját, és utána is képes érzékenyen odatárni magát az életnek? „Próbát teszek magammal”, mintha ez lenne Hegyi vezérmondata, még mindig, és ez a hozzáállás nem csupán az életbeli kihívások elfogadásának veszélyes játékát, hanem a költői szövegrögzítések tudatosan kísérleti, sablonokat elvető jellegét is jelenti. Minden megszólalás legyen egyedi, önnön formáját létrehívó, természetes, de megküzdött, hiszen a mondanivalóm egyszerűségét is ezzel tiszteltem meg – vallja Hegyi.

Ihlet, sugallat, megézés – mind elengedhetetlen a vers születéséhez, és ha ezek adják a csontvázat, akkor a tartalom, a hús: az élettapasztalat, és a tapasztalatok bölcs értelmezésének képessége. Hegyi a hús embere. A sűrűségnek, dússágnak, zsírnak és zsigereknek, inaknak és porcoknak, izmok táncos játékának az embere, és az anyagvilág nehézségének, a test veszendőségének, hiánynak, éhezésnek, kiszolgáltatottságnak és kétségbeesésnek az embere. Már megint az ellentmondások – illetve, fogalmazzunk úgy, a feszítő dialektika, hiszen Hegyi az életdráma tompítása nélkül, de mégis higgadt egység-látással tud szólni mindenről.

Majdnem, mégse, mintha – ezek a mai kor kulcsszavai, a folyamatos valóságvesztés fogalmi emblémái. (Akár statisztikailag is rá lehetne keresni: a kortárs irodalomban milyen gyakorisággal fordulnak elő az említett szavak.) Amit kortünetnek, külső körülménynek, kulisszának gondolunk, mind emberi konstrukció, emberi tudatossággal vagy nemtörődömséggel létrehívott, felépítgetett – vagy épp fordítva, lerombolt – fizikai, szellemi, érzelmi tér. Szétbombázott, fogódzók nélküli terepen bolyongunk, vakon és süketen, szédelegve és rettegve.

Mit él át ilyenkor az ember?

A belső lelki világ hiteles vagy hiteltelen megjelenítésének huzavonájában (évtizedek óta ez a felkent értékmérője a lírai megszólalásoknak) elveszett valami, ami talán jóval fontosabb – az erkölcsi jó megjelenítése. A művészet vallás is, a szó szoros értelmében: valaminek a megvallása, kinyilvánítása. Az örök emberi értékek közvetítése nélkül a művészet üressé, sőt démonikussá válik, lelket romboló, közösséget szétziláló fekete mágiává – ha ezt olvassuk rá a valóságra, akkor valóban azzá válik, és igen, fogódzók nélküli, vak és süket szédelgés, bolyongás következik.

„Mit él át ilyenkor az ember?” Erről kell mesélni, tényleg, még mindig?! És kinek van szava arról, hogy – mi lenne a helyes?

Hegyi Zoltán Imre az esztétizáló nihilisták (végletekig csalódott, ezért manírrokba és szellemi önkielégítésekbe menekülő) hatvanas években született nemzedékéből „átigazolt” a felelősségvállalók újabb generációjába. A mai huszonéves slam poetisták között találta meg a helyét, minden értelemben. Költészetében ezzel is oldódtak az önkifejezés gátjai, a vers-írás és vers-mondás mindennapi gyakorlatává vált, ahogy a jógiknak a légzőgyakorlat, az istenfélőknek az ima.

Hegyi Zoltán Imre
A Hatodik Telihold fényénél

(ez nem vallás)

A Hatodik Telihold fényénél, amikor a követők tündökölnek a Három Ékkő Kolostorában, a legkisebb is feltehetette a kérdését. Mosogatófiú volt és így szólt:
*Mi végre sokasodik az ember?
Miért telik vele a világ? Úgy értem,
miért és hogyan lettünk ennyire többen,
hogyan leszünk egyre többen?*

*Ez nem egy kérdés volt, hanem legalább négy...
mosolygott a mester a tanítványaira,
az első sorban ülő tündöklő követőkre
de legyen. Válaszoljátok meg.*

Elsőnek a bal oldali Ékkő nézett fel az ölében tartott kezéről – az erdők, füvek, halaktól csillanó vizek barátja, a testi kínokat gyógyító:

*Vagyunk ahányan vagyunk.
De magunkhoz vonjuk tízezer év óta
az állatot meg a növényt.
Dédelgetjük, pocakos házi kedvenc,
munkára fogjuk, láncon vicsorog,
ólban hízik, ünnepi ebédnek –
a játszi fény is tétováz a szőrén.
Elvetjük, magozzon kaszasuhanásig,
épületfává aprítjuk a húsát,
adakozó bőségét tépjük,
sarjúlétét és gyümölcsseit –
szerelmes illatában fürdünk.
Állat s növény fél. Mert uralkodunk*

*felettük, mintha nem volnánk mi is
ugyanúgy istenek gyermekei.
Istenség-apjukat zabáló csemeték –
az állat, a növény, de holt olaja is, már
a kő, a kristály, a telér is
bennünket retteg.
Emberré lenne. Bántani szeretjük –*

*így szaporodnak körülöttünk
egyre többen a testre éhes lelkek.*

Felszakadó sóhajok között
igaz. igaz. igaza van...
egymásra néztek a követők,
látták a másik szemében
a dédelgetett félelmeket.
Aztán csend lett, hiszen a mester hallgatott,
és felnézett öléből a jobb oldali Ékkő,
a mindenkit meghallgató, komoly:

*Nézzetek magatokba. Látom a szemetekben,
ahogy féltek. Itt laktok az adományban az
adományból, ahogy én. Ahogy én is félek,
ahogy nem egészen vagyok az, akinek láttok.
Hát így szaporodna ma el, így sáskahad
éppen az ember. A mi mindenségünk
legsziporább siserehada.
Amit egymás félénk szemében láttok,
az a szilánkokra robbanó lelkek tánca.
Közülünk egy sem egész. Egy sem egész,
avagy talán egy. Hiszen úgy tűnik, tüneményes –
úgy tűnik, nem fél...*

*Látom a szemetekben, ahogy féltek
a születőtől. Teljes joggal.
Ezért ültök itt velem szerelem nélkül.
Apagyilkos születőink vannak,
istenapa-gyilkos születők,
egyik sem ép lélek,
de mind emberré lenne. Bántani szeretne –*

*így szaporodnak köztünk a
lélekre éhes testek.*

Nehéz, merev csendet hagyott maga után a szó –
de a követők látták: a mester mosolyog.
Összemosolyog a mindent meghallgató,

komoly, szigorú szavú Ékkövével –
 ebben az elpuhuló csendben nézett fel
 a kezében tartott tekercsből a
 középső Ékkő.

*Lassan megformáljuk az Egyet,
 akiért vagyunk – aki formát
 keres általunk. Megszületése az idők
 kezdeté óta tart. Mert kimondódó ige.
 Őt mondja ki minden fűszál és félelem.
 Minden kimondott nagymestere ő,
 és én-nyelvek tündöklő tanítványa ő.
 Minél több kis én-nyelvet ismerne meg az Egy,
 mielőtt nyelvben is magára ébred
 a gépi zajban, amit most a sáskahad
 emberiség sokasága lüktet.
 Megteremtjük a saját képünkre és
 hasonlatosságunkra azt, aki megteremtett.*

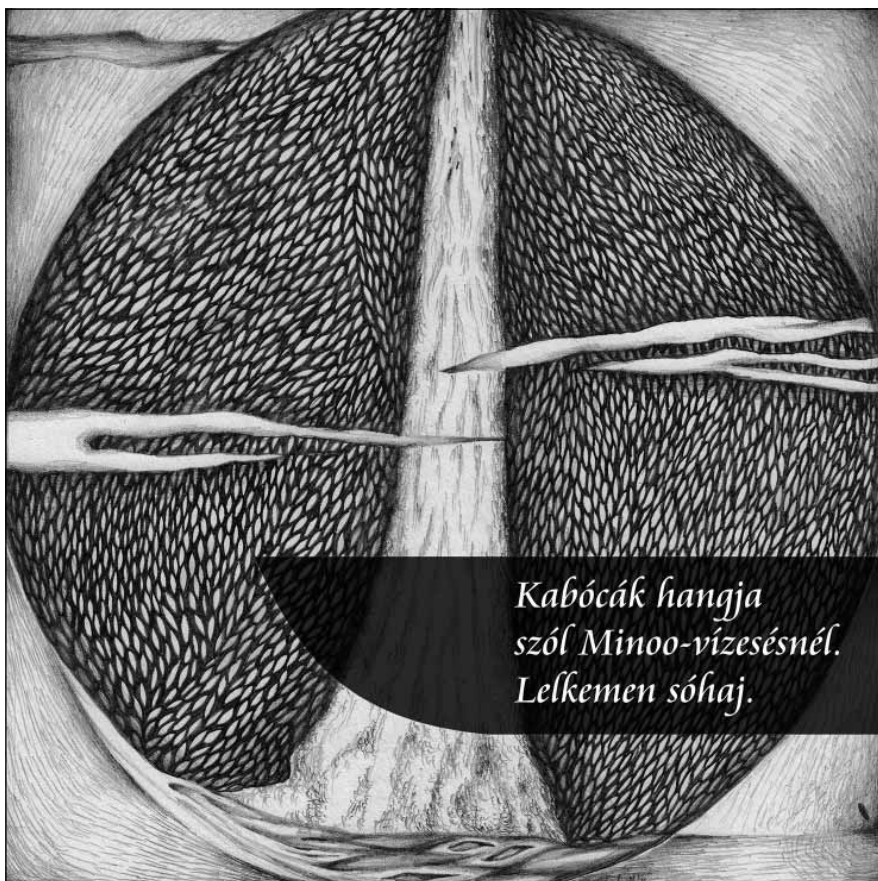
*Látom a szemetekben, hogyan szűkül az állat,
 miközben testet varrtok az Istenhomunkulusznak –
 olyanok vagyunk, mint a hangyák,
 csak millió egymást akadályozó akaratokkal.
 Látom a tekercsekben hogyan gyűlik
 tekervényes ellentmondásossága –
 a tudásvágyat születni hajtó kétely,
 hogyan gyűlik általunk a kérdés
 síkolya: milyen robbanás vagyok?
 Milyen biztonsági zónák mögé zárt
 megszülető mesterséges napfény?
 Minden mondat kipróbálná magát,
 kit bántana, ha emberré lehetne –*

*így szaporodik általunk a
 lélektestre éhes gondolat.*

Mormogó tiltakozásba fulladó
 utolsó mondatát csaknem elnyomta a
 betűbolond, tekercsmániás, nem is értem...
 de a mester mosolya egy
 szemernyit sem változott –
 úgyhogy a morgás is elült, akár a helyeslés
 elpuhult, ahogy a döbbenet csendje.
 Ekkor szólalt meg a mester,
 azon a hangon, ahogyan szokott:

*Ebben az életben a
Három Ékkő Kolostorának Apátja vagyok,
ismertebb nevén: Szung, a tétova.
Egy másik életemben én vagyok a Vén Zenemester.
Egy harmadikban öregedő kurtizán,
akí egy délnyugati haláltáncot táncol
teli szerelemmel.
Egy negyedikben olcsó szavak
végkiárúsítása: ez vagyok Én...
És a végtelenségig folytathatnám a sort.
Mind egyszerre történik, úgyhogy
megkérdezem tőletek:*

*hat réten hatvan
kazal áll, melyikben
keresitek a tűt?*

*Kabócák hangja
szól Minoo-vizesésnél.
Lelkemen sóhaj.*

Tinyogi Bendegúz
Óriások a ködben

köd ül a városra.
„fojtogatja” – egyesek szerint.
elhomályosítja a valóságot, és ettől lesz csak igazán valóságos (szerintem).
és minden olyan kellemes egyszerű lesz, mint minden a csodák helyszínén,

akár fönt a magasban,
a jeges birodalmakban,
óriások csontos gerincén

A fák között

úgy válik
az ember
állattá
ahogy
az állat
emberré
ha
valaki
tévesen (?)
szellemet
lát
osonni
a fák
között

Fátyolos

lóg az eső lába fölöttem és
a fátyolos fényben régi
emlékeket permetez
akár a kitömött állatokból a lényeg
már régen elveszett

Éhség

nem láttam
 hogyan buknak meg
 a kivert fogú igazságok
 – elfelejtettem odanézni

az emberi nyomorúság fölött
 az éhesen morajló tenger
 a végtelenséget becézi

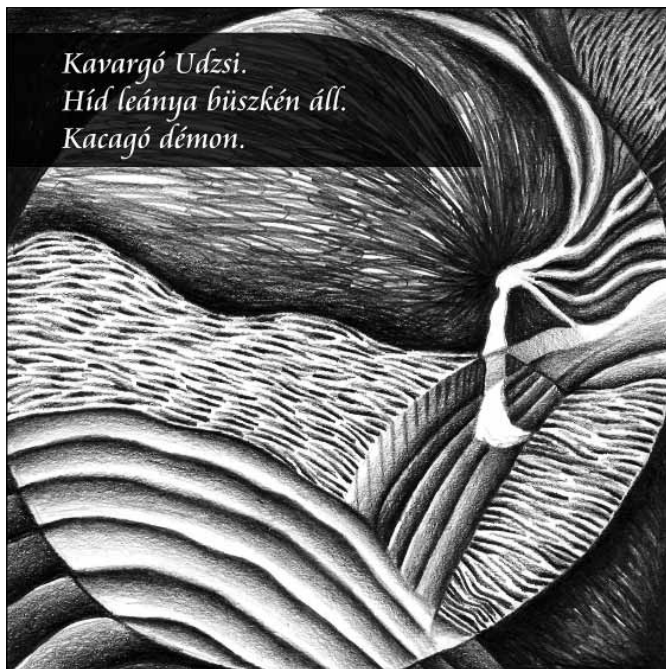
Botos Árpád

*Amikor a forma fontosabb,
 mint a tartalom,*

Egy, kettő, három,
 Négy, öt, hat, hét, nyolc, kilenc,
 Tíz, tizenegy, tíz.

*Kavargó Udzsi.
 Híd leánya büszkén áll.
 Kacagó démon.*

Maretics Erika

Fekete gyöngy

A kihalt utcán egyedül ballagok,
ez a borongós nap valahogyan más,
minden lépésem visszhangzó kopogás,
elől, mint fekete gyöngy gurul a csend,
füzérre egyesül, körbefon az est.

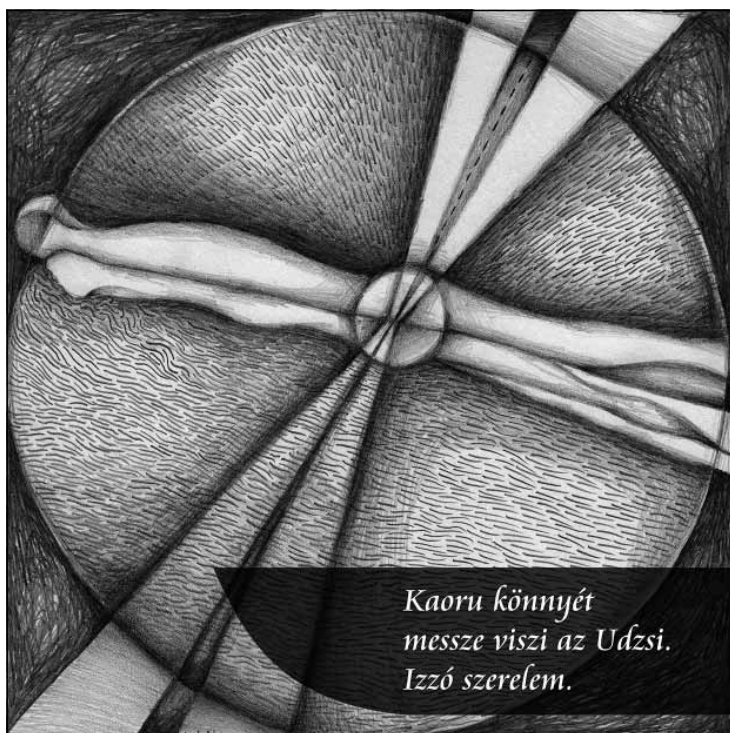
Az alkony sután bókol a sötétnek,
félhomályból szótt estélyi ruhában,
mosolyát átsátírozza álmában,
hátára kavargó ködből von stólát,
nyakéknek a lenyugvó nap sugarát.

Az éjjel házak ablakán át kacsint,
én visszaintek, mint annyiszor, megint.
A Margit híd robusztusan szeli át
a Duna vize felett Pestről Budát,
rajta a villamos, mint sárga lárva,
csikorogva siklik az éjszakába.

*Szél borzolta csók
pironkodó víztükroön.
Hajnali emlék.*

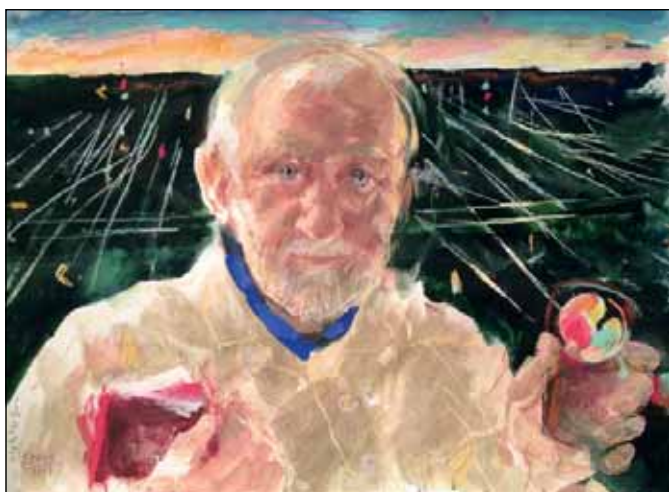
*Kaoru könnyét
messze viszi az Udzsi.
Izzó szerelem.*

E számunk szerzői

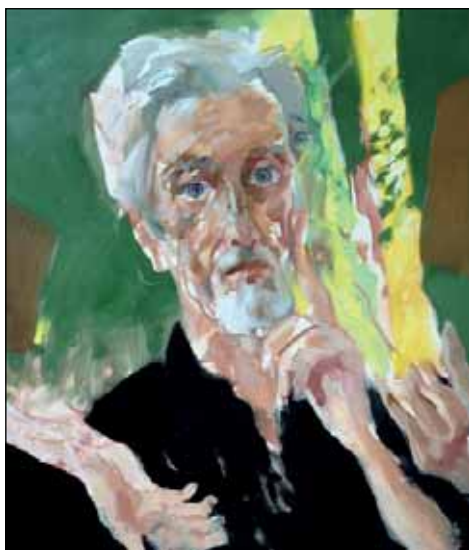
- Alföldy Jenő** (1939) – kritikus, irodalomtörténész, Kecskemét
- Basa Viktor** (1974) – tanár, irodalomtörténész, Gödöllő
- Báthori Csaba** (1956) – író, kritikus, műfordító, esszéista, Budapest
- Bíró József** (1951) – költő, író, performer, képzőművész, Budapest
- Botos Árpád** (1997) – egyetemi hallgató, München (Németország)
- Csontos Márta** (1951) – középiskolai tanár, költő, Sándorfalva
- Derzsy-Ben Ond** (1963) – író, Nagyvázsony
- Diószeghy Ádám** (1938) – ügyvéd, Budapest
- Dvorszky Hedvig** (1942) – művészettörténész, Budapest
- M. Fehérvári Judit** (1962) – pedagógus, Debrecen
- Füleki Gábor** (1980) – költő, középiskolai tanár, Dabas
- Gaál Melinda** (1986) – kommunikációs szakember, gondolkodó, Budapest
- Hegyí Zoltán Imre** (1967) – biciklis futár, antikvárius, blogger, költő, kritikus, Budapest
- Jász Attila** (1966) – költő, esszéista, szerkesztő, Tata
- Juhász Péter** (1972) – Tatabánya, környezetmérnök
- Kállay Kotász Zoltán** (1969) – író, szerkesztő, Budapest
- Kamocsay Ildikó** (1945) – író, műfordító, Monorierdő
- Kannás Alajos** (1926–1999) – pszichológus, író, költő
- Karádi-Héder Enikő** (1987) – egyetemi hallgató, Budapest
- Karner András** (1949) – író, műfordító, Budaörs
- Karsai János** (1961) – harcművészet-oktató, író, Gyöngyöstarján
- Katona Dóra** (1992) – táncművész, Budapest
- Kiss Anna** (1939) – író, költő, drámaíró, Budapest
- Kovács Katáng Ferenc** (1949) – író, műfordító, képzőművész, Oslo (Norvégia)
- Lázár-Horváth Zsuzsa** (1950) – nyugdíjas ügyintéző, Ságvár
- Légrádi Gergely** (1975) – író, ügyvéd, Budapest
- Lengyel Zsüliett** (1973) – festőművész, Fonyód
- Maretics Erika** (1961) – HR-szakember, Budapest
- Marno János** (1949) – költő, Budapest
- Nagy Judit** (1954) – gobelintervező, Budapest
- Németh Erzsébet** (1944) – költő, tanár, Budapest
- Oravecz Imre** (1943) – költő, író, műfordító, Szajla
- Prágai Tamás** (1968–2015)
- Sárándi József** (1945) – költő, író, újságíró, Leányvár
- Somlai György** (1946) – tibetista, Kecskemét
- Szabó Magda** (1917–2007)
- Szentkirályi Fittler József** (1956) – tanár, költő, Dunakeszi
- Sziklavári Károly** (1969) – kutató, szerkesztő, Miskolc
- Szócs Géza** (1953) – költő, író, Piliscsaba
- Szok Iván** (1944) – festő- és szobrászművész, Budapest
- Sztojcssev Szvetoszláv** (1959) – író, újságíró, Békéscsaba
- Tamási Orosz János** (1953) – költő, újságíró, Budapest
- Tunyogi Bendegúz** (1991) – térinformatikus, Budapest
- Vasadi Péter** (1926) – író, költő, esszéista, Budapest
- Vasy Géza** (1942) – irodalomtörténész, kritikus, Budapest
- Végh Attila** (1962) – költő, esszéista, újságíró, Nagymaros
- Zalán Tibor** (1954) – költő, író, drámaíró, Budapest

Krzysztof Penderecki Credo Bach Fesztivál világpremierje egyik szólistája, Grammy díj... Ugorjunk...! A 2006–2007-es koncertszezonzban Quasthoff egyike a Carnegie Hall „Perspektívák” művészeinek. A sok egyébegeyeknek mindenki nézzen utána kedvére. S amit hozzátennék: ekkora és ennyire sikeres életművet egészséges fizikummal sem képes akárki végigcsinálni, kerek egészre kialakítani. De hát, mi is az egészséges fizikum – önmagában? És milyen kell legyen az egészséges fizikum és az erős, elszánt lélek kapcsolata? Számomra emblematikussá vált ez a kis-nagy ember, olyannyira, hogy amikor a közönség sorozatosan állt fel a koncert végi tapshoz a képernyőn, én is föltápáskodtam a fotelomból, és állva tapsoltam meg a kiváló bassz-bariton énekest. De nemcsak őt tapsoltam – megtapsoltam az emberi méltóság ekkor láthatott himnuszát, ami a képernyőről áradt felém. És igen, himnusz alatt az embernek illik felállnia, már csak a maga megbecsülése okán is...

Zalán Tibor

A tavalyi s az idei Napút Hetedhét-díjasok: Bognár Antal és Kovács katáng Ferenc – elkészültek Szokok Iván díjportréi

Nap útja, Hold útja

„a sejtközi erőátvitel / értelem-kvantumokat / mímel s tolakszik velük / a húsba, a testbe erőszakosan; / micsoda fájdalom ez a haladás, / mert nem csak előrenyomul, / széthullámoztatja magát / körkörösén, túlömlik, / visszacsatol a selyem- / lengésű tény-fények / imbolygó kísértetiességgel, / föl-fölbukkannak benne / a szavak okozta sebek, / büntudat, harag, harc, / kitörő öröm is – s nem / tart szünetet addig, amíg / el nem tűnik a tények / hömpölygése; s végre meg- / jelenik a Valóság.” (Vasadi Péter)

„Többnek kell lenni önmagadba zártan, / mint az egész világ, hogy teljesedjék / egyszerűségeddel a végtelenség.” (Báthori Csaba)

„Aztán megbeszélték, hogyan zajlik majd itt az életük, és milyen óvintézkedéseket foganatosítanak annak érdekében, hogy titokban maradjon az ittlétük. Ezek közül a legfontosabb az lesz, hogy napvilágnál semmi szín alatt ne mutakozzanak az udvaron, a szérún.” (Oravec Imre)

„Addig csak találgathatom, kije is / ő a valóságban ennek a korhadt / Goya-idézetnek, itt a kórházban, / ahol füzérben érik egymást az ér- / és szívbeteg. A szívemben semmit / nem érzek, jobboldalt azonban, kicsivel / lejjebb, mintha jókora acélrugó / feszülne bennem. Behelyezve a máj / és a bordákat érintő zsigerek / sűrűjébe, ahová mióta már, / hogy csak tervezek jó machetémmelel be- / hatolni.” (Marno János)

„Lassan megformáljuk az Egyet, / akiért vagyunk – aki formát / keres általunk. Megszületése az idők / kezdete óta tart. Mert kimondódó ige. / Őt mondja ki minden fűszál és félelem. / Minden kimondott nagymes-tere ő, / és én-nyelvek tündöklő tanítványa ő.” (Hegyi Zoltán Imre)

Ára: 800 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.
(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,
valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.naputonline.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A folyóirat támogatói:

